

ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๕๐

A
เรื่องจดหมายเหตุของคณะพ่อค้าฝรั่งเศส

ซึ่งเข้ามาตั้งครั้งกรุงศรีอยุธยา

ตอนแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

ภาค ๑

พิมพ์ในจารพระราชทานเพลิงศพ

องอำมาตย์โท ขุนนรพิติพิจารณ์ (เข้ม กนิษฐรัตน์)

A 4
เมอบเดาะ พ.ศ. ๒๔๗๐

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ ไสกลพิมพ์นคร

ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๕๐

เรื่องจดหมายเหตุของคณะพ่อค้าฝรั่งเศส

ซึ่งเข้ามาตั้งครั้งกรุงศรีอยุธยา

ตอนแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

ภาค ๑

พิมพ์ในารพระราชทานเพลิงศพ

รองอำมาตย์โท ขุนนรพิติพิจารณ์ (เข้ม กนิษฐรัตน์)

เมื่อยเถาะ พ.ศ. ๒๔๗๐

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ ไสภณพิพรรฒนาการ

0027-90060

2 W.B. 2542

80

01948

NR

DS

5255 F8

W4U

2470

คำนำ

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๕ หอพระสมุดสำหรับพระนครได้พิมพ์พงศาวดาร
ชนเรื่องหนึ่ง ว่าด้วยไทยกับฝรั่งเศสเป็นไมตรีกันครั้งแผ่นดินสมเด็จพระ
พระนารายณ์มหาราช ซึ่งแปลมาจากฉบับภาษาฝรั่งเศสของมองซีเออร์
ล็องเย ในคำปรารภหนังสือเล่มนั้นได้กล่าวเป็นความไว้ซึ่งหนึ่งว่า
มองซีเออร์ล็องเยตรวจค้นจดหมายเหตุ แลหนังสือซึ่งแต่งว่าด้วยฝรั่งเศส
เป็นไมตรีกับไทยครั้งพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๕ มาเรียบเรียงเป็นพงศาวดารขึ้น
ครั้งนั้น ต่อมากรรมการจึงได้เลือกหาบัณฑิตจดหมายเหตุอันเกี่ยวกับ
เรื่องนั้นมารวมพิมพ์ขึ้นเป็นประชุมพงศาวดาร เพื่อเป็นเครื่องมือสอยสวน
ได้จดหมายเหตุคณะบาทหลวงฝรั่งเศสซึ่งเข้ามาตั้งกรุงศรีอยุธยาจน
ถึงกรุงรัตนโกสินทร์เพียงรัชกาลที่ ๓ แลต้นรัชกาลที่ ๒ ซึ่งบาทหลวง
โลเนรวมพิมพ์ไว้เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๓ เรื่องหนึ่ง ได้พิมพ์มาตลอดแล้ว
รวมเป็นประชุมพงศาวดาร ๖ ภาค นอกจากนั้นยังมีจดหมายเหตุอันอีก
เป็นอันมาก กรรมการได้จัดให้มีผู้แปลไว้ในราชบัณฑิตยสภา เมื่อ
มีโอกาสจะได้จัดการพิมพ์ต่อไป

บัณฑิตรองอำมาตย์เอก หลวงศรีวิเศษ (ไถ่ กนิษฐรัต) ปรารภ
ศพรองอำมาตย์โท ขุนรพีพิพิธารณ (เข้ม กนิษฐรัต) ผู้เป็นน้องชาย
ใคร่จะพิมพ์หนังสือประเภทนี้แจกในงานนั้น จึงมาขอต่อกรรมการ
ราชบัณฑิตยสภา กรรมการจึงเลือกจดหมายเหตุคณะพ่อค้าฝรั่งเศส
ซึ่งเข้ามาตั้งในสมัยเดียวกัน ให้หลวงศรีวิเศษพิมพ์ในสมุดเล่มนี้

จดหมายเหตุคณะพ่อค้าฝรั่งเศสเรื่องนี้ ศาสตราจารย์ ยอช เซเกต์
เลขานุการราชบัณฑิตยสภาได้ขอคัดมาจากประเทศฝรั่งเศส คราวออก

ไปเยี่ยมบ้านเรือนเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๓ ตามรายการที่ศาสตราจารย์ ยอช
 เซเกสท์มาให้ว่าได้พบแหล่งหนังสือเหล่านี้ ๔ แห่ง คือ ที่กระทรวง
 ว่าการเมืองชั้นหนึ่ง ๓ เป็นรายการแจกจดหมายต่าง ๆ ที่รัฐบาลฝรั่งเศส
 ได้รับจากประเทศสยาม ที่กระทรวงทหารเรือแห่ง ๓ เป็นสำเนา
 จดหมายแลคำสั่งต่าง ๆ ที่ได้ส่งมายังประเทศสยาม ที่กระทรวงต่าง
 ประเทศแห่ง ๓ เป็นสำเนาหนังสือสัญญาแลรายงานสำคัญที่คณะทูต
 นูตฝรั่งเศส ซึ่งเข้ามาเมืองไทยในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช
 ได้ทำเสนอสैनายกกระทรวงต่างประเทศไว้ ที่หอสมุดสำหรับนคร
 แห่ง ๓ เป็นเรื่องเข็ดเตล็ดที่เกี่ยวกับเมืองไทยในเวลานั้น มีทั้งคณ
 ฑย์แลสำเนาจดหมายเทศที่เกี่ยอยู่ตามกระทรวงต่าง ๆ ศาสตราจารย์
 ยอช เซเกสท์ ขอคัดมาไว้คร่าวนั้นแต่ ๓ แห่ง ที่กระทรวงทหารเรือยังไม่
 มาได้มา ศาสตราจารย์ ยอช เซเกสท์ หวังใจว่าคงจะได้มาในไม่ช้า

จดหมายเหตุคณะพ่อค้าฝรั่งเศสที่เข้ามาตั้ง ครังกรุงศรีอยุธยาว่า
 โดยรูปเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพงศาวดาร ก็คล้ายกับจดหมายเหตุคณะบาทหลวง
 ฝรั่งเศส ผิดกันแต่ความมุ่งหมายของคณะ คือ พวกบาทหลวงมุ่ง
 หมายในการสอนศาสนามาก มีเหตุการณ์อื่นใดเกี่ยวแก่การศาสนา
 ก็จดลงโดยพิสดาร พวกพ่อค้าผู้มุ่งมากอยู่ในการค้าขาย ก็จรราย
 ละเอียดไปในทางค้าขาย ส่วนประวัติของบ้านเมืองใครรู้เห็นอย่างไร
 ก็จกอย่างนั้น ข้อความจึงตรงกันบ้าง แยกเพี้ยนกันบ้าง เพราะเป็น
 ธรรมดาของคนภายนอกจะล่วงรู้การบ้านเมือง ภายในให้ละเอียดนั้นยาก

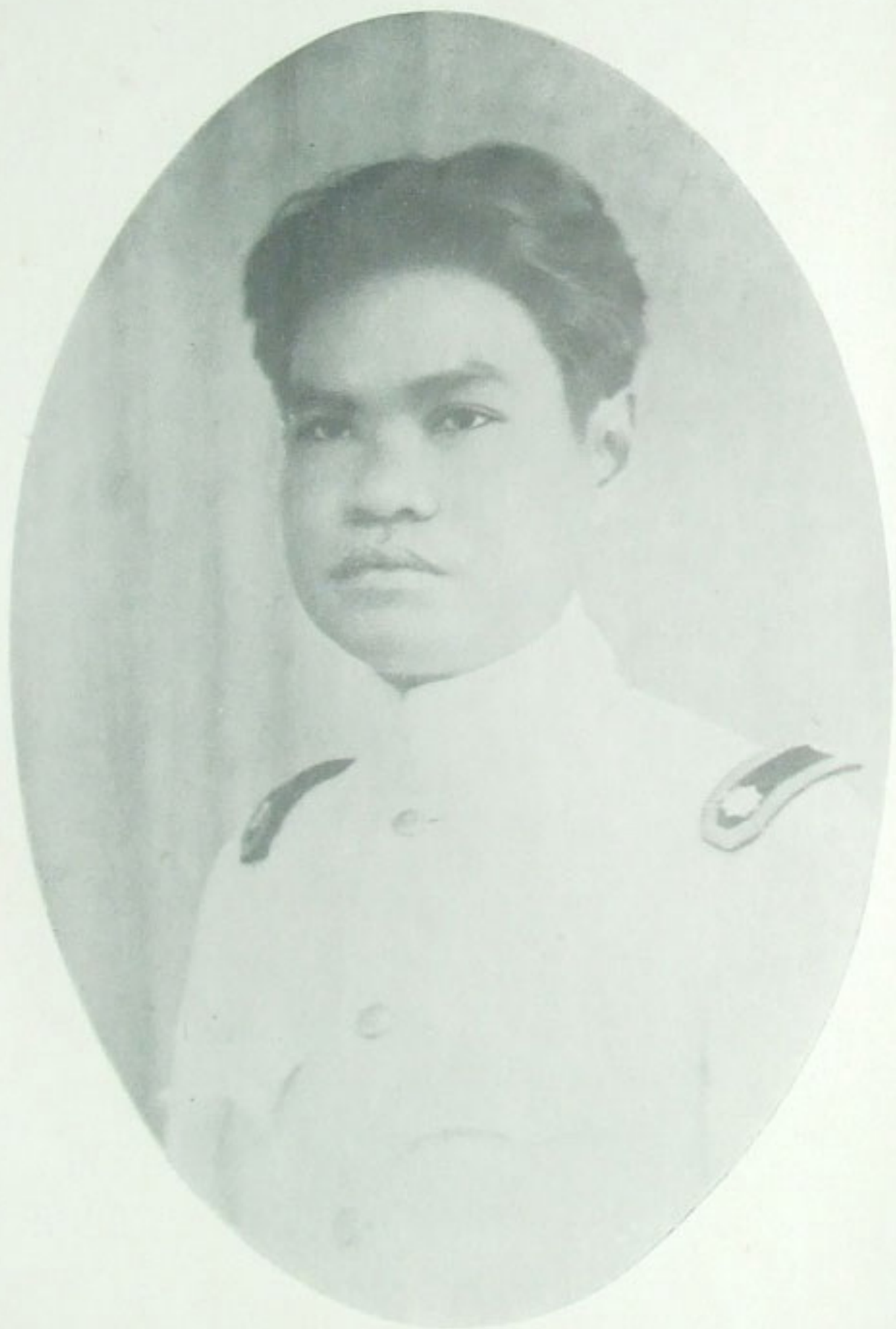
(๓)

จดหมายเหตุที่คนในสมัยนั้นจดไว้ ถึงจะไม่แจ่มแจ้งที่เคี้ยว ก็ยังเป็น
หนังสือที่ช่วยความรู้ในพงศาวดารสมัยนั้น เพราะเป็นเรื่องที่ได้ยินแก่หู
รู้เห็นกัวยตาใกล้ความจริงโดยมาก

พิณลาภ

ราชบัณฑิตยสภา

วันที่ ๓๘ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๐

ขุนนรพิศพิจารณ์

ประวัติ

รองอำมาตย์โท ชุนนรพิติพิจารณ์

รองอำมาตย์โท ชุนนรพิติพิจารณ์ (เข้ม กนิษฐรัตน์) บุตรนายชิต
นางสมบุญ กนิษฐรัตน์ เกิดวันที่ ๓๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๓๗ ได้
เข้าโรงเรียนเรียนวิชาสามัญแล้ววิสามัญศึกษาในโรงเรียนต่าง ๆ ตั้งแต่
พ.ศ. ๒๔๔๗ สอบได้ได้สำเร็จวิชารัฐประศาสนศึกษาของโรงเรียน
ข้าราชการพลเรือน ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แล้ว
ออกรับราชการเป็นมหาดเล็กรายงานมณฑลปราจีนบุรี แล้วย้ายไป
เป็นมหาดเล็กรายงานมณฑลอยุธยา แลย้ายเป็นปลัดขวาอำเภอ
รอบกรุง ครั้น พ.ศ. ๒๔๖๐ ได้เป็นนายอำเภอบางแก้ว จังหวัดอ่างทอง
พ.ศ. ๒๔๖๓ ได้รับพระราชทานยศเป็นรองอำมาตย์ตรี พ.ศ. ๒๔๖๒
ได้รับพระราชทานยศเป็นรองอำมาตย์โท แลย้ายไปเป็นนายอำเภอ
บางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พ.ศ. ๒๔๖๔ ได้รับพระราชทาน
สัญญาบัตรชั้นภาคีก็เป็นชุนนรพิติพิจารณ์ พ.ศ. ๒๔๖๗ ได้ย้ายกลับไป
ไปเป็นนายอำเภอบางแก้ว จังหวัดอ่างทอง

ชุนนรพิติพิจารณ์ป่วยเป็นโรคกระเพาะอาหารพิการ ถึงแก่กรรม
วันที่ ๓๐ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๘ จำนวนอายุได้ ๓๓ ปี

THE HISTORY OF THE

Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text appears to be organized into several paragraphs, with some lines starting with capital letters. The content is too light to transcribe accurately.

สารบารพ์

สำเนาสาสน์ใช้ปกเล่มที่ ๘ ถวายสมเด็จพระนารายณ์	หน้า	๑
คำสั่งเจ้าพระยาพระคลังเรื่องท้องถื่นของบางซ่งในประทศ		
	ฝรั่งเศส	๓
ว่าด้วยสมเด็จพระนารายณ์ทรงแต่งทูตไปฝรั่งเศสครั้งแรก		๔
เรื่องสมเด็จพระนารายณ์ทรงพระราชดำริห์จะแต่งทูตไปฝรั่งเศส		๗
มองซีเออร์เคอเมเตโล โปลิศเข้าเฝ้าสมเด็จพระนารายณ์		๘
เตรียมของที่จะมอบให้ทูตไป		๑๐
ว่าด้วยจารึกพระราชสาสน์		๑๓
ว่าด้วยทูตไทยออกจากสยาม		๑๖
มองซีเออร์เกมขอให้ฝรั่งเศสจ่ายเงินค่าใช้สอยให้ทูตไทย		๑๗
จดหมายมองซีเออร์กิลเซมบอกข่าวการวิจัยรองทูตไทย		๑๘
บอกข่าวเรื่องเปลี่ยนเจ้าเมืองบันคำ แลเรื่องพวกซอลันคา		
	กักกันการค้าขาย	๑๘
ว่าด้วยการสัญญาการค้าขายซึ่งไทยทำกับบริษัทฝรั่งเศส		๒๓
เรื่องสังฆราชเคลีโอโปลิศอยู่ในกรุงศรีอยุธยา		๒๒
จดหมายมองซีเออร์เกลานคยบอกข่าวเรื่องสังฆราชเคลีโอโปลิศ		
	อยู่ในเมืองไทย	๒๕
บอกให้ส่งของมาถวาย		๒๖
บอกการสินค้าแลการคิดตั้งบริษัท		๒๗
บอกข่าวสังฆราชเมืองมอริคาเนียแลเมืองญวน		๓๓

พวกจีนวิวาทกับพวกมิชชันนารี	หน้า ๓๕
บอกเรื่องทบวิษุทคิตคอกกับฟอลคอน	,, ๓๖
บอกข่าวเรื่องซอลันดา	,, ๓๗
บอกข่าวเกี่ยวของท่วยเมืองภูเก็ต	,, ๔๐
บอกข่าวเกี่ยวของท่วยเมืองยะโฮ	,, ๔๒
บอกข่าวเรื่องสินค้า	,, ๔๗
บอกข่าวเข้าเฝ้าสมเด็จพระนารายณ์	,, ๔๗
บอกข่าวเรื่องพระราชทานที่ให้สังฆราชสร้างวัด	,, ๕๐
บอกข่าวเรื่องสินค้า	,, ๕๒
บอกข่าวเรื่องกตัญญูจะมาแย่งสินค้าพริกไทย	,, ๕๓
เรื่องฟอลคอนขอให้วิษุทคิตของส่งมาให้	,, ๕๗
สมเด็จพระนารายณ์ทรงพระดำริที่จะแต่งทูตไปฝรั่งเศสครั้งที่ ๒	,, ๖๑
จดหมายมองซีเลอว์เคลานคีย์ โรบอกข่าวเรื่องสมเด็จพระนารายณ์ จะให้ไปสืบทูตไทยแลเรื่องสัญญาพริกไทย	,, ๖๓
หนังสือสัญญาว่าท่วยพริกไทยฝ่ายฝรั่งเศส	,, ๖๒
หนังสือสัญญาว่าท่วยพริกไทยฝ่ายไทย	,, ๖๗
บันทึกความเห็นแลวิธีการของบาทหลวงเกอชัวซที่จะเข้ามา เมืองไทย	,, ๗๓
ความเห็นของบาทหลวงเกอชัวซที่จะเข้ามาเมืองไทย	,, ๗๗
จดหมายบันทึกว่าท่วยการค้าขายในประเทศสยาม	,, ๗๕

จดหมายเหตุของคณะพ่อค้าฝรั่งเศส
ซึ่งเข้ามาตั้งกรุงศรีอยุธยา
ตอนแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์ฯ

สำเนาสาสน์ไปปักเล่มที่ ๕ ถวาย
สมเด็จพระนารายณ์

ทูลพระเจ้าแผ่นดิน ผู้ไ้รับแสงสว่างของพระเป็นเจ้า
ด้วยเรามีความยินดีเป็นอันมากที่ไ้ทราบว่าประเทศของพระองค์ไ้
มีความสุขเจริญโดยที่พระองค์ไ้ปกครองบ้านเมืองอย่างดี และเรามี
ความนับถือในความยุติธรรม ความโอบอ้อมอารี และพระอัยยาศัย
อันดีของพระองค์ ซึ่งไ้ทำให้พระองค์ไ้ ไ้รคกรุณาแก่ศาสนา
คริสเตียน และทรงพระเมตตาแก่ผู้ที่มีใจศรัทธาในการศาสนา ดังเรา
ไ้ทราบมาจากพยานผู้มีชื่อ พยานอันสำคัญที่สุดในข้อซึ่งไ้มา
ชมเชยสรรเสริญบารมีของพระองค์ในเมืองนี้ ก็คือญาติอันเป็นต้นขดี
ของเรา สังฆราชเคลีโอโปลิศนั้นเอง สังฆราชผู้นี้ไ้ขอร้องอยากจะ
กลับไปอยู่ในแห่งที่ไ้ทำการเพื่อให้ความสุขแก่มนุษย์ทั่วไปชั่วกัล
ปาวสาน เพราะฉะนั้นเราจะไ้จักให้สังฆราชเคลีโอโปลิศกลับไปในเร็ว ๆ
นี้ สังฆราชผู้นี้ไ้มาเล่าถึงอำนาจและอาณาภาพของพระองค์ ยังไม่
แต่เท่านั้นสังฆราชไ้เล่าต่อไป ว่าพระองค์ไ้ ไ้รคพระราชาทานที่ไ้แก่

สัจจราชเคอเบริชเฮลาซุขสำหรับปลูกสร้างบ้านอยู่ และไต้ ไปรค
 พระราชทานของเครื่องใช้สำหรับสร้างวัดและบ้านทวีย ซึ่ง เป็นข่าว
 กระจ่าทำให้เราขี้ยินคี่เป็นอันมาก และยังไต้ทวายจากสัจจราชต่อไปอีก
 ว่าพระองค์ยังไต้ทรงพระเมตตาการุณาแก่สัจจราชอีกหลายอย่าง แต่
 ซึ่งพระองค์ยังทวไต้กล้าการุณาแก่มีชนนารีของเราซึ่งไต้ ไปอยู่ในราชธานี
 ของพระองค์มาช้านานแล้วไม่ โดยเหตุที่ไต้เห็นพระกรุณาของพระองค์
 เช่นนี้ จึงกระทำที่เราขอร้องต่อพระองค์ ขอไต้ ไปรคใช้พระราชอำนาจ
 และความเมตตาธรรมของพระองค์ เพื่อยोगกันมิให้สัจจราชทั้งสองกษัตริย์คน
 หนึ่ง ซึ่งอยู่ในศาสนาโรมันนิกายออลิกของเรา และซึ่งอยู่ใน พระราชอาณา
 เขตของพระองค์ ไต้รับความหมิ่นประมาทหรือรับความกดขี่จากผู้ที่
 จะเป็นศัตรูของสัจจราชและของคนอื่น ๆ ทวีย เราไต้มีอบให้สัจจราช
 เคลื่อไต้ไปลิศนำของต่าง ๆ ไปถวายต่อพระองค์ ที่จริงของที่เราส่งมา
 ถวายนี้เป็นของแต่เด็กน้อย แต่เป็นสิ่งสำหรับเป็นพยานแห่งความนับถือ
 ที่เรามีต่อพระองค์ สัจจราชเคลื่อไต้ไปลิศจะไต้ทวให้ทรงทวายว่า เรา
 ไต้ทวไหว้อ่อนวอน พระเป็นเจ้าอันมีอำนาจ คักคี่สิทธิ ขอให้พระ
 เป็นเจ้าไต้ ไปรคบันดาลให้พระองค์ไต้ทรงรับความสว่างของการศาสนา
 และให้พระองค์ไต้เสวยราชสมบัติในโลกนี้อยู่ช้านาน เพื่อพระองค์
 จะไต้ครองสมบัติในชั้นฟ้าชั่วกัลป์าวสานต่อไป ชื่อนี้เราได้ ขอร้องต่อ
 พระเป็นเจ้าทวให้น้ำใจอันจริงของเราอยู่ทุกเมื่อ

เขียนที่กรุงโรม ที่แซนตมาเรมาเยอร์ เมื่อฉวันที ๒๔ เดือน

สิงหาคม ค.ศ. ๓๖๖๘ (พ.ศ. ๒๒๓๒) เป็นปีที่ ๓ ของไต้ป็น

คำสั่งเจ้าพระยาพระคลังอรรคมหาเสนาบดี

ของสมเด็จพระนารายณ์ให้ไว้แก่

ออกขุนรวาที ล่ามของพวกฝรั่งเศส

ตามที่ท่านมาเล่าว่า ท่านสังฆราชขอให้ข้าพเจ้าทูตถามต่อ
พระเจ้ากรุงสยามนายของข้าพเจ้า ว่าจะมีพระราชประสงค์ในของใด ๆ
ที่แปลก ๆ ในประเทศฝรั่งเศสข้างนั้น เมื่อมาพิจารณาเห็นว่าพระราช
ไมตรีในระหว่างประเทศทั้งสองพึงจะเกื้อหนุนกัน ข้าพเจ้าจึงไม่ใคร่จะ
อยากพูดในเรื่องนี้ แต่เมื่อท่านสังฆราชจะต้องการทราบแล้ว ข้าพเจ้า
จะบอกได้แต่เพียงว่า ในเวลานั้นพระเจ้ากรุงสยามนายของข้าพเจ้ามี
พระราชประสงค์อยากจะได้ของต่าง ๆ เหล่านี้ยิ่งกว่าอย่างอื่น คือ ผ้าแดง
อย่างเนื้อดีและผืนกว้าง ๆ ผ้าคอกอย่างดี หมวกรูปสูง ๆ ทำด้วยขน
ยาวโคนใหญ่ปลายเล็ก และให้มีสีต่าง ๆ คือ สีแดง สีแดงอ่อน
สีม่วง สีเขียว สีน้ำเงิน สีเทา สีดำ สีเหลือง สีคอกกุกหลาย

และจะต้องพระราชประสงค์เครื่องแก้วชิ้นใหญ่ ๆ กับอำพันก้อน
โต ๆ กล้องส่องทำด้วยทองลงยา แว่นตาสำหรับคนหนุ่มและคนแก่
กล้องส่องพระอาทิตย์และส่องดาว เครื่องวัดสำหรับวัดทางไกลและวัด
ที่สูง กล้องหาแคงกิ่งใหญ่ ๆ และงาม ๆ หนึ่งลายทองสำหรับ
ทำเป็นพรมรองเท้า

และจะต้องพระราชประสงค์ช่าง ๆ ที่ลงยาของต่าง ๆ ได้ กับ
คนที่ชำนาญใช้ปืนใหญ่ได้ ทั้งต้องการเอนอินเนียผู้ชำนาญการสร้างข้อม
หล่อปืนใหญ่ ทำกระบอกและหล่อแก้วโตด้วย

ของเหล่านี้จะเป็นสิ่งที่พอพระทัยพระเจ้ากรุงสยามมาก เพราะ
 เป็นของที่ต้องการใช้ ในเมืองนี้ เพราะฉะนั้นถ้าสังฆราชจะมีหนังสือไป
 ในเรื่องนี้ ก็ให้เขียนบอกไปตามที่ใดก็ตามมาให้ นักใด

ว่าด้วยการที่สมเด็จพระนารายณ์ พระเจ้าแผ่นดินสยาม
 จัดให้ราชทูตไปเจริญทางพระราชไมตรีกับพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔
 พระเจ้าแผ่นดินฝรั่งเศสเป็นการสำคัญอย่างไร

การที่สมเด็จพระนารายณ์ส่งราชทูตไปเจริญทางพระราชไมตรีกับ
 ฝรั่งเศส เป็นเกียรติยศต่อพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ เพียงไรนั้น เป็นการ
 ที่พอเห็นได้ โดยง่าย เพราะเหตุว่าเมื่อพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ได้กระทำ
 ให้เจ้าแผ่นดินที่ไกลเคียงมาอ่อนน้อมต่อพระองค์หมดแล้ว พระเกียรติ
 ยศก็ ลือเลื่องตลอดถึงสากล จนถึงกับพระเจ้าแผ่นดินซึ่งนับกันว่า
 เป็นพระเจ้าแผ่นดินใหญ่ที่สุดในฝ่ายทิศตะวันออก ได้ส่งราชทูตมาเพื่อ
 ขอทำไมตรีกับพระองค์เช่นนั้น การที่ไทยแต่งทูตมาคราวนี้ ไม่ต้อง
 สงสัยเลยว่า คงจะเล่าลือกันไม่เฉพาะแต่ในทวีปยุโรปแห่งเดียว แต่
 คงจะเล่าลือทั่วไปตลอดถึงเมืองเยอเซย์ เมืองยูน เมืองจีน และเมือง
 อื่น ๆ ในชมพูทวีปที่เคยได้ ไปทำการค้าขายในประเทศสยามด้วย อนึ่ง
 เกียรติยศและตำแหน่งของราชทูตสยามคราวนี้จะเป็นสิ่งที่ทำให้ทูตคราวนี้
 ได้มีชื่อเสียงโด่งดังมาก เพราะเหตุว่าพระเจ้ากรุงสยามมีพระราช
 ประสงค์จะทำการให้สมพระเกียรติยศของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสให้ยิ่งขึ้น
 และทั้งอยากจะทรงทราบ ความจริงถึงพระอานุภาพและความมั่งคั่งของ

ราชสำนักฝรั่งเศสอันมีเสียงเล่าลือว่างามนักรบนี้ จึงได้ทรงเลือกข้าราชการที่ใดเคยเป็นราชทูตไปเจริญทางพระราชไมตรีกับกรุงจีนถึง ๓ ครั้งแล้วและอายุถึง ๖๒ ปีนั้น ให้เป็นราชทูตไปเจริญทางพระราชไมตรีกับกรุงฝรั่งเศสต่อไป ผู้ที่ไปด้วยกับท่านราชทูตคราวนี้ มีราชทูตรอง ๒ นาย กับข้าราชการและคนใช้หลายคน รวมทั้งสิ้นเป็นคน ๒๐ คน การที่มคนเพียงเท่านี้ก็เพราะเหตุว่าเรือขึ้นทุกคนมากกว่านี้ไม่ได้ และทั้งไม่ต้องการให้ฝ่ายยุโรปเห็นว่าราชทูตพวกนี้ไปด้วยมากนัก แต่อย่างไรก็ดี บรรดาผู้ที่เข้าใจขนบธรรมเนียมของราชการฝ่ายตะวันออกแล้ว ได้ลงเนื้อเห็นเป็นเสียงเดียวกัน ว่าตั้งแต่ไหนๆ มา พระเจ้ากรุงสยามยังไม่เคยได้แต่งตั้งอันใหญ่โตเช่นครั้งนี้เลย เพราะแต่เดิมๆ มาจนทุกวันนี้ พระเจ้าแผ่นดินสยามได้เคยแต่งตั้งราชทูตไปแต่เพียงกรุงจีน โมกุลใหญ่ และเมืองเขมรเท่านั้น และพระราชสาสน์ที่ทรงรับเข้าไปในพระราชวังก็เฉพาะแต่พระราชสาสน์ของเจ้าแผ่นดินทั้ง ๓ นั้นเท่านั้น นอกจากนั้นจะเป็นพระราชสาสน์ของเจ้าแผ่นดินองค์ใด ๆ ก็ตาม ก็โปรดให้อรรคมหาเสนาบดีเป็นผู้รับและคอยพระราชสาสน์แทนพระองค์ทั้งสิ้น และถ้าจะแต่งตั้งทูตไปที่แห่งใดนอกจากประเทศทั้งสามที่ออกนามมาข้างบนนี้แล้ว ก็จักแต่เพียงข้าราชการผู้น้อยเป็นทูตไปเท่านั้น ซอนโตเห็นปรากฏเมื่อเร็ว ๆ นี้เองเมื่อไทยได้แต่งตั้งไปเมืองเขมร เพราะในคราวนี้ก็ได้มีพระราชสาสน์ไปเป็นแก่จดหมายของอรรคมหาเสนาบดีให้ข้าราชการ ๒ นายกับคนใช้น้อยคน ๓ ไปยังเมืองเขมร เพื่อขอทำการค้าขายให้สะดวกเท่านั้น ใน

เวลาที่ราชทูตทั้งสองจะไปเมืองเปอเซียมัน ก็หาได้มีพิธีอย่างใดทั้งพิธี
ที่ทำการส่งราชทูตไปฝรั่งเศส ทั้งโต้อธิบายมานั้นแล้วไม่

การที่ไทยได้แต่งตั้งราชทูตไปประเทศฝรั่งเศสคราวนี้ ยังเป็นข้อ
สำคัญอีกอย่าง ๓ ก็คือจะทำให้การค้าขายเจริญขึ้น เพราะในชมพูทวีป
ไม่มีเมืองใดที่จะแลกเปลี่ยนสินค้ามากเท่ากับในประเทศสยาม สินค้า
ชนิดใดก็ตามเมื่อใดส่งเข้าไปในประเทศสยามแล้วเป็นอันขายได้ ดีมาก
และการซื้อขายกันนั้นก็ใช้เงินสกลกันทั้งนั้น ในทันจะต้องกล่าวด้วยว่า
พระเจ้ากรุงสยามมีพระทัยเอื้อเฟื้อแก่บริษัทรุขฝรั่งเศส ทั้งได้เห็นปรากฏ
เมื่อครั้งเรือฝรั่งเศสได้แวะเข้าไปในท่าเรือเมืองตะนาวศรีเมื่อเร็ว ๆ นี้ซึ่ง
เป็นท่าเรือของประเทศสยาม ในครั้งนั้นหาได้มีใครกราบทูลขอไม่ แต่
ได้ทรงพระราชดำริห์ตนเอง ไปรคยกเว้นค่าภาษีต่าง ๆ ให้แก่เรือ
ฝรั่งเศสลำนี้ เมื่อฝรั่งเศสได้ทำการติดต่อกับไทยในคราวที่ราชทูตไทย
ไปฝรั่งเศสครั้งนั้นแล้ว ก็คงจะเป็นการกระทำที่พระเจ้ากรุงสยามได้
ทรงเอื้อเฟื้อและเป็นพระอรรถกษัตริย์บริษัทรุขฝรั่งเศสมากขึ้นอีกเป็นแน่ และ
การที่พระเจ้ากรุงสยามจะโปรดพระราชทานท่าเรือแห่งใดแห่งหนึ่งแล้วแต่
เราจะเลือกเอาสำหรับทำการค้าขายนั้น ก็คงเป็นหน้าที่ของเราที่จะเอา
ท่าเรือหรือไม่เอาเท่านั้น

แต่ข้อสำคัญของ การที่ไทย แต่งทูต มาคราวนี้ยังมีข้ออีกข้อ ๓ ซึ่ง
สำคัญยิ่งกว่าข้ออื่น ๆ ทั้งหมด กล่าวคือ ข้อที่เกี่ยวด้วยการศาสนา
และซึ่งเราหวังใจว่าจะได้ชักชวนให้สมเด็จพระนารายณ์กับไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน
ของพระองค์ ไปเชื่อศรัทธาศาสนาคริสต์เถียนทั้งหมด เพราะในเวลา

ที่ส่งพระราชโองการให้สมเด็จพระนารายณ์นั้น ก็คือพระองค์ที่ทรงอ่อนเข้า
 ทาสาสนาเราอยู่ข้างแล้ว และสิ่งเกิดคือสมเด็จพระนารายณ์ก็ทรงนับถือ
 พระเจ้าหลุยส์ ๑๔ มากอยู่ เพราะฉะนั้นถ้าพระเจ้าหลุยส์ ๑๔ โต้ทรง
 ชักชวนแล้ว สมเด็จพระนารายณ์ก็คงจะหันเข้าหาศาสนาโรมันคาทอลิก
 เป็นแน่ ถ้าการเป็นเช่นนั้นได้จริงแล้ว จะเป็นพระเกียรติยศแก่พระเจ้า
 หลุยส์ ๑๔ สักเพียงไร เพราะในเวลาที่พระองค์ที่ทรงจัดการศาสนา
 ในพระราชอาณาเขตของพระองค์ ยังได้ทรงจัดการทำลายศาสนาอื่น
 ไม่ดีในแผ่นดินฝ่ายตะวันออกซึ่งนับว่าเป็นประเทศที่เจริญที่สุดอยู่แล้ว

ค.ศ. ๑๖๘๐-๑๖๘๑ (พ.ศ. ๒๒๒๓-๒๒๒๔)

เรื่องสมเด็จพระนารายณ์ทรงพระราชดำริที่จะแต่งทูตไป
 ประเทศฝรั่งเศส และเรื่องราวที่ออกจากเมืองไทย
 ด้วยสมเด็จพระนารายณ์พระเจ้ากรุงสยามซึ่งชนทั้งหลายรับรองว่า
 เป็นพระเจ้าแผ่นดินอันทรงอำนาจใหญ่ยิ่งฝ่ายตะวันออกนั้น ได้ทรง
 พระราชดำริห์มาหลายครั้งแล้วแต่ครั้งส่งพระราชฝรั่งเศสได้ถวายพระราช
 สาสนของพระเจ้าหลุยส์ ๑๔ ว่าจะได้ทรงแต่งทูตไปยังประเทศฝรั่งเศส
 เพื่อแสดงความนับถือและรักใคร่ซึ่งทรงมีต่อพระเจ้าหลุยส์ ๑๔ แต่ยังไม่
 ทรงจัดการให้สัมพระราชประสงค์ไม่ได้ เพราะเหตุว่าไม่มีนายเรือหรือ
 คนนำร่องที่จะพาเรือไปในทางไกลเช่นนั้นได้ แต่เพื่อมิได้มีเรือฝรั่งเศส
 แวะเข้ามาในพระราชอาณาเขตลำใด และนายเรือก็รับรองจะพาเรือจาก
 ไทยไปยังประเทศฝรั่งเศส สมเด็จพระนารายณ์จึงเป็นอันตกลงพระทัย

จะไต่ทรงแต่งตั้งทุกให้ไปในคราวนี้ แต่ก่อนที่จะแต่งตั้งทุกไปนั้นมิพระราช
ประสงค์จะทรงหาหรือมองซิเออร์เคอเนเตโลไปลึกลับเสียก่อน เพราะทรงไว้
วางพระราชหฤทัยในสังฆราชคนนั้นมาก

เมื่อเรือฝรั่งเศสแล่นไต่มาถึงสักสองสามวัน สมเด็จพระนารายณ์
ก็ไต่เสด็จขึ้นไปยังเมืองลพบุรี ซึ่งเป็นเมืองอยู่บ้านนอกห่างจากราชธานี
หนทาง ๒ วัน และซึ่งสมเด็จพระนารายณ์กำลังทรงสร้างราชธานีเวศน์ใน
เมืองนั้นขึ้นใหม่ ครั้นไต่เสด็จขึ้นไปถึงเมืองลพบุรีแล้ว ในวันนั้นเองก็ไต่
โปรดให้ข้าราชการลงมาตามสังฆราชฝรั่งเศสให้ขึ้นไปเฝ้า และให้
สังฆราชพามองซิเออร์ เกม หัวหน้าคณะบาทหลวงในกรุงศรีอยุธยาขึ้นไป
ด้วย เพราะสมเด็จพระเจ้ากรุงสยามจะโปรดให้มองซิเออร์ เกมไปกับ
ราชทูตด้วย

มองซิเออร์เคอเนเตโลไปลึกลับไต่ขึ้นไปถึงเมืองลพบุรี ก็ไต่พัก
อยู่ในบ้านหลัง ๑ ซึ่งพระเจ้ากรุงสยามไต่โปรดให้จัดเป็นที่พักของ
สังฆราชอย่างงดงามมาก และรุ่งขึ้นสมเด็จพระนารายณ์ไต่โปรดให้
จัดอาหารไปเลี้ยงสังฆราช อาหารนั้นใส่ในสามเงิน ๑๘ ชามมีกี้ยเข้า
ต่าง ๆ หลายอย่าง และมีของหวานมาจากเมืองจันทบุรี ในเวลาที่
เลี้ยงกันนั้น พระเจ้ากรุงสยามไต่รับสั่งให้ข้าราชการไปรับประทาน
อาหารกับสังฆราชด้วยหลายคน ในตอนค่ำไต่โปรดให้มาพักกับ
สังฆราชให้ไปเฝ้าในพระราชวังในวันรุ่งขึ้นเวลาเช้า และให้สังฆราช
พามองซิเออร์เกมไปเฝ้าด้วย (ในที่นี้จะต้องบอกให้ผู้อ่านสังเกตว่า
การที่จะเฝ้าพระเจ้าแผ่นดินในพระราชวังนั้น เป็นการที่พระเจ้าแผ่นดิน

พระราชทานเกียรติยศอย่างสูงมาก) ครั้นถึงเวลาท่านสังฆราชก็
 มองซีเออร์เกมก็ไ้เข้าไปในพระราชวัง สมเด็จพระนารายณ์ไ้เสด็จออก
 ประทับอยู่บนพระโทรมแล้ว และทรงพระมหามงกุฎประดับเพชรพลอย
 ต่างๆ พระมหามงกุฎนี้ทรงแต่เฉพาะเวลาที่ออกขุนนางใหญ่ๆ เท่านั้น
 มองซีเออร์เดอเมเตโล โปลิศกัย์มองซีเออร์เกมไ้ถ่มควัลง ถวายคำนับ
 เจ้าพนักงานจึงไ้จ้คไ้ให้มองซีเออร์เดอเมเตโล โปลิศกัย์พรมยักใหม่ทอง
 ตรงหน้าที่นั่ง ท่านอรรคมหาเสนาบดีหมอย่อยบนพรมใหม่ตามแบบของ
 บ้านเมืองข้างขวาสังฆราช และมองซีเออร์เกมนั่งลงข้างซ้ายสังฆราช

สังฆราชไ้เฝ้าอยู่ประมาณชั่วโมงครึ่ง ในระหว่างนั้นสมเด็จพระ
 พระนารายณ์ไ้รับสั่งถามถึงวิชาเลข และรับสั่งถามถึงวิชาปกครองบ้าน
 เมืองของเจ้าแผ่นดินในทวีปยุโรป แต่ข้อที่ทรงซักไ้ไ้ละเอียดมากก็
 คือในสิ่งท่เกี่ยวกับประเทศฝรั่งเศส และถึงข้อเสียงอันไ้ก้องกังของพระเจ้า
 แผ่นดินฝรั่งเศส สมเด็จพระนารายณ์ทรงแสดงถึงความปลาบปลื้มว่า
 เหตุไ้ในบรรดาเจ้าแผ่นดินและเจ้านายต่าง ๆ ซึ่งแย่งกันปกครองเมือง
 ต่าง ๆ ในทวีปยุโรปมากองค์ด้วยกัน จึงไ้ยินแต่พระนามของเจ้า
 แผ่นดินฝรั่งเศสองค์เดียวเท่านั้น แล้วไ้รับสั่งต่อไปว่า การที่ทรง
 ไ้ยินไ้ฟังถึงพระเจ้าแผ่นดินฝรั่งเศสอยู่ทุก ๆ วันนั้น กระทำให้พระองค์
 มีพระราชประสงค์ที่จะส่งราชทูตไปเฝ้าพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสทวชนอีก และ
 ในเรื่องนั้นพวกแขกมวัคคอยชค้ขวางอยู่เนื่อง ๆ เพราะแขกมวัคคเป็น
 ผู้ที่มีอำนาจในราชสำนักไทย ทั้งชนชาติประเทศอื่นก็ค้ค้ออำนาจทุก

ชักขวางไว้เหมือนกัน แต่สมเด็จพระนารายณ์ห้าทรงฟังพวกนั้นไม่ ทรงแต่งตั้งออกไปให้จึงได้ เพราะฉนั้นจึงได้ทรงปรึกษากับสังฆราช เพื่อจะได้ วัชการให้ทุกได้ออกไปโดยเร็ว

ในการที่สังฆราชเคอเมเตโล โปลิศได้เฝ้าในคราวนี้ มีข้อสำคัญ ที่ควรจะต้องสังเกตอยู่ข้อ ๓ คือในเวลาที่สังฆราชกราบทูลนั้นหาต้องใช้ ล่ามไม่แต่ได้กราบทูลด้วยตัวเองตลอดเวลาที่เฝ้าอยู่ และสังฆราชได้ โอกาสอื่นก็จะมีรู้ถึงพระปรีชาสามารถของสมเด็จพระนารายณ์ และ รู้ถึงว่าหนังสือต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและที่แปลเป็นภาษาไทยแล้ว สมเด็จพระนารายณ์ก็ได้ทรงอ่านและได้ทรงจำข้อความต่าง ๆ นั้นโดย แม่นยำ

รุ่งขึ้น พระเจ้ากรุงสยามจะทรงแสดง ความพอพระทัย ในการที่ สังฆราชได้เฝ้าในวันวานนั้น จึงได้โปรดพระราชทานอาหารมาเลี้ยง สังฆราชก็ยิ่งกว่าวันก่อนไปอีก สังฆราชเคอเมเตโล โปลิศได้พักอยู่ที่ เมืองลพบุรีหลายวัน รอให้เจ้าพนักงานเขียนพระราชสาสน และเลือก ทหาของที่จะส่งไปเป็นเครื่องราชบรรณาการด้วย เจ้าพนักงานได้เชิญให้ มองซิเออร์เกมไปช่วยเลือกของด้วย ในชั้นแรกเจ้าพนักงานได้เอาของ ทำด้วยเงินมาให้ดู มองซิเออร์เกมจึงบอกว่า ยากที่จะหาของอย่างนี้ ทักกว่าของที่พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ มีอยู่แล้ว ลงท้ายที่สุดได้ตกลงเลือก ของที่มาจากเมืองจีนและเมืองยูน เลือกเอาแต่เฉพาะสิ่งที่เก่งกันว่า จะเป็นสิ่งที่พอใจที่สุดในประเทศฝรั่งเศส สมเด็จพระนารายณ์ได้โปรด ให้เจ้าพนักงานเที่ยวหาแรดตัวเล็ก ๆ เพื่อจะพระราชทานไปยังเมืองฝรั่งเศส

เศส แต่ก็หาแรงศรัทธาเล็ก ๆ ไม่ได้ เจ้าพนักงานวังใต้เลือกจัดของ
ไว้เป็นพวก ๆ สำหรับส่งไปพระราชทานไปยังพวก ๓ ส่งไปถวายพระเจ้า
หลุยส์ ๑๔ พวก ๓ สำหรับส่งไปถวายพระมเหสีพวก ๓ (ราชทูตใต้
มีความปลาบปลื้มมากที่ใคร่ทราบว่าตัวจะต้องไปเสด็จถวายบังคมพระมเหสีด้วย
เหมือนกัน ซึ่งราชทูตเห็นเป็นการแปลกมาก) แล้วเจ้าพนักงานวังใต้
เลือกของที่ส่งไปพระราชทานมกุฎราชกุมาร กับพระเชษฐาของพระเจ้า
หลุยส์ ๑๔ ทั้งของที่จะพระราชทานมองซิเออร์คอดแบ็ค ซึ่งเป็นหัวหน้า
ของราชบริพารฝรั่งเศส และของที่จะพระราชทานแก่มองซิเออร์เบเวียด้วย

เมื่อใกล้เตรียมของต่าง ๆ เสร็จแล้วเจ้าพนักงานผู้มีหน้าที่จัดการใน
เรื่องราชทูตนี้ จึงได้ให้โทรหาฤกษ์สำหรับที่จะบิณฑกพระราชสาสนแด
เชิญพระราชสาสนส่งเรือตามแขยประเพณีของเมืองนี้ โทรได้ถวายฤกษ์
ว่าวันที่ ๑ เดือนธันวาคมเป็นวันดี ท่านอรรคมหาเสนาบดีจึงได้ให้คน
มาขอกมิชชันนารีผู้ที่จะไปกับราชทูต ให้ไปยังวัดใหญ่เพื่อบิณฑกพระ
ราชสาสน มองซิเออร์เกมก็ให้ไปยังวัดตามเวลา เพราะเรื่องนี้เป็นกร
เกี่ยวข้องราชการหาได้เกี่ยวข้องทางศาสนาไม่ พระราชสาสนนั้นได้จารึกลง
บนแผ่นทองคำยาว ๓ ฟุตครึ่ง กว้าง ๘ นิ้ว แผ่นทองคำนี้แผ่ออกไป
ข้างมากจนมันไต่ได้ง่าย ๆ ใจความในพระราชสาสนนั้นแต่งอย่างสำนวน
เก่าของพระเจ้าแผ่นดินฝ่ายตะวันออกแต่ก่อน ๆ สำนวนนั้นถ้าอ่านเป็น
ภาษาไทยฟังไพเราะมาก และถึงมองซิเออร์เคอเมเตโลไปลิตจะพยายาม
แปลให้ตรงกับสำนวนเดิมสักเท่าไรคำแปลนั้นฟังไม่ไพเราะเหมือนกับต้น
ฉบับเลย เพราะยากที่จะแปลตามสำนวนเดิมได้ สำเนาพระราชสาสน

นั้นได้ส่งมาพร้อมกันยกหมายเหตุนี้ด้วยแล้ว และขอให้สังเกตว่าใน
 พระราชสาสนนั้นได้ยกย่องพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส โดยใช้พระนามว่าพระ
 เจ้าแผ่นดินอันใหญ่ยิ่ง ซึ่งเป็นพระนามที่ไทยใช้ ในเวลาที่มิพระราชสาสน
 ไปยังพระเจ้ากรุงจีนเหมือนกัน พระราชสาสนนั้นได้บันทึกในกล่อง ฉวย
 ถึงพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสบันทึกในกล่องทองคำ ฉวยถึงไซปรัสบันทึกในกล่อง
 ไม้เงินซึ่งมีราคาแพงเท่ากันทองคำเหมือนกัน แต่ก่อนที่จะเชิญพระ
 ราชสาสนบันทึกในกล่องนั้น มองซิเออร์เกมได้เห็นว่าพระราชสาสนนั้นหา
 ได้ประทัยพระราชลัญจกรไม่ ครั้นตามก็ได้ความจากเจ้าพนักงานว่า
 ไม่เคยมีแบบที่จะประทัยพระราชลัญจกร ในทันใดนั้นเจ้าพนักงานก็ได้
 เข้าแตรสั่งขาน ท่านอรรคมหาเสนาบดีและข้าราชการผู้ใหญ่ซึ่งอยู่ใน
 ทัน จึงไต่ถามกราบพระราชสาสนสามครั้ง แล้วจึงเชิญพระราชสาสน
 ซึ่งบันทึกในกล่องไว้แล้วนั้นลงบันทึกเล็ก ๆ หุ้มด้วยผ้าไหมทองมาจากเมือง
 จีน หีบซึ่งบันทึกพระราชสาสนลงไซปรัสหุ้มด้วยผ้าไหมทองสีม่วง และ
 หีบซึ่งบันทึกพระราชสาสนถวายพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๕ นั้น หุ้มผ้าไหมทองสีแดง
 เพื่อเป็นเกียรติยศในการที่พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๕ มีไชยชนะแก่ข้าศึก ใน
 การบันทึกพระราชสาสนนี้ ราชทูตไทยทั้ง ๓ ก็ได้ช่วยอยู่ในทันนั้นด้วย
 แล้วจึงเชิญพระราชสาสนลงเรือนั้นเป็นสิ่งที่งดงามน่าดูยิ่งนัก ท่าน
 อรรคมหาเสนาบดีก็ได้เฝ้าตามพระราชสาสนจนถึงริมแม่น้ำ จึงได้ส่ง
 เรือยาวมีฝีพาย ๓๐๐ คน พอไปอีกสักหน่อยท่านอรรคมหาเสนาบดีก็
 กลับ เพราะจะไปอีกไม่ได้ด้วยอรรคมหาเสนาบดีจะไปเฝ้าพระเจ้าแผ่นดิน
 จีนไม่ได้ ส่วนข้าราชการอื่น ๆ ได้ตามพระราชสาสนไปจนถึงเรือ และ

มองซิเออร์เคอเมเตโด โปลิศกัได๋ ซึ่นไปอยู่บนเรือนนั้นแล้ว เพื่อจะคอย
 รัยพระราชสาสน์ด้วย เมื่อพระราชสาสน์ไค่มาถึงเรือนนี้ เรือก็ไค่ถึง
 ขึ้นใหญ่รัย แล้วเจ้าพนักงานรัยเชิญพระราชสาสน์ไปวางบนพรมเขย็ช
 อย่างดี ครั้นพระราชสาสน์ไค่ประคิษฐานอยู่ณที่นั้นแล้ว พวกข้าราชการ
 รัยไค่มากราบคยเกย็วคยทศัวคยของถวายเป็นค้มทอพระเจ้าแผ่นดิน (เพราะ
 ความเขย็ชของไทย คย็งให้เกย็วคยศัคกักับหนังสือเทากัยให้เกย็วคยศัคกัเก้
 ของหนังสือเหมือนกัน) เมื่อข้าราชการไค่กราบพระราชสาสน์แล้วต่าง
 คนก็กลัยไป เรือที่เชิญพระราชสาสน์ไค่ออกจากเมืองไทยเมื่อวันที่ ๒๔
 เดือนธันวาคม ค.ศ. ๑๖๘๐ (พ.ศ. ๒๒๒๓) และไค่ไปถึงเมืองยันคำภายใน
 ใน ๓๗ วัน ซึ่นเป็นการเกย็วทางเร็วมาก

ค.ศ. ๑๖๘๐ (พ.ศ. ๒๒๒๓)

มองซิเออร์เกม มีชชันนารีฝรั่งเศส ซึ่นรัยเป็นหน้าทล้ามของราชทูต
 ที่พระเจ้ากรุงสยามคย็งไปถึงกรุงฝรั่งเศสนั้น ไค่บอกไปถึงผู้อำนวยการ
 ของคณะบาทหลวงที่กรุงปารีสว่า กอนเรือจะมาถึงฝรั่งเศสมองซิเออร์
 เกมจะไค่บอกให้ ผู้อำนวยการรู้ถึงหน้า และไค่ซึ่นแจงว่าราชทูต
 ไทยที่เคย็ไปเจรัยทางพระราชไมตรีในกรุงจีนนั้น เมื่อไปถึงประเทศ
 จีนแล้วข้างฝ่ายจีนก็ออกค่าโสหึยให้แก่ราชทูต เพราะคณนเพื่อเป็นพระ
 เกย็วคยศัคกัแก่กรุงฝรั่งเศส ควรจะมีรัยสิ่งให้ รัยรองถึงคยและจ่ายค่า
 โสหึยแทนราชทูต คย็งแต่วันทราชทูตถึงประเทศฝรั่งเศสคย็งเวลา
 ยังพักอยู่ ในเมืองฝรั่งเศสด้วย เพื่อจะไค่ ไม่น้อยหน้ากว่าการปฏิบัติ

ของประเทศอื่น และควรจะมีรถม้าและพาหนะเตรียมไว้สำหรับให้ราชทูต
ไปยังพระราชวังด้วย มองซิเออร์เกมอธิบายต่อไปว่า ค่าใช้จ่ายของ
ราชทูตไม่มากมายเท่าไรนัก เพราะฉะนั้นถ้าประเทศฝรั่งเศสจะออกค่า
ใส่หุ้มให้แม่แต่เล็กน้อย ฝ่ายราชทูตก็ควรจะเข้าใจว่าเป็นเงินมาก

อีกประการ ๓ ราชทูตก็ถือหนังสือสำคัญฉบับ ๑ สำหรับไปรับเงิน
จากราชบริษัทฝรั่งเศสแห่งอื่นด้วย และเชื่อกันว่าบริษัท คงจะรับรอง
หนังสือสำคัญฉบับนั้น เพราะเป็นการเชื่อได้แน่ๆ เมื่อบริษัทได้ทวงเงิน
ให้แก่ราชทูตสักเท่าไรไทยก็จะได้ ใช้ให้โดยทันที เพราะเหตุว่าสมเด็จพระ
นารายณ์ทรงเป็นพระราชอุระในการที่จะใช้หนี้สินโดยเร็ว ในเวลาที่
คนใช้ของพระองค์บ้าง เรือหลวงบ้าง ได้ ไปยืมเงินแก่พวกอังกฤษและ
ฮอลันดาบ่อยๆ เพราะเป็นการสะดวก และถ้าข้าราชการของสมเด็จพระ
นารายณ์ไปยืมเงินคราวใด พวกอังกฤษและฮอลันดาก็รีบให้ โดยทันที
มิได้ชักช้าอย่างใดเลย เพราะฉะนั้นเพื่อเป็นเกียรติยศของประเทศเรา
ก็ควรระงับปฏิบัติการให้เหมือนเขาบ้าง

สำเนาจดหมายมองซิเออร์กิลเฮม

เมืองบันด้า วันที่ ๒๕ เดือนมกราคม ค.ศ. ๑๖๘๒ พ.ศ. ๒๓๒๕
เมื่อเรื่อของท่านล่าที่ขอ โซเลย์คอรียัง ได้ทำการซ่อมแซมและ
ยันทูกนาชนเรือเสร็จแล้ว มองซิเออร์บูโรผู้จัดการก็ได้ตั้งเรือ และ
ได้สั่งให้ออกเรือเมื่อวันที่ ๒๐ เดือนกันยายน เพื่อกลับไปยังเมืองสุทรี
มองซิเออร์บูโรได้รับรองว่า มองซิเออร์บารองผู้อำนวยการใหญ่ จะได้

จักรเรือของท่านลำ ๓ ลำใ้ไ้ออกจากเมืองสทรวท และจะย่นทกสินค้ำแก่
 ครงลำเท่านั้น เพอจะไ้มาย่นทกพริกไทยในเมืองนให้เต็มลำค้อไป
 และว่าเรอนนจะไ้ไ้ออกจากเมืองสทรวทในเดือนพฤศจิกายน เพอจะไ้ให้
 มาถึงเมืองนในค่นเดือนมกราคม คอขรยราชทตชงสมแก้้พระนารายณ์
 พระเจ้ากรุงสยามไ้แต่งให้ไปเส้าพระเจ้าแผ่นดินของเรา ราชทตสยาม
 ไ้มาโดยเรือชอวอครชงไ้ส่งไปโดยเฉพาสำหรับพาราชทตมาคอบย่ที่
 เมืองน เรือชอวอครชงไ้ขรยราชทตสยามมาด้วย ๓ นายน ไ้มา
 ถึงเมืองนเมื่อวันที่ ๓๐ เดือน (มกราคม) เกรทาง ๑๖ วันจึงถึง เมื่อ
 วันที่ ๓๔ เดือนนท่านราชทตไ้ออกจากเรือชนยก ข้ำพเจ้าไ้ลงไปขรย
 ท่านราชทตในเรือและไ้พาชนยก โดยให้เกียรติยศค้อราชทตทกอย่าง
 เท่าที่ข้ำพเจ้าจะทำไ้ บ้านที่ข้ำพเจ้าไ้เตรียมไว้สำหรับให้ราชทตพัก
 นนคคกข้บ้านที่พวกเราย่กินสำหรับทำการค้าขาย ข้ำพเจ้าไ้ให้คค
 แต่งประกบประกบบ้านนอย่างงามทสททจะทำไ้ เพอแสดงให้ราชทต
 เห็นว่าประเทศของเรานนดีอราชทตเพียงไร และให้เห็นว่า ขรยทตฝรั่ง
 เคสระภกลงพระเคสพระคณของพระเจ้ากรุงสยามเพียงไร ด้วยท่าน
 ราชทตไ้ให้คนมาขอกข้ำพเจ้าว่า การทข้ำพเจ้าไ้เออเพอต่าง ๆ นน
 ราชทตจะไ้มีจกสมขณคณของข้ำพเจ้าเลย แล้วข้ำพเจ้าจึงไ้ส่งให้ชน
 ของชนจากเรือเพอจะไ้ให้เรือไปทเกาะเล็ก ชงเรือชอชอเลยค้อวียงจะไ้
 จอกทแหลมทิศตะวันตกของท่าเรอน และส่งให้เรือเตรียมการทกอย่าง
 ถ้าจำเป็นจะไ้เอาเรือลำนไปประเทศฝรั่งเคสไ้ เรือไ้ไปจอกในทวาน
 ค้งแต่วันที่ ๓๘ เดือน และไ้ลงมือซ่อมแซมและทำการทกอย่างท

จำเป็น แต่เรืออย่างที่มีมองซีเออร์ไวโรบรอนว่าจะส่งมาจากเมืองฝรั่งเศส
 นั้นก็ยังไม่เห็นมาเลย ยางที่จะไม่มีเรือของเราที่จะออกในเคื่อน
 พฤศจิกายนสำหรับไปเมืองฝรั่งเศสและผ่านมาทางนี้ก็ไม่ได้ แต่
 อย่างไม่รู้ มองซีเออร์ไวโรบรอนจะส่งเรือมาในเคื่อนพฤศจิกายน เพื่อส่ง
 สินค้ามาขึ้นทุกเรือชื่อเลขไวทอร์ และเราก็ยังคงคอยเรือซึ่งมาจากฝั่งคอเว
 มันคเลอกล่า ๑ เรือลำนี้จะไปเมืองตะนาวศรี และเราได้ทราบว่าเรือได้
 ไปถึงเมืองตะนาวศรีแล้วแต่มีได้ทำประโยชน์ได้คงหวังไว้ มองซีเออร์
 มาแดงได้บอกมาว่า พอเขาได้ไปถึงเมืองปอนคิเชอร์แล้ว จะได้
 เอาสินค้าลงขึ้นทุกเรือลำนี้ให้เต็มลำ เพราะสินค้าเหล่านี้มองซีเออร์
 มาแดงได้เตรียมไว้นานแล้ว และมองซีเออร์มาแดงก็จะให้เรือลำนี้มา
 ถึงเมืองนี้ในเคื่อนกุมภาพันธ์ เพื่อจะได้นำสินค้าเหล่านี้ไปยังประเทศ
 ฝรั่งเศสที่เคียว เรายังคอยเรือมาจากเมืองดังเคียวอยู่ทุก ๆ วัน เรือ
 ลำนี้มองซีเออร์ไวโรได้ให้ไปจากเมืองนี้เมื่อวันที่ ๒๖ มิถุนายน ผู้ที่ไป
 อยู่ที่เมืองดังเคียวเป็นหัวหน้าห้างของท่านนั้น ได้มีหนังสือบอกมาว่า
 ได้เดินทางไปอย่างสะดวก เจ้าแผ่นดินดังเคียวและบุตรชายได้บริบรอน
 อย่างดี หัวหน้าห้างโคเฮาของดวายในนามของท่าน แต่ด้วยความ
 ทรนของพวกข้าราชการนั้นต้องเพิ่มของดวายมากขึ้นกว่าที่กะไว้แต่เดิม
 และยังคงให้ของแก่เจ้าเมือง กับข้าราชการอีก ๘ นายด้วย แต่
 ด้วยความช่วยเหลือและคำแนะนำของมองซีเออร์เกเคีย และมองซีเออร์
 เกอบูร์ การทั้งหลายได้ดำเนินอย่างสะดวก และตกลงได้รับอนุญาต
 ให้ทำการค้าขายได้ทุกอย่าง เมื่อเคื่อนพฤศจิกายนเขาได้ทำข้ออ้าง

ทองกัษัฏพรอย่างคโค่มากแล้ว และโค้เตรียมจะให้เรือออกในวันที่ ๑๕
 ธันวาคม ถ้าเรือโค้ออกตามทกำหนดไว้ นจริงแล้ว เรือก็โค้ทางช้า
 มาก เพราะหนทางโค้เรือจากเมืองตงเกียกินเวลาเพียง ๒๐ ถึง ๒๕
 วันเท่านั้น

ราชทูตของพระเจ้ากรุงสยามสามนายนั้นโค้ รัชของ มาเป็นอันมาก
 ของเหล่านเป็นของทพระเจ้ากรุงสยามจะส่งไปถวายพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส
 พระมเหษีมกุฎราชกุมาร ท่านคูกคโค้เลี้ยง และพระราชทานไปยัง
 มอชิงซีเออร์คอดแบคและมอชิงซีเออร์เบเรียคัวบ นอกจากของเหล่านยัง
 มีของทจะพระราชทานไปยังกรุงโรมสำหรัยถวายโย้โย้ก ของเหล่าน
 มีคู้ มีชัน มีโค้ ทัพต่าง ๆ แปลก ๆ จากเมืองยูน ลือยูน ผ้าแพร
 เครื่องทองและเงิน คับแลเงินขนาดต่าง ๆ กัน และของอื่น ๆ อีก
 เป็นอันมาก แจงอยู่ในขานูซึ่งโค้ส่งมาพร้อมกัษัฏคหมายคับย่นคัวแล้ว
 ทงนพอจะโค้เห็น โค้ว่าคองกันทในเรือเป็นอันมาก ยังไมใช่แค่
 เท่านั้น ยังมีช่างน้อยอีก ๒ ช่างเป็นช่างพังคัว ๑ ช่างพลายคัว ๑ ผู้ท
 ตามราชทูตมาคัวย่นมี บุคร์ชายท่านราชทูตท ๑ คน ๑ กัษัคนใช้
 ๒๐ คน มีชันนารีคน ๑ นักพรคทนมคน ๑ เพราะณนัการทคองย่นทุก
 เลียงอาหารสำหรัยเลียงคนมากเช่นน กัษัทังอาหารสำหรัยช่าง และ
 คองย่นทงนำให้มาก จึงจำเป็นคองมีเรือทคสำหรัยย่นทุกคนและของ
 โค้ทหมด ส่วนเรือชื่อเลอไวคัวทาโค้พอทจะย่นทุกคนและของโค้เช่นนไม่
 เพราะณนัถ้าไม่มีเรือมาจากเมืองสุทรีท หรือผังคอรอมันคเลแล้วกัจะเป็น

การล่าซากมาก เพราะอย่างข้าทาสจะต้องออกเรือจากเมืองนี้ในราว
 วันที่ ๓๕ หรือวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์จึงจะอ้อมแหลมเคปออฟกูดโฮปได้ ถ้า
 รอช้าไปกว่านั้นน่ากลัวจะต้องไปจอดพักที่เกาะยวงหรือเกาะอื่น ๆ ใกล้เกาะ
 มากากาศกาจนถึงเดือนกันยายน จึงจะอ้อมแหลมเคปออฟกูดโฮปไป
 ยุโรปได้ เพราะฉะนั้นเราจึงได้เตรียมการทุกอย่างที่จะไม่ให้เสียเวลาได้
 ในเวลาที่เรือล่า ๓ ลำนี้จะมาถึง ถ้าเราจะไปก็ยเรือที่จะมาจากเมือง
 สหรัทก็ หรือจำเป็นจะต้องไปก็ยเรือชอไวตรกดี เราก็มองเห็นทางที่จะ
 บอกให้ท่านทราบได้ แต่ภายใน ๓๕ วันที่ได้ส่งหนังสือลขย่นไปจะมีเรือ
 อังกฤษออกล่า ๓ ข้างที่เราจะได้ส่งข่าวมายังท่านกับเรืออังกฤษได้ แต่
 เรือที่จะขจรขจายลขย่นไปจะออกพร้อมกันจริงอยู่ แต่ก็อาจจะช้าได้
 เพราะที่เมืองบันคำซาคพริกไทยไม่พอที่จะบันทึกให้เต็มลำได้ ใน
 ระหว่างที่รอเรือเหล่านั้นนั้น ข้าพเจ้าจะเล่าให้ท่านฟังถึงการเป็นไป
 ของเมืองบันคำ คือ เจ้าแผ่นดินเมืองบันคำได้เวรราชสมบัติให้พระ
 ราชโอรสแล้ว เจ้าแผ่นดินองค์ใหม่จึงเป็นธรรมดาให้แน่นหนาแข็งแรง
 ขึ้น โดยก่อกำแพงและเชิงเทินล้อมวังไว้ เพราะกลัววันหนึ่ง ๆ จะ
 ศึกร้าย ทั้งกลัวพวก ซอลันคากัวย เจ้าแผ่นดิน เมือง บันคำได้
 แต่งทูตไปยังผู้จัดการใหญ่ของบริษัทซอลันคากัวยที่เมืองชวาเวีย ทูตได้
 กลับมาแล้วแต่หาได้ทำการสำเร็จไม่ ฝ่ายพวกซอลันคากัวยได้แต่งทูต
 มา ๓ คน เมื่อเดือนมิถุนายน ค.ศ. ๑๖๘๐ (พ.ศ. ๒๒๒๓) ทูตซอลันคา
 กัวยมาอยู่ที่ ๓ เดือนหรือ ๕ อาทิตย์ โดยไม่ได้ทำความตกลงอย่างใด
 นอกจากสัญญากันด้วยปากทั้งสองฝ่ายว่า ทั้งสองฝ่ายจะได้เป็นไมตรี

กัน และต่างคนจะไม่คิดร้ายซึ่งกันและกันเท่านั้น แต่ถึงดังนั้นพวก
 ซอลันตาก็ก็พยายามจะเอาเจ้าเมืองมตารัม มาเป็นเจ้าแผ่นดินเมือง
 บันคำ เจ้าเมืองมตารัมก็ยังไม่มีอำนาจเต็มที่ เพราะน้องชายยังเป็น
 ใหญ่อยู่ที่เมืองหลวงซึ่งเรียกว่าเมืองมตารัม และน้องชายก็ไม่ยอม
 อ่อนน้อมต่อพี่ชาย การที่เป็นดังนี้ก็เพราะเหตุพวกซอลันตาคะต้องการ
 ปกครองตลอดทั้งเกาะยาวา เพราะพวกซอลันตาไม่ต้องเสียภาษีอากร
 ใดๆ และถ้าพ่อค้าชาวคือนจะเข้าไปค้าขายในเมืองนั้นแล้วก็ต้องมี
 หนังสือบริบททางของพวกซอลันตาโดยเฉพาะ และเรือที่ไปจากเมือง
 บันคำต้องถูกพวกซอลันตากรวบรวม พวกซอลันตาก็กำลังพยายาม
 จะทำลายพ่อค้าทั้งหลาย และทำการเก็บสำเริงแล้วโดยพวกซอลันตา
 ไล่จับเรือเล็ก ๆ ไว้หลายลำ จนที่สุดไม่มีใครอาจไปค้าขายในเมือง
 ซึ่งพวกซอลันตาไปตั้งอยู่ แต่ส่วนเรือที่มาจากประเทศยุโรปนั้นพวก
 ซอลันตาระวังอย่างไม่มีใครจะกวดขันเท่าไรนัก แต่ถึงดังนั้นก็คอย
 ที่จะให้พวกนั้นค้าขายไม่ได้ โดยห้ามมิให้เอาสินค้าขึ้นบกอย่าง
 และไม่ยอมให้สินค้าออกจากเมือง ซึ่งทำให้การค้าขายในเมืองบันคำ
 เสียหายเป็นอันมาก จนที่สุดสินค้าที่มาจากฝั่งคอโรมันคเลและเมือง
 สหรัคเทียบกันก่อนนั้น ใกล้เคียงลงไปถึง ๓๐๐ เปอเซน (ซึ่งเป็นการ
 ไม่น่าเชื่อเลย แต่ซึ่งเป็นความจริงที่เราได้รู้สึกอยู่แล้ว ในเรื่องนี้ข้าพเจ้า
 จะได้ชี้แจงให้ท่านทราบโดยละเอียดต่อไป ในเวลาที่เรือของเราได้มา
 ถึงแล้ว ข้าพเจ้าได้ส่งสำเนาจดหมายที่มองซีเออร์บุรี โรโตมีมายังท่าน
 เมื่อเดือนกันยายน และได้ฝากมาทางมองซีเออร์บุรีเนยณกรุงลอนดอน

และหนังสือฉบับนี้ข้าพเจ้าก็จะฝากไปทางมองซิเออร์กลเนยเหมือนกัน เรือ
 อังกฤชชื่อ นาอาเนต ซึ่งจะรับหนังสือฉบับนี้ไปด้วยนั้น ไทซึกซาเงง
 วนนท ๑๐ เกอนกมภาพันธึ เพราะเหตุว่า ยิงเรืออังกฤชซึ่งได้ไป
 ทเกาะฟอโมซาตั้งแต่ยกलयัน และในเวลานั้นยังหาไทกัลยมาดังไม่
 เพราะเกิดเรื่องที่พวกจีนได้ไปยึดเกาะเอโมไนจากเจ้าแผ่นดินเตนนึ จึง
 เป็นอันมีโอกาสให้ข้าพเจ้าไทเพมเคิมจกทมายฉบับนี้ เพราะเรือของ
 ท่านซือ ตองแก็ง ไทกัลยมาจากเมืองตังเกียฮักลา ๑ เมอวันที่ ๖ เกอน
 กุมภาพันธึ เรือสำนึได้ไปเมืองตังเกียตังแต่ยกलयัน และได้ทำการ
 ค้าขายในเที่ยวแรกพอใช้ได้ เพราะได้ขึ้นทุกใหม่และผ้าแพรมาด้วย
 ของเหล่านี้เราจะได้ส่งไปพร้อมกับเรือที่รับราชทูตสยามไป ยังประเทศ
 ฝรั่งเศส แต่ในเวลานั้นเรือจากเมืองสุหรัคยังไม่มาเลย เพราะฉนั้นยังกะ
 ไม่ดูว่าจะส่งของเหล่านี้ไปไคเมื่อไร และกำหนดไม่ได้ว่าราชทูต
 สยามจะคังคังอยู่นานสักเท่าไร ส่วนเรือฝงคอรอมันคเลทที่เราคอยว่าจะ
 มาจากเมืองปอนคิเซรินนึ ก็ยังหามาถึงไม่ เพราะฉนั้นการที่เราจะไว้
 จิงเป็นอันเสียหมก ขอพระเป็นเจ้าไค ไปรคให้เรือเหล่านี้มาโดยเร็วเล็ก
 จะไครับส่งราชทูตสยามไป เพราะไคที่รายนมาจากเมืองสุหรัคว่าในเรื่อง
 ราชทูตสยามนึเป็นเรื่องที่พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสพอพระทัยมาก และ
 ข้าพเจ้าเชื่อว่าพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส คงจะทรงค้อนรับราชทูตอย่างคิเป็น
 ญ่ ความคิกที่เจ้าพนักงานเมืองสุหรัคคิจะไปตั้งห้างในเมืองไทย เพราะ
 พระเจ้ากรุงสยามไคที่ทรงรับรองว่าจะไคที่ทรงออกหนุนพวกเรานึ คงจะเป็น

เรื่องท่ร่องฟ่งว่่าท่่านจะเห็นชอบด้วยหรือไม่ และในเร่องนี้เร่าคงจะท่่า
 ฝ่่อออกไปไค้เพราะเร่ือของเร่ามีอยู่

(เซ็น) เลอกลิสม

ค.ศ. ๑๖๘๒ (พ.ศ. ๒๒๒๕)

สำเนาข้อความคัดจากหนังสือสัญญาซึ่งได้ทำไว้
 ในระหว่างเจ้าพระยาพระคลัง หรืออรรคมหาเสนาบดี
 ของพระเจ้ากรุงสยาม กับมองซิเออร์ เดลานก์ อนุญาต
 ให้หัวหน้าบริษัทฝรั่งเศสในอินเดียซื้อสินค้าได้ทุก ๆ อย่าง
 แต่ต้องให้เจ้าพนักงานรักษาพระคลังหลวง
 ตรวจสอบชื่อของตามที่ต้องการเสียก่อน

บรรดาพริกไทยทั้งปวง ซึ่งพระเจ้ากรุงสยามจะได้สั่งให้ปลูกใน
 พระราชอาณาจักร ทั้งฝ่ายเหนือและฝ่ายใต้กรุงศรีอยุธยา นั้น จะได้ขาย
 ให้แก่บริษัทฝรั่งเศส และการที่ซื้อพริกไทยนี้ ถึงราคาที่พักพ่อค้า
 ซื้อขายกันจะขึ้นลงประการใดก็ตาม แต่บริษัทจะได้ซื้อในราคาอยู่เสมอ
 บาทละ ๑๖ ปาทาก เงินมานีลา

ห้ามมิให้พ่อค้าชาวต่างประเทศซื้อพริกไทยไว้เป็นอันขาด ถ้า
 ใครฝ่าฝืนขึ้นชื่อไว้ จะต้องจับพริกไทยไว้และจะต้องถูกปรับด้วย
 เจ้าพนักงานกำนาคาญี่และเจ้าพนักงานอื่น ๆ ของพระเจ้ากรุงสยามจะต้องทำ
 บัญชีจำนวนพริกไทยซึ่งได้ซื้อจากพ่อค้าขึ้นให้แก่หัวหน้าของบริษัท และ
 ส่วนพริกไทยที่จะเก็บไค้มากน้อยเท่าไร ใน ๑๐๐ บาทที่เก็บไค้ขึ้น

เจ้าพนักงานระชกไว้เสีย ๓๐ หรือ ๒๐ บาทก็ได้ ตามแต่พระเจ้ากรุงสยาม
 ระทอพระราชประสงค์ และถ้าต่อไปภายหน้าบริษัทรักษาชอพริกไทย
 ที่เก็บได้ทั้งหมดไม่ไ้แล้ว บริษัทรักษาชอจะแจ้งความให้พนักงานท่าน
 ทราบล่วงหน้า ๒ ปี ว่าต่อไปบริษัทรักษาชอการพริกไทยจำนวนมากขึ้น
 เท่าใด

เรื่องท่านสังฆราชเคลโอโปลิสอยู่ในกรุงศรีอยุธยา

เมื่อวันที่ ๒๕ เดือนธันวาคม ค.ศ. ๑๖๘๒ (พ.ศ. ๒๒๒๕)

สังฆราชเคลโอโปลิสได้มาถึงกรุงศรีอยุธยา เมื่อวันที่ ๕ เดือน

กรกฎาคม

พระเจ้ากรุงสยามได้มีรับสั่งให้จัดการรับพระราชสาสนซึ่งสังฆราช
 เชิญมา โดยทำพิธีให้เป็นเกียรติยศเหมือนเมื่อกครั้งรับพระราชสาสน
 ฉับก่อน

มีคนชาวกรีกคน ๓ ซึ่งอยู่ใกล้ซีกพระองค์สมเด็จพระนารายณ์
 ชาวกรีกคนนั้นชอบพวกฝรั่งเศสมาก

ท่านสังฆราชได้เอาเครื่องราชบรรณาการออกมาให้ชาวกรีกคน
 ชาวกรีกคนนั้นจึงได้บอกสังฆราชว่าของเหล่านี้ไม่สมกับพระเกียรติยศ
 พระเจ้าแผ่นดินทั้งสอง จึงเกรงว่าถ้าเอาของเหล่านี้ถวายแล้ว จะทำ
 ให้เกิดการหมองช่น ชาวกรีกจึงได้แนะนำว่าให้เอาของเหล่านี้ถวาย
 สมเด็จพระนารายณ์ในนามของสังฆราชเอง สังฆราชก็เห็นด้วยจึงได้
 เอาของนั้นถวายในนามของตัวเองซึ่งเป็นการเรียบร้อยดี สมเด็จพระ

นารายณ์จึงได้รับสั่งให้เสนาบดีออกกัญสังฆราช ว่าแต่ก่อน ๆ มา
ไม่เคยได้ทรงรับของถวายจากคนชนิกสังฆราชเลย แต่ในคราวนี้ทรง
ยินดีที่จะรับของถวายเหล่านั้นไว้

ตั้งแต่นั้นมาสมาแก่พระนารายณ์ก็ได้โปรดให้คนมาสืบถามหลาย
ครั้ง ว่าสังฆราชจะต้องการอะไรบ้าง ครั้นทรงทราบว่าถ้าได้โปรดรับ
สั่งให้สร้างวัดเขารัตพระราชนานแล้วสังฆราชจะเป็นที่พอใจอย่างยิ่ง จึง
ได้มีรับสั่งในทันใดนั้น ให้ไปบอกสังฆราชว่าจะได้ทรงโปรดให้สร้าง
วัดพระราชนานสังฆราช จะเอาขนาดใหญ่เท่าไรและจะให้ทำเป็นรูป
อย่างไร ก็แล้วแต่ท่านสังฆราชจะพอใจ ทั้งนี้ก็เป็นพยานปรากฏว่า
สมเด็จพระนารายณ์ทรงนับถือศาสนาของเราสักเพียงไร

วัดนี้จะได้สร้างเป็นสามตอน ยาว ๒๐ วา กว้างและสูงตามส่วน
มีหน้าต่างสองหน้าต่าง มียอดแหลมข้าง ๆ ๒ ยอด ถ้าเสนาบดีของ
สมเด็จพระนารายณ์ จะมีความรักใคร่พวกฝรั่งเศษเท่ากับองค์พระเจ้า
แผ่นดินแล้ว การที่จะสร้างวัดนั้นก็คงจะแล้วโดยเร็วได้

ถ้าผู้ใคร่สักว่าสมเด็จพระนารายณ์ทรงรักใคร่พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔
เพียงไร ผู้นั้นก็คงจะรู้สึกขบขัน

สมเด็จพระนารายณ์รับสั่งถึงพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ บ่อย ๆ และโปรด
ให้เอาพระรูปพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ มาทอกพระเนตรวันละ ๓-๔ ครั้ง พระ
รูปนี้เป็นรูปเล็ก ๆ ที่พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ได้ส่งมาถวาย

สมเด็จพระนารายณ์ได้โปรดให้เสนาบดีมาบอกท่านสังฆราชว่าจะ
ได้ทรงเลือกหาของแปลก ๆ จากเมืองจีนและเมืองอื่นส่งไปถวายพระเจ้า
หลุยส์ที่ ๑๔ ทุก ๆ ปี

ท่านสังฆราชขอให้ทำความเข้าใจทูลพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ให้ทรงทราบถึงภาระของพวกมิชชันนารี และให้ทรงทราบถึงความขาดเหลือของพวกมิชชันนารี และขอให้ทูลว่า สังฆราชเคอสิโอโปลิศมีความวิตกว่าจะรับภาระนั้นไปไม่ได้แน่นอนเท่าไร

นอกจากคณะบาทหลวงที่จะไปตั้งในเมืองจีนแล้ว สังฆราชจะต้องเป็นอธิการของคณะบาทหลวงต่าง ๆ ที่ตั้งขึ้นในเมืองตงเกียเมืองญวน เมืองเขมร และเมืองไทยแล้ว และคณะบาทหลวงในเมืองไทยก็ได้ออกไปตั้ง ๓๐ ตำบล ซึ่งห่างไกลจากกรุงศรีอยุธยาหนทางถึง ๘๐ ถึง ๓๐๐ ไมล์ แห่ง ๑ ต้องเลี้ยงคนวัน ๓ กว่า ๘๐ คน รวมทั้งที่นาคณะบาทหลวง และโรงพยาบาลด้วย และยังมีบ้านอยู่วัน ๓ ซึ่งเข้กรับคนป่วยทุกชนิดและจำหน่ายยาทุก อย่างตามแต่ใครจะมาขอชยชนิดใด

เพราะเหตุนี้ สังฆราชจึงขอความช่วยเหลือ จากคณะบาทหลวงที่กรุงปารีสบ้าง หรือจะจัดเป็นเงินก้อนประจำสำหรับบำรุงคณะบาทหลวงในอินเดียนั้นก็ได้

สังฆราชได้จักให้มองซีเออร์เลอเฟร์ ไปยังประเทศฝรั่งเศสแล้วมองซีเออร์เลอเฟร์ จะได้อธิบายถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ อันเกี่ยวกับคณะบาทหลวงให้ทราบโดยละเอียดต่อไป

วันที่ ๒๖ เดือนธันวาคม ค.ศ. ๑๖๘๒ (พ.ศ. ๒๒๒๕)

สำเนาจดหมายมองซิเออร์เตลานด์

มิไปถึงมองซิเออร์บารอง ผู้อำนวยการใหญ่ในประเทศสยาม

ลงวันที่ ๒๖ เดือนธันวาคม ค.ศ. ๑๖๘๒ (พ.ศ. ๒๒๒๕)

เมื่อวันที่ ๔ เดือนกรกฎาคม ข้าพเจ้าได้ทราบข่าวว่า เรือ
ลำเล็กชื่อ เซนต์โยเซฟ ได้เข้ามาในลำแม่น้ำแล้ว และได้ทราบว่า
ท่านสังฆราชเคลโอโปลิศกับพวกมิชชันนารี ซึ่งโคลงเรือลำนทเมืองสุทรค
นั้น มีความสขสบายก็ด้วยกันทุกคน เสมียนประจำเรือได้นำหนังสือ
ของท่านลงวันที่ ๑๘ เดือนเมษายนมาส่งให้ข้าพเจ้าแล้ว และเมื่อวันที่ ๒๘
เดือนกรกฎาคม มองซิเออร์ลาบีตองก็ได้นำหนังสือฉบับนั้นเองมา
ให้ข้าพเจ้าแล้วเหมือนกัน ข้าพเจ้าจะได้ตอบจดหมายของท่านเป็นบางข้อ
เสียก่อน จึงจะได้เล่าให้ท่านฟังถึงการงานของบริษัท นี้ตั้งแต่คราว
ที่ข้าพเจ้าได้มีหนังสือมาถึงท่านฉบับก่อนเป็นต้นไป

ข้าพเจ้าได้สังเกตว่าท่านได้เขียนบอกมาว่าในชั้น บริษัทหาได้ส่ง
ของมาถวายพระเจ้ากรุงสยาม และฝากเจ้าพระยาพระคลังไม่ ในเรื่อง
นี้จะควรอย่างไรก็แล้วแต่ท่านจะเห็นชอบ แต่ข้าพเจ้าจะต้องบอกให้ท่าน
ทราบว่า ทำอย่างไร ๆ พระเจ้ากรุงสยาม และเจ้าพระยา
พระคลังคงจะไม่แสดงตัวว่ามีความประสงค์อยากจะได้ของถวายและของ
ฝาก ส่วนพระเจ้ากรุงสยามที่จะไม่ทรงแสดงว่าจะต้องพระราชประสงค์
ของถวายนั้น ก็เพราะเหตุว่าพระองค์เป็นพระเจ้าแผ่นดินซึ่งมีพระทัย

โดยอ้อมฮารี โทนเลยจะแสดกงพระองค์ว่าทรงอยากไต่ของถวาย และ
 ส่วนเจ้าพระยาพระคลังนั้นถึงจะอยากไต่ของสักเท่าใด ก็คงจะไม่กล้า
 แสดกงออกมา แต่อย่างไรก็ดีเป็นธรรมเนียมในเมืองนี้มาช้านานแล้ว
 ว่าถ้าเรือเข้ามาถึงลำไค จะเป็นเรือของบริษัตกักตาม หรือเป็นเรือของ
 บุคคลกักตาม ถ้าเรือลำนั้นไต่รับความยกเว้นไม่ต้อเสียภาษีอย่างใดแล้ว
 เจ้าของเรือค้องหาของถวายพระเจ้าแผ่นดิน และให้ของแก่เจ้าพระยา
 พระคลังเสมอเป็นนิจมา เพราะฉะนั้นในส่วนเราถ้าจะทำให้ ผิดธรรมเนียม
 นี้ไปก็คงจะไม่สมควร อนึ่งถ้าเราไต่เอาเจ้าพระยาพระคลังเป็นเพื่อนไว้แล้ว
 เราก้จะได้มีโอกาสหลายพันครั้งที่จะไต่รับประ โยชน์คุ้มภัยของที่เราจะให้
 แก่เจ้าพระยาพระคลัง และส่วนของที่ถวายค้อพระเจ้ากรุงสยามนั้น
 ทำอย่างไร ๆ เราก้คงไต่ประ โยชน์กลับคืนมาบ้าง เพราะฉะนั้นเมื่อเดือน
 มิถุนายนเป็นเวลาที่พระเจ้ากรุงสยามไต่เสด็จกลับมาจากเมืองลพบุรีแล้ว
 ข้าพเจ้าจึงไต่เอาผ้าไปให้เจ้าพระยาพระคลัง คิดเป็นราคาประมาณ
 ๘๒๕ รูเบย์ (เมืองลพบุรีในนี้ ๓ พระเจ้ากรุงสยามคงจะเสด็จขึ้นไป
 ประทับราว ๘ เดือนทุกปี) นอกจากผ้าที่กล่าวนี้ ข้าพเจ้ายังไม่ไต่เอา
 อะไรให้เจ้าพระยาพระคลังอีกเลย ถ้าท่านจะส่งสิ่งใด (ไลออน)
 ที่อยู่ที่เมืองสหรัคมาถวายไต่ พระเจ้ากรุงสยามก็คงจะโปรดเป็นอันมาก
 เพราะไต่รับสิ่งกับข้าพเจ้าไว้แล้ว แต่ถ้าท่านจะส่งสัตว์ไลออนตัวนั้นมา
 ก็ขอไต่ โปรดส่งของอื่น ๆ มาค้ช่วยบ้าง มีคนนั้นก็อย่าส่งเสียเลยค้คิดว่า
 ข้าพเจ้าค้อมองซีเซอร์ค้อชอยู่ทุก ๆ วัน ในนี้ข้าพเจ้าช่วยไม่
 สบายเลย ค้ช่วยเก๊กชายวมขึ้น ถ้าข้าพเจ้ามีกิจการที่จะค้อทำมาก
 ก็จะเป็นการลำบากค้กขั้ที่สุด

ข้าพเจ้าจำเป็นต้องขอพระราชทานยืมเงินจากพระเจ้ากรุงสยามเป็นเงิน ๕๐๐๐ รูเบีย เพื่อแบ่งใช้หนี้ซึ่งมีวิษทเป็นหนาคณะยากหลวงอยู่ เพราะเวลานั้นสังฆราชเคลลีโอโปลิศยังไม่ได้ออกกลับมา พวกยากหลวงจึงต้องมาทวงหนี้เรา แต่ขอทนายเคองนนักคอส ที่ข้าพเจ้าได้ยืมเงินรายนั้นก็โดยหวังใจว่าเมื่อเรือโคมาลงจากเมืองสทริคแล้ว ก็จะได้รยเงินพอที่จะถวายคืนต่อพระเจ้ากรุงสยามได้ แต่ครั้นเรือมาถึงแล้วก็ไม่ได้ออกเงินมาด้วยเลย เพราะฉนั้นจึงเป็นเหตุทำให้ข้าพเจ้าผิดสัญญาไป ข้าพเจ้าหวังใจว่าในมรสุมหน้าท่านคงจะได้ส่งเงินรายนี้มาให้ข้าพเจ้าใช้หนี้เสียให้เสร็จไป

ข้าพเจ้าได้หวังใจว่า ท่านคงจะอนุญาตให้ข้าพเจ้าได้ ไปเมืองสทริคสักคราว ๑ เพราะเห็นว่าการที่จะไปเมืองสทริคนั้นจะเป็นประโยชน์มากกว่าที่ข้าพเจ้าจะอยู่ในเมืองนี้โดยไม่มีอะไรจะทำ ท่านสังฆราชจะเป็นพยานได้ว่า พระเจ้ากรุงสยามได้รยส่งถามหลายครั้งแล้ว ว่าเหตุใดจึงไม่มีเรือเข้ามาค้าขายเลย และเหตุใดเราจึงไม่ได้รับเงินทุนและสินค้ามาบ้างเลย ข้าพเจ้าได้พยายามแก้ไขในข้อตามเหล่านี้ โดยได้ให้กรายทลว่า ท่านได้รับข่าวที่เมืองสทริคว่า เรือที่โคออกจากเมืองนี้ไปเมืองยิบนแต่ยกลาขนั้นยังไม่ได้ออกกลับมาเลยจนล่าช้า ท่านจึงได้เกิดความสงสัยขึ้น ว่าการค้าขายในเมืองนี้จะไม่ได้ประโยชน์เท่าไรนัก พระเจ้ากรุงสยามจึงได้รับสั่งตอบว่า มองซิเออร์ดำรงค์เป็นแต่พ่อค้าบุคคลเท่านั้น ยังมาค้าขายในเมืองนี้ได้

ในเรื่องนี้ข้าพเจ้าได้ปรึกษาหาวิธีกับสังฆราชเคลลีโอโปลิศโดยละเอียดแล้ว จึงเห็นพร้อมกันว่า ถ้าวิษทไม่มีกำลังพาหนะพอที่จะตั้งห้างอยู่ใน

เมืองนี้ไปแล้ว หรือถ้าฝรั่งเศษได้เกิดทำสงครามกับพวกซอลันคาคัง
 ชาวเล้าลือแล้ว ก็ควรจะให้พวกเรากลับไปเสียก่อนชั่วคราว ก็กว่าที่จะ
 อยู่เมืองนี้ ถ้าเราได้กลับไปแล้วท่านสังฆราชก็คงจะเป็นอุระคิกอ่านให้
 พระเจ้ากรุงสยามคงมีพระทัยกรุณาเราอยู่เสมอได้ เพราะฉะนั้นถ้ายัง
 ไม่มีสงครามกับซอลันคาแล้ว ทางคัทสก็ควรให้ขริทส่งเรือมารับเรา
 กลับไป หรือมีฉันนั้นเราจะโดยสถานเรือที่จะไปเมืองสุทริท หรือไปเมือง
 ณะนาศริทก็ได้ ถ้าแม้ว่าท่านไม่เห็นด้วยในการที่จะเลิกถอนห่างไป
 ที่เกี่ยว ก็ขอได้โปรดอนุญาตให้ข้าพเจ้าได้กลับไปเสียก่อน และส่วน
 การทางนี้ ข้าพเจ้าจะไต่ มอญให้มองซีเออร์คอส ทำการแทน ข้าพเจ้าต่อไป
 เพราะการที่มองซีเออร์คอสจะอยู่ในเมืองนี้คงจะไม่เปลืองใส่หุ้ยมากเท่ากับ
 ข้าพเจ้า ในเรื่องนถงหากว่าท่านจะเห็นด้วยตามที่ข้าพเจ้าขอร้องมาทางนี้
 ข้าพเจ้าก็คงจะไม่ทำการอย่างใด ซึ่งผิดจากความเห็นชอบของท่าน
 สังฆราช

การที่ข้าพเจ้าได้ คิดไว้ว่าจะแบ่งสินค้าส่งไปเมืองยบันเสียอย่างนั้นเป็น
 การไม่สำเร็จ เพราะเหตุว่าเรือที่ไต่ส่งไปเมืองยบันแต่ยกตายหนึ่ง
 ไม่ได้กลับมาเลยจนลำเกี่ยว เพราะเรือเหล่านั้นไต่เข้าไปจอดพักตามเกาะ
 กวางคังข้าง เกาะฟอโมซาข้าง และเมืองญวนข้าง เพราะฉะนั้นพวกจีน
 ที่ไปเมืองยบันในยบันเป็นเงินใหม่ซึ่งข้าพเจ้าไม่รู้จกทั้งนั้น ข้าพเจ้าจึง
 จำเป็นจะต้องหาโอกาสอย่างอื่น โดยที่พระเจ้ากรุงสยามได้ โปรดพระ
 ราชทานพระราชนุญาตให้ข้าพเจ้าขึ้นทุกสินค้าส่งกำขึ้นหลวงได้ และใน
 ซากลับให้ขึ้นทุกทองแดงมาโดยไม่ต้องเสียค่าระวางเรือและค่าภาษีอย่างใด

ค่าภาษีทองแดงนั้นเก็บกัน ๓๐๐ ละ ๓๐ เปอเซนต์ เพราะฉะนั้นคือไปภายหน้า
ถ้าข้าพเจ้ามีสินค้าที่จำหน่ายไม่ได้แล้ว ก็จะต้องจัดการตั้งโต๊ะถั่วมา
แล้ว ซึ่งจะเป็นประโยชน์ที่สภากษัตริย์จะหาได้ในเมืองไทย

ข้าพเจ้าได้รบขานของซึ่งมีทองแดง ๕๐ หีบ กบดยก ๓๐๐ หาบ
แล้ว ของเหล่านี้ข้าพเจ้าได้ขนทุกลงเรือชอไวทรี ในขานของพระเจ้า
กรุงสยาม และซึ่งท่านได้จัดการขายที่เมืองสหรัฐเป็นเงิน ๖๕๓๘ แฟรง
กัน เงินรายนี้ข้าพเจ้าได้รบแล้วเหมือนกัน และได้จำหน่ายไปตามคำสั่ง
ของเจ้าพระยาพระคลังแล้ว การที่ขายทองแดงกบดยกคราวนี้ได้กระทำ
ให้มองซิเออร์ล่าย์ตองเกิดความเสียหายขึ้น เพราะไทยหาว่าสินค้าที่
พระเจ้ากรุงสยามได้ฝากมองซิเออร์ล่าย์ตองไปจำหน่ายนั้น มองซิเออร์
ล่าย์ตองหาได้ไปขายโดยสุจริตไม่ ข้าพเจ้าจึงหวังใจว่าต่อไปภายหน้า
ถ้าพระเจ้ากรุงสยามมีสินค้าจะไปจำหน่ายแล้ว ก็คงจะขนทุกลงเรือของ
บริษัทต่อไป

ข้าพเจ้าขอท่านได้โปรดอธิบายข้อความในจดหมายของท่าน ใน
ข้อที่ท่านสั่งมาให้ข้าพเจ้า กระทำการตาม คำแนะนำ ของท่าน ซึ่งพระราช
อย่างนั้น ว่าท่านมุ่งหมายไม่ให้ข้าพเจ้าทำการค้าขายหรือการอย่างอื่น ๆ
นอกจากการที่สังฆราชจะเห็นชอบด้วยแล้วหรืออย่างไร เพราะถ้าความ
ประสงค์ของท่านเป็นเช่นนั้นแล้ว ท่านควรจะตั้งมีหนังสือถึงสังฆราช
ด้วย และเมื่อสังฆราชได้สั่งให้ข้าพเจ้าทำการอย่างใดก็ขอให้สังฆราช
ทำใบสำคัญคู่มือให้ข้าพเจ้าด้วย เพื่อเป็นพยานว่าข้าพเจ้าได้ทำตาม
คำสั่งของท่านสังฆราชแล้ว หรือการที่ท่านเขียนมาคงก็เป็นเรื่องที่ถูก

เปล่า ๆ อย่างไรขอทราบให้แน่ด้วย ตามธรรมเนียมนี้ถ้าข้าพเจ้ามีเรื่อง
สำคัญ ๆ ที่จะกราบทูลพระเจ้ากรุงสยาม หรือจะเรียนเจ้าพระยาพระคลัง
แล้ว ข้าพเจ้าก็มักจะบอกให้ท่านสังฆราชทราบทุกคราว แต่การที่
ข้าพเจ้าได้บอกให้สังฆราชทราบนั้นก็บอกอย่างกันเอง หาเข้าใจว่าเป็น
การที่จำเป็นจะต้องบอกไม่ ข้าพเจ้าจึงมีใครจะระวังเท่าไรนัก เพราะ
เห็นว่าท่านสังฆราชมุ่งแต่ในกิจของสังฆราชอย่างเคียวเท่านั้น หาม
ความรู้ ในการค้าขายหรือในวิชาเนรการ คำขายของราชสำนักไทยไม่
ทั้งรู้ ไม่ได้คิดว่าใครจะเป็นเพื่อนของข้าพเจ้าอย่าง และการต่าง ๆ เหล่านี้
เป็นสิ่งที่ข้าพเจ้าพยายามปฏิบัติและเล่าเรียนโดยเฉพาะ แต่จะอย่างไร
ก็ตาม หน้าที่ของข้าพเจ้ามีอยู่ที่จะต้องทำตามคำสั่งของท่านทุกอย่าง
เพราะฉะนั้นเมื่อท่านได้บอกความประสงค์ของท่านมาให้ข้าพเจ้าทราบแล้ว
ข้าพเจ้าจะได้ปฏิบัติตามทุกประการ แต่ขอที่ข้าพเจ้าอยากทราบนั้นก็คือ
ข้าพเจ้าจะจ่ายเงินของบริษัทสำหรับช่วยคณะบาทหลวงได้หรือไม่ หรือ
ท่านประสงค์เพียงแต่เอาชื่อของบริษัท และความช่วยเหลือของบริษัท
สำหรับช่วยคณะบาทหลวงอย่างไร

ตั้งแต่เจ้าพระยาพระคลังได้รับหนังสือของท่านอธิบายเรื่อง กอลกอนัก
นั้นก็หาได้พูดถึงอีกต่อไปไม่ เพราะได้เชื่อตามคำอธิบายของท่าน และ
ได้ห้ามมิให้ท่านเกี่ยวข้องกับเรื่องนั้น

ในเรื่องมาคำเคอโฮเมนิส ถูกผู้ร้ายลักของไปนั้น คดีก็คงรูปเดิม
นั่นเอง เจ้าพระยาพระคลังได้สั่งผู้พิพากษาว่า ๒๐ ครั้งแล้ว ให้รับ
จัดการเรื่องนี้ให้เสร็จไปเสียโดยเร็ว แต่ก็ยังหามีผลอย่างไรไม่ การ

ต่าง ๆ ในเมืองไทยไม่มีใครจะมีที่สิ้นสุดเลย เพราะใครมีอำนาจมากกว่า
หรือใครมีเงินมากกว่ามักจะชนะเสมอ เมื่อทราบถึงนี้ข้าพเจ้าจะได้
พยายามจัดการให้เราได้รับประโยชน์ที่สุดที่จะได้

ตั้งแต่ได้เกิดเรื่องขึ้นกับข้าพเจ้าก็เลยมาแต่นั้น เจ้าพระยา
พระคลังได้สั่งให้ ผู้พิพากษาจ่ายเงิน ๓๐๐๐ รุเบีย เป็นเงินทำขวัญใน
การที่เกิดผู้ร้ายขึ้น และข้าพเจ้าหวังใจว่าเมื่อข้าพเจ้าจะมีหนังสือลง
มาคำไซเมนิส ข้าพเจ้าคงจะได้รับประโยชน์อย่างแน่นอน

พวกแขกมัวร์ได้ โดยสถานเรือชื่อไวคร ในคราวที่ข้าพเจ้ามายัง
เมืองไทยนั้น ได้สัญญาว่าจะเสียค่าระวางขึ้นทุกสินค้า และจะยอมเสีย
เงินค่าโดยสถานด้วย ครั้นเรือโคมาถึงเมืองไทย จึงได้ทราบกันว่าสินค้า
เหล่านั้นเป็นของพระเจ้ากรุงสยามโดยมาก เจ้าพระยาพระคลังจึงได้
สั่งให้ข้าพเจ้ามอขสินค้าเหล่านั้นให้ผู้ที่เป็นเจ้าของ และให้ข้าพเจ้าทำ
ใบรับรองแทนแขกมัวร์

ข้าพเจ้าฟังมาถึง เมืองไทยใหม่ ๆ ยังไม่รู้จักในวิธีดำเนินการของ
เมืองนี้ จึงได้ทำตามคำสั่งของเจ้าพระยาพระคลังทุกประการ ตั้งแต่
นั้นมาข้าพเจ้าได้ร้องขอเงินต่อเจ้าพระยาพระคลังถึง ๓๐๐ ครั้ง และ
เจ้าพระยาพระคลังก็ได้สั่งหัวหน้าแขกมัวร์ให้ ใช้เงินแก่ข้าพเจ้าถึง ๓๐๐ ครั้ง
เหมือนกัน แต่ก็หาได้เงินไม่ เงินรายนี้เป็นจำนวน ๘๐๐ หรือ ๘๐๐ รุเบีย
ซึ่งกระทำให้ข้าพเจ้าต้องเป็นปากเสียงกับพวกหัวหน้าแขกมัวร์ เพราะ
พวกนี้อาจว่าพวกแขกมัวร์ที่เป็นข้าของพระเจ้าแผ่นดินจะไปไหนก็ได้ โดย
ไม่ต้องเสียภาษีอากรอย่างใดเลย ผลที่สุดของการเรื่องนี้เมื่อข้าพเจ้า

ได้ร้องและชู้หนักหนาแล้ว หัวหน้าแขกมัวร์ได้ทำหนังสือให้ข้าพเจ้า
 ฉบบั ๓ ด้ร้องว่าจะได้ ใช้เงินรายนี้ภายใน ๒ เดือน แต่ข้าพเจ้าก็ทราบ
 ไม่ได้ว่าเขาจะได้ ใช้ให้จริงหรือไม่ การที่ข้าพเจ้าได้เล่าในเรื่องนี้โดย
 ยักยอกก็เพื่อประสงค์จะให้บริษัทจัดการให้ข้าพเจ้าได้ โดยसानเรือของบริษัท
 กลับไปอย่าง ๓ อีกอย่าง ๓ นั้นเพื่อบริษัทจะได้ระวังพวกแขกมัวร์ ถ้า
 ค่อยไปพวกแขกมัวร์จะเป็นคนของพระเจ้าแผ่นดินก็ตามหรือมิใช่ก็ตาม ถ้า
 จะโดยसानเรือของบริษัทแล้ว จะต้องให้ชำระเงินค่าโดยसानหรือค่าระวาง
 ที่เมืองสุทศเสียดก่อน หรือมณนคองมีหนังสือสำคัญขอเจ้าพระยา
 พระคลังเป็นหลักฐานจึงควรให้ ใช้เรือของบริษัทได้ เพราะพวกแขกมัวร์
 เป็นพวกที่โกงมาก และในพวกแขกมัวร์ที่อยู่ในเมืองนี้จะหาสักสามคน
 ที่จะได้ ใจให้ เงิน ๓๐๐๐ รุเบยกก็เกือบไม่ได้

สุรา & ฝิ่นก็ยหลายวัน ๓ ถึงที่ท่านได้ส่งมาให้ข้าพเจ้านั้น ข้าพเจ้า
 ได้รับไว้ถูกต้องแล้ว แต่สุรา & ฝิ่นนั้นซึ่ง โดยมากแห่งไปเสียส่วน ๓ นั้น
 ไม่เพียงพอเลย เพราะในเมืองนี้มีชาวต่างประเทศมากซึ่งข้าพเจ้าจำเป็น
 ต้องแจกอยู่เสมอ เพราะฉนั้นในเรื่องนี้ขอท่านได้ โปรดตรึงตรองให้ถี่
 เพราะในเวลานี้ของฝิ่นที่บริษัทซื้อได้ ในเมืองสุทศเป็นราคา ๒๐ รุเบยก ข้าพเจ้า
 ต้องซื้อในเมืองนี้เป็นราคา ๕๐ รุเบยก อนึ่งของต่าง ๆ ที่ข้าพเจ้าได้ทำ
 มาณูชี้ส่งไปยังท่านเมื่อปลายนั้น ขอท่านได้ โปรดกรุณาส่งมาให้
 ข้าพเจ้าด้วย เพราะข้าพเจ้าได้ซื้อแต่ของที่จำเป็นแท้ ๆ และที่หาใน
 เมืองไทยไม่ได้เท่านั้น

บ้านที่เราพักอยู่ในเวลานี้ ถ้ามีคนเพิ่มมาแล้วก็ไม่พอจะอยู่กันได้
 ข้าพเจ้าจึงได้ขอเรือนไม้จากเจ้าพระยาพระคลัง เพื่อเอามาปลูกในที่ของ
 เราเพิ่มเติมขึ้น เจ้าพระยาพระคลังได้ ให้เรือนหลัง ๑ พออยู่ได้ ๒ คน
 ค่ำร้อและค้าปลูกเรือนหลังนกแพงอยู่ข้าง ส่วนเรือนที่พวกเราอยู่กันนั้น
 ข้าพเจ้าต้องจัดการซ่อมแซมบ้าง เพราะบ้านหลังนั้นจนถึงทุกวันนี้ยังไม่มี
 ใครมาคึกคักเข้าเลย

เมื่อวันที่ ๑๕ เดือนกรกฎาคม เรือชื่อ เซนต์โยเซฟ ซึ่งจอดอยู่
 ได้ซ่อมข้างนอกนั้นได้ถอนสมอออกไปแล้ว มอนซิเออร์เคอชัวร์ ซึ่งได้
 มาจากเมืองตังเกี๋ยเมื่อเดือนเมษายน เพื่อไปรับตำแหน่งสังฆราชที่
 เมืองมอริตานิอันนี้ ได้ โดยสถานไปกับเรือลำหนึ่งพร้อมกับมอนซิเออร์
 เลอเฟร์กับมิชชันนารีอีก ๔ คน ข้าพเจ้าหวังใจว่าพระเป็นเจ้าคงจะได้
 ไปรุดให้ท่านเหล่านั้นได้เคจรทางโดยสะดวก ข้าพเจ้าได้ ให้เงินทุกเสียบข้าง
 อย่างที่ยังขาดอยู่ และไม่ได้สั่งมอนซิเออร์บีย็องของอย่างใด นอกจาก
 บอกให้กลับมาแวะเมืองนี้ เพื่อมาขึ้นทุกสินค้าราคาประมาณ ๔๐๐๐ หรือ
 ๕๐๐๐ รูเบีย ซึ่งข้าพเจ้าได้เก็บรักษาไว้ แต่มอนซิเออร์บีย็องรับรอง
 ไม่ได้ว่าจะกลับมาได้หรือไม่ ข้าพเจ้าจึงได้งัดในการจัดซื้อสินค้าไว้ อีก
 และสินค้านั้นข้าพเจ้ายังจะหาซื้อได้ อีกไม่ต่ำกว่าราคา ๓๐,๐๐๐ รูเบีย เพราะ
 เกรงว่าสินค้านั้นจะคกค้างอยู่จะหาทางส่งออกไปไม่ได้ ซึ่งจะเป็นการ
 กระทบทำให้บริษัทขาดทุน

เมื่อมองเซนเยอร์เคอเมเตโลโปลิศได้ ไปเมืองญวน ได้พามีชชันนารี
 ไปด้วย ๖ หรือ ๗ คน และไต่หาของไปถวายเจ้าแผ่นดินญวนด้วย
 ของที่เขาไปถวายนั้น มีขนใหญ่สองกระบอกซึ่งเป็นขนอย่างใหม่ เจ้า
 แผ่นดินญวนอยากได้นัก ขันนี้ไต่ส่งไปถวายในนามของบริษัท ข้าพเจ้า
 จึงได้มีหนังสือลงเสนาบดีญวนกำนัลไปด้วยฉบบั ๓ ท่านสังฆราชได้
 ขอร้องจะเอาคนที่ชื่อ ซัมปายน์ ไปด้วย ข้าพเจ้าได้อนุญาตให้ไปแล้ว
 และได้ชำระเงินที่เขาขังติดบริษัทอยู่เล็กน้อยให้ด้วย ข้าพเจ้าเข้าใจว่า
 ท่านสังฆราชคงจะกลับมาถึงเมืองนี้ในราวเดือนมีนาคมหรือเมษายนหน้า
 เดือนก่อนวันนักขัตฤกษ์อิศเคตร์ ได้มีพวกจีนพากันเข้ามาใน
 บ้านยากหลวง จีนคน ๑ ไต่คยหน้ามีชชันนารีผู้ ๓ คนในบ้านยากหลวงจึง
 ไต่ออกมาช่วยกันจับจีนผู้นั้นไต่ ฝ่ายออกพระโชฎุกขุนนางจีนผู้ใหญ่จึง
 ไต่สั่งให้จับล่ามของเราไป และไต่สั่งให้ขังล่ามไว้จนกว่าจะไต่ตัวจีนที่
 พวกยากหลวงจับไว้ และพวกจีนตามเรือที่จอดอยู่ในลำแม่น้ำก็พา
 กันมากำทำทนายที่โรงเรียนสามเณร เมื่อข้าพเจ้าไต่ทราบข่าวว่าเกิดเรื่อง
 เช่นนั้น ข้าพเจ้าจึงไต่ชักชวนชาวฝรั่งเศส ๑๒ คน กับชาวยุโรป
 อื่น ๆ ที่ระชวนไต่ถืออาวุธทุกคน พวกนี้ไปยังโรงเรียนสามเณร พอ
 พวกจีนทราบว่า พวกข้าพเจ้าไต่ไปช่วย พวกจีนก็เลยสงขหาไต่ทำอะไร
 อีกไม่ ท่านสังฆราชกับข้าพเจ้าจึงไต่จัดให้ชาวฝรั่งเศสคน ๓ ซึ่งเป็น
 แพทย์ของพระเจ้ากรุงสยาม กับล่ามอีกคน ๑ ให้ไปหาออกพระโชฎุก
 เพื่อขอให้ออกพระโชฎุกปล่อยตัวล่ามของเรา มา ออกพระโชฎุกก็คิดจะ
 ทุบตีชาวฝรั่งเศสแพทย์ แต่ชาวฝรั่งเศสผู้นั้นไต่ต่อสู้ไม่ยอมให้เขาทุบตี

แล้วออกพระโศภิตกิจโกตั้งแพทย์ฝรั่งเสสล้ำม และหัวหน้าค่ายฉนวน
 ให้ไปตรวจดูอาการพวกจีน ซึ่งออกพระโศภิตกล่าวได้ว่าได้ถูกเจ็บช่วยที่โรง
 เรือนสามเฉร ออกพระโศภิตกิจข้าราชการคน ๓ กับเงิน ๕๐ คนให้
 คุมไปค่าย แต่แพทย์ชาวฝรั่งเสสกลัวจะมีอันตรายตามทางจึงได้ชักกาย
 ออกจากฝักและหนีไปซึ่ง ๆ หน้า

ครั้นข้าพเจ้าก็ได้ออกกลับมาบ้าน และได้เกิดความหวาดขุ่นหลาย
 ครั้งเพราะมีเสียงพดกกันว่า พวกจีนกำลังรวบรวมผู้คนจะยกมาตีพวกเรา
 เราจึงจำเป็นต้องเตรียมตัวที่จะสู้ยี่เสมอ แต่พวกจีนได้ขยำล่ามของเรา
 แลหัวหน้าค่ายฉนวนไปทุกที่ทำร้ายต่าง ๆ และทั้งล่ามกับหัวหน้าฉนวนไว้
 ณที่นั้นเองด้วยเข้าใจว่าได้ทักตนคนทั้ง ๒ นตายเสียแล้ว เมื่อข้าพเจ้า
 ได้เห็นความคร่ำของชนนางจีนผู้และพรรคพวก ก็มาตรงเห็นว่าจะ
 ปล่อยให้เขาถูกลูกเข็นนี้ต่อไปไม่ได้ ข้าพเจ้าจึงตกลงใจจะขึ้นไปเฝ้าขอ
 พระมหากรุณาต่อพระเจ้ากรุงสยาม ซึ่งประทับอยู่ในที่แห่ง ๓ โกลจาก
 พระนครระยะทาง ๔ หรือ ๕ วัน ข้าพเจ้าได้ขึ้นไปและได้ทำเรื่องถวาย
 ต่อเจ้าพระยาพระคลังฉบบ ๓ เจ้าพระยาพระคลังได้แสดงความเสียใจ
 ที่เกิดเหตุเช่นเช่นนี้ และบอกข้าพเจ้าว่า การที่พวกจีนถูกลูกข้าพเจ้า
 ยิง เจ้าพระยาพระคลังถือว่าเท่ากับถูกลูกตัวท่านเองเหมือนกัน เพราะ
 ฉนั้นจำเป็นต้องกราบทูลให้ทรงทราบ รุ่งขึ้นเจ้าพระยาพระคลังได้บอก
 กับข้าพเจ้าว่า พระเจ้ากรุงสยามทรงกริ้วมาก จึงได้รับสั่งให้เจ้าพนักงาน
 ลงไปเอาเชือกผูกคอตลากออกพระโศภิตขึ้นไปเฝ้า แล้วจะไต่ถามพระราช
 อาญาให้เอาไม้ไผ่แทงศีรษะออกพระโศภิตเสียก่อนแล้วจะได้ให้ประหาร

ชีวิตเสีย วิธีทำโทษด้วยเอาไม้แทงศีรษะนั้น คือเอาไม้ไผ่ผ่า ๒ แล้วให้คนโทษนอนบนไม้ไผ่นั้น เจ้าพระยาพระคลังได้เล่าต่อไปว่า พระเจ้ากรุงสยามได้มีรับสั่งให้รับพวกจีนที่เข้าไปในบ้านสังฆราชจำตรวนให้หมดด้วย เมื่อข้าพเจ้าได้ทราบความดังนี้แล้ว ข้าพเจ้าก็ได้อาเจ้าพระยาพระคลังกลับลงมากรุงศรีอยุธยา อีกไม่ช้าเท่าไร ข้าพเจ้าก็ได้ทราบว่า เจ้าพนักงาน ได้ส่งพระราชอาญาออกพระโศภนแล้วพวกจีนตามที่ได้รับสั่งไว้ทุกประการ

ยังมีข้าราชการอยู่คน ๓ ซึ่งพระเจ้ากรุงสยามได้ยกย่องตั้งให้เป็นถึงออกพระซึ่งเป็นตำแหน่งชั้นที่ ๒ ของเมืองนี้ ขุนนางผู้ชื่อนี้ชื่อ คอนซตันติน ฟอลคอน เป็นคนเกิดเมือง เซฟาโตนี และเคยเป็นนักเขียนเมืองอังกฤษจนถึงกับถือศาสนาที่ดีของพวกอังกฤษ แต่เมื่อเร็ว ๆ นี้ได้ละศาสนาที่ดีอังกฤษแล้วและได้แต่งกรมการในในเมืองนี้เอง ขุนนางผู้นี้เป็นคนฉลาดไหวพริบตรองการลึกซึ้งจึงได้ทำการจนเป็นคนไปรคปรานมาได้ ๒ ปีแล้ว และคนทั้งหลายก็เรียกชื่อเล่นว่าเป็นเจ้าพระยาพระคลังที่ ๒ ขุนนางผู้นี้ทำการค้าขายมากกว่าพ่อค้าทั้งปวง วัน ๓ คงเข้าเฝ้าพระเจ้าแผ่นดิน ๒ ครั้ง และสมเด็จพระนารายณ์มีพระนิสัยชอบเสาะแสวงหาความรู้จึงไปรคฟังขุนนางผู้นี้กราบทูลการต่าง ๆ บางทีไปรคให้ขุนนางผู้นี้เล่าอะไร ๆ ต่าง ๆ ถวายตั้งสองสามชั่วโมงก็มี เพราะฉะนั้นท่านคงจะพอได้เห็นได้ว่า ถ้าขุนนางผู้นี้ได้เป็นพวกเราด้วยวิธีที่จะได้ประโยชน์สักเพียงไร เพราะธรรมเนียมของเมืองนี้ ถ้ามีเรื่องราวอย่างไรจะกราบทูลตรงต่อพระเจ้าแผ่นดินไม่ได้ แต่ต้องพูดกับข้าราชการ

คนไปรกลำหรัยให้กรายทูลแทนจึงระไค้ ข้าพเจ้าไค้ทำไมครักขั้ข้าราช
 การคนนั้ไว้แล้ว และไค้ขอร้องให้เขาช่วยสังฆราชด้วย เพราะฉนั้นใน
 เวลานั้น ถ้าสังฆราชจะทำการสิ่งไค้ หรือจะขอร้องอย่างไค้ ก็ต้อง
 ปรุกษาขณนางคนนั้เสียก่อนและขอให้ช่วยจัดการให้ทลอกไปค้ด้วย ใน
 เวลาที่พบปะสนทนากันนั้น ไค้โดยมากเรากั้พูดแต่เรื่องอำนาจและอิทธิหาร
 ของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส เพราะข้าราชการคนนั้มีความนั้ถือพระเจ้า
 กรุงฝรั่งเศสมาก จนถึงกับเขาพระรูปแขวนไว้ ในบ้านในที่เข้กเผยแพร่
 เป็นการทำให้ชาวยุโรปชาติอื่น ๆ เช่นอังกฤษเป็นต้น มีความริษยา
 เป็นอันมาก เมื่อมองซีเออร์คอนชตันคินฟอลคอนไค้พงเราเล่าเรื่อง
 ต่าง ๆ ที่เกี่ยวด้วยพระเจ้าหลุยที่ ๑๔ แล้วก็คายความนั้ไปเล่าถวายต่อ
 สมเด็จพระนารายณ์ จนสมเด็จพระนารายณ์มีความรักใคร่และนั้ถือ
 พระเจ้าหลุยที่ ๑๔ เป็นอันมาก

เมื่อข้าพเจ้ามีกิจการอย่างไค้ ๆ ก็จะต้องไปพบหรือทำอระกับเจ้าพระ
 ยาศงแล้วข้าพเจ้าก็บอกให้คอนชตันคินฟอลคอนทราขทุกเรื่อง และใน
 เวลาที่ข้าพเจ้าหรือสังฆราชจะไปหาเจ้าพระยาพระคลังนั้น คอนชตันคิน
 ฟอลคอนก็ไปค้ด้วยเสมอ เรารู้สึกไค้ค้ว่าคอนชตันคินฟอลคอนมีอำนาจ
 และรักชอบเราเพียงไร เพราะเหตุว่าเรื่องต่าง ๆ ของเรามั้จะสำเร็จไค้โดย
 มาก ถึงแม้ว่าข้าพเจ้าไค้เล่าถึงเรื่องคอนชตันคินฟอลคอนไค้ยัค้ยาว
 เช่นนั้น ก็ยังไม่หมคความที่ข้าพเจ้าจะควรเล่าไค้ และข้าพเจ้าเชื่อว่า
 ข้าพเจ้าไค้เ้าอกเขาใจคอนชตันคินฟอลคอน จนเขาไค้มีความรักใคร่
 เจตนาที่ค้ขบวิษั้แล้ว คอนชตันคินฟอลคอนไค้บอกข้าพเจ้าว่า เขาจะไค้

มีกำหนดมายังท่านด้วยเหมือนกัน ข้าพเจ้าหวังใจว่าท่านคงจะชอบคุณ
 เขาในการที่เขาได้เอื้อเฟื้อต่อพวกเราและท่านคงจะจัดการอย่าง ใดอย่าง
 หนึ่ง ให้เขาได้มีน้ำใจช่วยเราให้ยิ่งขึ้นไปอีก ถึงแม้ว่าคน ๆ คนไม่ใช่
 เป็นคนมักได้ ก็จริงอยู่ แต่ข้าพเจ้าเห็นว่าถ้าท่านได้ฝากของมาให้ข้าง
 คุกก็จะเป็นการควรมิ่งนัก ของที่จะฝากมาให้คอนชัตนตินฟอลคอนนั้น
 จะเป็นสร้าเมืองเปอเซีย ๒-๓ หีบ น้ำดอกไม้เทศ ผลไม้เมืองเปอเซีย
 และของรับประทานอย่างอื่นก็ได้ เพราะเป็นของที่พอเราจะอ้างได้ถ้าหากใน
 เมืองนี้ไม่ได้ และถ้าจะฝากของอย่างอื่นเช่นข้าวสุก ๆ งาม ๆ รูปภาพ
 แลของแปลก ๆ ในประเทศยุโรปบ้างก็ได้ ข้าพเจ้าขอให้ท่านเชื่อเถิด
 ว่า ของที่เราจะให้คอนชัตนตินฟอลคอนที่ราคา ๑ เหรียญนั้น คงจะ
 กลับเป็นประโยชน์ต่อบริษัทที่ราคา ๕๐ เหรียญ ตั้งแต่ข้าพเจ้าได้มา
 อยู่เมืองนี้ ยังไม่ได้ให้ของแก่คอนชัตนตินฟอลคอน ในนามของบริษัท
 เลย แต่เมื่อท่านสั่งพระราชโอรสมาถึงเมืองนี้ ก็ได้ให้ของแก่คอนชัตนติน
 ฟอลคอนบ้างแล้ว และของที่ท่านสั่งพระราชโอรสให้ นั้น คอนชัตนตินฟอล
 คอนเกือบจะไม่รับเสียเข้าไป

ขอท่านได้ โปรดส่งข่าวในประเทศยุโรปมาให้ข้าพเจ้าทราบบ้าง เพื่อ
 ข้าพเจ้าจะได้ส่งข่าวนั้นไปกราบทูลพระเจ้ากรุงสยาม เพราะในเวลา
 ที่ข้าพเจ้าได้รับหนังสือคราวใด พระเจ้ากรุงสยามก็รับสั่งถามเสมอว่ามี
 ข่าวอะไรมาบ้างว่า เพราะสมเด็จพระนารายณ์ โปรดฟังในสิ่งที่เกี่ยวข้องกับพระ
 เจ้ากรุงฝรั่งเศสของเรา และถ้าใครเล่าถวายถึงวิสัยปกครองบ้านเมือง
 ของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ แล้ว สมเด็จพระนารายณ์ ก็โปรดฟังยิ่งนัก การที่

๓๘

พระเจ้ากรุงสยามโปรดฟังการเช่นนั้น ก็คงจะทำให้เป็นประโยชน์ต่อ
เรามาก

หัวหน้าพวกซอลันคาได้มาแจ้งต่อข้าพเจ้าว่า เรือซอลันคาของ ไคผ่าน
แหลมเคปออฟกูคโฮป เมื่อเดือนเมษายน และไคแฉวรับเลี้ยง
อาหาร เมื่อเสร็จแล้วก็เดินทางไป พวกซอลันคามีธรรมเนียมอยู่อย่าง
คือว่า ที่เมืองยาคาเวียต้องส่งข้าวของประเทศยุโรปและข้าวอินเดียน
ไปให้หัวหน้าห้างซอลันคาทรายทุก ๆ แห่ง และถ้าจะมีเหตุการณ์ของ
บริษัทซอลันคาเกิดขึ้นอย่างไร ก็ต้องบอกให้รู้ทั่ว ๆ กัน เพราะฉะนั้นถ้า
ผู้ใดจะถามข่าวคราวอย่างใด ๆ พวกซอลันคาก็ตอบได้ โดยทันที ข้าพเจ้า
เห็นว่า ถ้าเราจะเอาแบบของพวกซอลันคาทำบ้าง ก็คงจะได้

ในชนไคมีคนสำคัญ ๆ ในเมืองมาเก๊า เขียนหนังสือถึงข้าพเจ้า
หลายคน ถามว่าข้าพเจ้าจะทำการค้าขายกับเขาบ้างหรือไม่ และ
รับรองว่าเรือของเขาที่จะมายังเมืองนี้ จะไม่จำหน่ายสินค้าอย่างใดก่อน
ที่ข้าพเจ้าจะได้ตรวจเลือกตามที่ต้องการแล้ว แต่ในเวลานั้นข้าพเจ้ายัง
ไม่พร้อมที่จะทำการค้าขายกับเมืองมาเก๊าได้

เมื่อเดือนมิถุนายน ไคมีคน ๆ หนึ่งชื่อคอนมิลก็อรัคามาราด
เกอมิซัว ออกจากเมืองไทยไปเมืองมาเก๊า คนผู้นี้ไคแฉวเข้ามาใน
เมืองไทยเมื่อเดือนสิงหาคม พอเขาไคมาถึงข้าพเจ้าก็ไคขึ้นไปหา
เพื่อต้อนรับ แต่เขาไครับรองข้าพเจ้าอย่างไม่มีไมตรีเลย ภายหลัง
อีกเดือนหนึ่ง หัวหน้าพวกซอลันคาก็ไคไปเยี่ยมเขาบ้าง และอีก

สองสามวันเขาก็ไ้มาเยี่ยมคอบแล้วภายหลังจึงไ้มาหาเขา ข้าพเจ้า

เลยให้บอกเสียว่า ข้าพเจ้าไม่อยู่

เมื่อก่อนพระเจ้ากรุงสยามจะเสด็จกลับจากเมืองลพบุรีสักสามสี่วัน

ไ้มีคน ๆ หนึ่งซึ่งไ้ทำการของรัฐบาลในเมืองบาตาเวียมา ๒๕ ปีแล้ว

ไ้มาเล่าให้ข้าพเจ้าฟังว่า พวกซอลันดาพยายามจะทำการอยู่ ๒ อย่าง

คืออย่าง ๑ จะคิดเอาเมืองบันต่า อีกอย่าง ๓ จะคิดเอาขอมทบางกอก

(ขอมนอชัมแม่น้ำห่างจากปากน้ำประมาณ ๓๐ ไมล์) เพื่อดูจะไ้

เป็นใหญ่ในการค้าขายในทะเลฝ่ายใต้ ข้าพเจ้าเห็นว่า เป็นหน้าที่ของ

ข้าพเจ้า ที่จะต้องบอกให้เจ้าพระยาพระคลังทราบในความคิดของพวก

ซอลันดาเช่นนี้ ข้าพเจ้าจึงไ้ไปหาเจ้าพระยาพระคลัง ไ้เล่าให้

ฟังถึงความคิดพวกซอลันดาที่จะมายกเอาขอมทบางกอก และไ้ชี้

แจงต่อเจ้าพระยาพระคลังว่า ความคิดของพวกซอลันดาอย่างนี้อาจจะ

เป็นการจริงไ้ ถ้าแม้ว่าพวกซอลันดาไ้มายึดบางกอกไว้แล้ว พวก

ซอลันดาที่จะเป็นใหญ่มีอำนาจสิทธิขาดในทะเลแถบนี้ เพราะท่าเรือที่

สำคัญอยู่ในเวลานี้ก็เหลือแต่บางกอกแห่งเดียวเท่านั้น เจ้าพระยา

พระคลังไ้ชอบใจข้าพเจ้า และตั้งแต่นั้นมา เมื่อพบปะกันคราวใด

ก็ไ้ไปซักการถามลำน้าเพื่อคอบข้อมกันพวกซอลันดา

มองซิเออร์คอนซตันตินฟอลคอนไ้มาบอกข้าพเจ้าว่า เจ้าเมือง

บาตาเวียไ้มีหนังสือมาถวายพระเจ้ากรุงสยาม ขอพระราชทานเกาะ

ภูเก็จให้แก่ชอลันดา และขอทำการค้าขายในเกาะนไคแต่ฝ่ายเดียว
 เท่านั้น แต่มองซีเซอร์คอนซตันตันฟอลคอนไคย์ออกข้าพเจ้าว่า ทนงสื่อ
 เจ้าเมืองบาตาเวียฉยขยงหาไค้ถวายเป็น เพราะฉนั้นข้าพเจ้าจึงตกลง
 ใจว่า ถึงแม้ในเรื่องนี้ข้าพเจ้ายังไม่ไค้รับคำสั่งจากท่านก็จริงอยู่ แต่
 เป็นการสมควรที่ข้าพเจ้าจะขอเกาะภูเก็จให้แก่บริษัท เพราะฉนั้นเมื่อ
 เจ้าพระยาพระคลังไค้กลับลงมาจากเมืองลพบุรีแล้ว ข้าพเจ้าจึงไค้ทำ
 เรื่องราวขึ้น ขอให้ไทยยกเกาะภูเก็จให้แก่บริษัทฝรั่งเศส อีกสอง
 สามวันเจ้าพระยาพระคลังก็ตอบเรื่องราวของข้าพเจ้าว่า พวกชอลันดา
 ไค้ขอเกาะภูเก็จและพวกชอลันดาก็กระเขาให้ไค้ ถ้าไทยไค้ยกเกาะ
 ภูเก็จให้แก่เราและไม่ให้แก่ชอลันดาแล้ว ก็จะเป็นการทำให้ไทยกับ
 ชอลันดาแตกร้างกัน ซึ่งจะยอมให้ไปเช่นนั้นไม่ไค้ เพราะฉนั้นขอ
 ให้บริษัทคงทำการค้าขายอย่างที่เคยทำมาแล้วเถิด และขอให้รู้สึก
 ว่าเมื่อราชทูตสยามไค้กลับมาแล้ว เจ้าพระยาพระคลังจะไค้จัดการให้
 บริษัทฝรั่งเศสไค้ทำการค้าขายอย่างสะดวกที่สุด

การที่เจ้าพระยาพระคลังไค้ตอบมาดังนี้ ก็ตรงกับที่ข้าพเจ้าไค้คาดไว้
 และตรงกับความต้องการของข้าพเจ้าด้วย ข้าพเจ้าจึงไค้ขอให้เจ้า
 พระยาพระคลังส่งไปยังเจ้าเมืองภูเก็จ ให้ช่วยเหลือเกื้อหนุนเจ้าพนักงาน
 ของบริษัท เจ้าพระยาพระคลังก็ไค้รับรองว่าจะไค้ส่งไปตามคำขอของ
 ข้าพเจ้า และข้าพเจ้าไค้ทราบว่าเจ้าพระยาพระคลังก็ไค้ส่งไปตามนั้นแล้ว

เมื่อใดที่พวกมันถึงเรื่องเมืองภูเก็ตแล้วสักสองสามวัน เจ้าพระยา
พระคลังได้ถามข้าพเจ้าว่า เหตุใดข้าพเจ้าจึงไม่ฉวยโอกาสซึ่งพระเจ้า
กรุงสยามได้โปรดพระราชทานพระราชานุญาต ให้ข้าพเจ้าเอาสินค้า
ขึ้นทุกเรือกำปั่นหลวงได้ ข้าพเจ้าจึงได้ตอบว่า พวกจีนที่ไปในกำปั่น
หลวงนั้นเป็นจีนใหม่ข้าพเจ้ายังไม่ไว้ใจ เจ้าพระยาพระคลังจึงได้บอก
ข้าพเจ้าว่าข้าพเจ้าจะเอาสินค้าขึ้นทุกกำปั่นหลวงได้ทุกๆ ลำ และจะส่งสิน
ค้าเหล่านั้นไปได้ทุกแห่งโดยไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียม และเมื่อข้าพเจ้ารับ
ทองแดงมาจากเมืองยูน ข้าพเจ้าก็ไม่ต้องเสียภาษีอย่างใดเลย เวลา
นั้นพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสก็กับพระเจ้ากรุงสยาม ได้เป็นพระราชไมตรีกันแล้ว
เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าควรเชื่อใจได้ว่า พระเจ้ากรุงสยามคงจะทรงบำรุง
อุทิศหนุนเราทุกอย่าง

เมื่อเดือนกรกฎาคม เจ้าพระยาพระคลังได้ให้คนมาตามสั่งพระราช
เทลีโอ ไปลี้ภัยกับข้าพเจ้าให้ไปหา ครั้นท่านสั่งพระราชกับข้าพเจ้าได้
ไปถึงบ้านแล้ว เจ้าพระยาพระคลังได้ชี้แจงโดยยืดยาวว่า พระเจ้า
กรุงสยามทรงรักใคร่ประเทศของเราเป็นอันมาก และถ้าบริษัทฝรั่งเศส
ได้มาตั้งห้างในทะเลฝ่ายใต้แล้ว พระเจ้ากรุงสยามจะทรงยินดีเป็นอัน
มาก เพราะได้ทรงบริวารไว้แล้วว่า จะได้พระราชทานท่าเรือ
แห่ง สำหรับให้ฝรั่งเศสสร้างข้อมได้ และในชั้นพระเจ้ากรุงสยาม
ก็มีได้เปลี่ยนพระราชคำวิหิตอย่างใด มาบัดนี้ก็มีโอกาสอันดีแล้ว เพราะ
เจ้าแผ่นดินเมืองยะโฮเป็นเมืองขึ้นของไทย การที่เป็นเมืองขึ้นก็โดย

เจ้าแผ่นดินเมืองยะโฮได้สวามิภักดิ์มาขอพึ่งบรมโพธิสมภารเอง ทา
 ได้มาขึ้นเพราะการรยพุ่งกันไม่ ในเวลานั้นพวกซอตันคามารยจนเจ้า
 แผ่นดินเมืองยะโฮอยู่เสมอ เพราะพวกซอตันเกาะขออนุญาตสร้าง
 ข้อมที่เมืองยะโฮ เพราะฉะนั้นถ้าเราเต็มใจเอาทันทีแล้ว พระเจ้ากรุง
 สยามจะได้มีรับสั่งให้เจ้าแผ่นดินเมืองยะโฮอนุญาตให้เราเข้าไปอยู่ในเมือง
 ได้ คราวนี้เป็นโอกาสอันดีซึ่งเราไม่ควรระทอক্তি มีฉันทข้อ
 ไปภายหน้าจะหาโอกาสที่เหมาะสมอย่างนี้ได้ยาก ข้าพเจ้าได้ขอบพระเดช
 พระคุณเจ้าพระยาพระคลังทไถ่แนะนำเช่นนั้น และแสดงความกตัญญู
 ในการที่พระเจ้ากรุงสยามได้ทรงพระกรุณาแก่เรา แต่ข้าพเจ้าได้แจ้ง
 ต่อเจ้าพระยาพระคลังว่า เวลานี้ข้าพเจ้าจะทำการสำคัญเช่นนี้ยังไม่ได้
 เพราะต้องรอคำสั่งของท่านเสียก่อน เจ้าพระยาพระคลังจึงได้ตอบว่า
 ขอนทรายข้อดีแล้ว แต่เรื่องนี้เจ้าพระยาพระคลังเห็นเป็นเรื่องที่สำคัญนัก
 เพราะฉะนั้นในระหว่างที่รอคำสั่งอยู่นั้น ข้าพเจ้าควรจะจัดฝรั่งเศษคน
 หนึ่งคนใดให้ไปทำไมตรีไว้กับเจ้าแผ่นดินเมืองยะโฮและให้ตรวจดูด้วยว่า
 จะควรทำอะไรบ้าง เจ้าพระยาพระคลังรับรองว่า จะจัดเรือให้ไป
 และว่า พระเจ้ากรุงสยามจะได้ทรงมีลายพระราชหัตถ์ให้ทุกเชิญไปยัง
 เจ้าแผ่นดินเมืองยะโฮ และในพระราชหัตถ์เลขานั้นจะได้มีรับสั่งให้เจ้า
 แผ่นดินเมืองยะโฮจัดการให้เราได้รับความสะดวกทุกอย่าง ข้าพเจ้าจึง
 ได้ขอฝากตรอกสองสามวัน เจ้าพระยาพระคลังก็ยอม ข้าพเจ้า
 จึงได้นำความที่พุกกับเจ้าพระยาพระคลังนั้น มาท้าวท่านสังฆราช

ท้าวอภัยหลวงเกษมก็ยกยอน ขาดหลวงกุเซินและมีชขันนารีนัน ๆ กว๊
 ท่านเหล่านั้นเห็นพร้อมกันว่า เป็นการจำเป็นแท้ ที่จะต้องทำตามความ
 ประสงค์ของเจ้าพระยาพระคลัง ข้าพเจ้าเองก็ยังไม่เห็นด้วย แต่เมื่อ
 คณะขาดหลวงโคเห็นพร้อมกันเช่นนั้นแล้ว ข้าพเจ้าจึงได้บอกกับเจ้า
 พระยาพระคลังว่า ถ้าเรือโคมาจากเมืองบันคำเมื่อไร หรือเมื่อเรือ
 มาจากเมืองมสุลีปัตกันเมื่อไร เพราะเรือเหล่านั้นคงจะพาชาวฝรั่งเศส
 มากด้วย ข้าพเจ้าจะได้จัดส่งคนไปยังเมืองยะโฮ แล้วข้าพเจ้าได้มี
 คำสั่งถึงมองซิเออร์ยิวว่า ถ้ากลับจากเมืองตงเกียเมื่อใดก็ให้ไปแวะ
 จอกในแม่น้ำเมืองยะโฮ และให้มองซิเออร์ยิวจัดการหยั่งน้ำในแม่น้ำ
 และให้เที่ยวตรวจดูว่าที่แห่งใดจึงจะเหมาะสำหรับสร้างขอม ก็ให้สืบ
 คุกว่าในเมืองยะโฮจะมีชาวฝรั่งเศสอยู่บ้างหรือไม่ ตั้งแต่นั้นมาก็ได้
 มีเรือมาจากเมืองบันคำ แต่หาได้มีใครมาไม่ และข้าพเจ้าก็ได้
 ทราบข่าวว่าน่ากลัวจริงจะต้องทำสงครามกับพวกซอลันดา ข้าพเจ้าจึงเห็น
 ว่า ถ้ายังมีข่าวเรื่องจะทำสงครามกับพวกซอลันดาอยู่ คราวใดโดยวิธีเราก็
 ยังจะลงมือทำอะไรไม่ไว้ เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจึงต้องไปบอกกับเจ้า
 พระยาพระคลังว่า ข้าพเจ้าจะยังส่งคนไปเมืองยะโฮไม่ได้จนกว่าจะได้
 รับคำสั่งจากท่าน เจ้าพระยาพระคลังก็ยอมตามที่ข้าพเจ้าได้ ขันแจงนั้น
 แต่เจ้าพระยาพระคลังได้กำชับให้ข้าพเจ้ารีบบอกข่าวมายังท่าน และขอ
 ให้ท่านรีบมีคำสั่งมาในเรื่องนี้ให้เกิดขาด มิฉะนั้นก็อย่าให้ท่านนึกถึง
 เรื่องนี้อีกต่อไปเลย

แม่น้ำเมืองยะโฮนั้นอยู่ที่ช่องเมืองสิงคโปร์ (Incapoura) ซึ่งมี
 ปรากฏอยู่ในแผนที่ ซึ่งจะเห็นได้ว่าเป็นที่เหมาะสำหรับย่องกันไม่ให้
 เรือข้ามจากช่องมาลากาไปทะเลใต้ได้ แต่การที่จะย่องกันเรือเช่นนั้น
 ก็ต้องใช้พาหนะเรือจริงจะดี แม่น้ำเมืองยะโฮนี้เป็นแม่น้ำใหญ่และงาม
 มาก เรือจะเข้าไปอาศัยได้มาก จากเมืองนี้จะไปได้ทุกแห่งในทะเลใต้
 และจะไปเมืองอื่นเคียบในเวลารวดเร็วก็ได้ ถ้าจะไปเมืองฝรั่งเศสจาก
 แห่งนี้แล้ว ก็จะไปได้ในระแวกเดียวกับที่จะไปเมืองบันด้า ถ้าเราเป็น
 เจ้าของในที่แห่งนี้แล้ว ก็อาจจะทำการค้าขายได้ คึกคักกับที่เมืองบันด้า
 เหมือนกัน อีกประการ ๓ ในที่นี้คงจะหาซื้อพริกไทยได้เป็นอันมาก
 เพราะพวกพ่อค้าพริกไทยซึ่งไปรับพริกไทยมาจากเมืองบันด้า เมืองยอนโฮ
 และผิงแหลมมลายู คงจะมารวมอยู่ที่นั่นทั้งหมกและพ่อค้าพริกไทยซึ่ง
 อยู่ตามผิงเกาะสุมาตรา และเกาะใกล้เคียงในแหลมมลายู ก็มีอยู่
 กิ่งพันคน เพราะฉะนั้นพวกที่ทำการค้าขายก็ขบวิธีที่คงจะมีหนทางทำมา
 หาเลี้ยงชีพได้มาก อนึ่งถ้าจะเกิดสงครามขึ้นเวลาใด เมืองยะโฮนั้นก็
 ทำเลอันเหมาะสำหรับวังแกพวกซอลันคาที่ทำการค้าขายในเกาะมาลากา
 และบาตาเวียตลอดทั้งทะเลใต้ด้วย และตามที่ข้าพเจ้าได้เห็นมาแล้ว
 เมืองยะโฮนี้เป็นทำเลดีกว่าเมืองยังกาซึ่งมองซีเซอร์เคอดาเซ และ
 มองซีเซอร์ คารอง ก็จะไปตั้งห้างนั้นเป็นอันมาก แต่การที่จะไปตั้ง
 อยู่ที่เมืองยะโฮนั้น มีข้อคึกขั้อยู่ ๒ อย่าง คือ ๑ ถ้าจะไปเมืองยะโฮแล้ว
 จะต้องผ่านไปทางช่อง ซอนคา หรือช่องมาลากา ซึ่งพวกซอลันคาเป็น
 เจ้าของอยู่ แต่ข้อคึกขั้อย่างนี้ก็จะมิเช่นนั้นทุกแห่งในทะเลฝ่ายใต้ ข้อที่ ๒

เมืองนั้นอยู่ในท่ามกลางพวกแขกมลายูซึ่งเป็นคนโง่งอย่างที่สุด พวก
 ซอลันกาที่ไปตั้งการค้าขายในเกาะมาลากาเมืองชวาเวียและแห่งอื่น ๆ ก็
 ได้รับความลำบากจากพวกแขกมลายูเหมือนกัน แต่พวกซอลันกาปราบ
 พวกมลายูไว้ได้ เพราะเขาได้สร้างข้อมและมีทหารที่คอยปราบพวก
 อยู่เสมอ

การที่ข้าพเจ้าได้อธิบายถึงประโยชน์ของบริษัทดังนี้ ก็เป็นแต่
 อธิบายอย่างผิวเผิน ๆ เพราะทราบอยู่ว่าการที่ข้าพเจ้าอธิบายเพียงเท่านั้น ก็
 พอเป็นหนทางที่จะได้ ให้ท่านตรึกตรองถึงการที่บริษัทจะไปตั้งอยู่เมือง
 ยะโฮร์ และถ้าท่านปรารถนาจะไปตั้งบริษัทอย่างว่านี้แล้ว ขอท่านได้
 ไปรอสั่งมายังข้าพเจ้าอย่างกว้างขวางและอย่างแจ่มชัดด้วย ถ้าแม้ว่า
 บริษัทเป็นอันตกลงจะไปตั้งที่เมืองยะโฮร์ ก็จะต้องเพิ่มคนและจะต้องมีเรือ
 เล็ก ๆ ขนาดเรือเซนโยเซฟสักลำ ๓ ลำสำหรับจะไต่ไปมาได้ง่าย และ
 เราก็คงจะหาทางให้เรือลำนี้ไต่ค้ำมโสร้อยได้เสมอ

ในเวลาที่ข้าพเจ้าได้สนทนากับมองซีเออร์คอนชตันตินฟอลคอนนั้น
 ได้เกิดความคิดขึ้นอย่าง ๓ ซึ่งข้าพเจ้าเชื่อว่าจะเป็นประโยชน์ต่อบริษัทมาก
 ข้าพเจ้าเกรงว่าความคิดอันนี้ดูเหมือนเจ้าพระยาพระคลังจะไต่ มีหนังสือ
 ขอกไปยังเจ้าเมืองมีตราศแล้ว แต่ส่วนข้าพเจ้านั้นก็ยังไม่ไต่พู่ค้ำกับใคร
 เลย ความคิดของข้าพเจ้านั้นมีดังนี้ คือ ให้บริษัททำสัญญากับพระเจ้า
 กรุงสยาม รับผิดชอบว่าในปี ๓ บริษัทจะไต่ส่งเรือจากประเทศฝรั่งเศส
 มากรุงสยาม ขนาด ๔๐๐-๕๐๐ ตัน ลำ ๓ ทุก ๆ ปี เรือนี้จะได้
 ันทุกสินค้ามีราคาประมาณ ๓๐๐ บาท เป็นฉ้อฉนที่พระเจ้ากรุงสยาม

กิ่งพระราชประสงค์ราคา ๕๐—๕๐ บาท ก็อย่างราคา ๕๐—๖๐ ร้อย
 ผ่านให้พระเจ้ากรุงสยามรับซื้อจากบริษัทการค้าไรจากทุนเดิม ๒๐ หรือ ๒๕
 เปอเซน ถ้าเรือลำนใดออกจากประเทศฝรั่งเศสในเดือนมกราคม ก็คง
 จะมาถึงเมืองไทยอย่างช้าราวเดือนกรกฎาคม สิงหาคม หรือ กันยายน
 เมื่อขากลับให้พระเจ้ากรุงสยามอนุญาตให้ขึ้นบกกินประสิ่วกลับไป เพราะ
 ข้าพเจ้าได้ทราบว่ากินประสิ่วในเมืองนี้ดีกว่ากินประสิ่วที่เมืองเบงกอล
 ข้าพเจ้าเชื่อว่ากินประสิ่วที่เมืองนี้พอจะซื้อได้หลายละ ๓๐ ร้อย แต่โดย
 ประสงค์พระเจ้ากรุงสยามทรงขายหลายละ ๒๓ ร้อย นอกจากกินประสิ่ว
 ก็ให้เรือขึ้นบกทองแดงและคิบก ทองแดงนั้นคิดราคาหลายละ ๒๐ ร้อย
 คิบกนั้นคิดราคาหลายละ ๕๐ หรือ ๕๐ ร้อย เรือลำนจะได้ออก
 จากเมืองไทยในปลายเดือนกันยายนหรือต้นเดือนตุลาคม เพื่อให้ไป
 ถึงฝั่งคอร์โรมันเดในเดือนธันวาคม เมื่อถึงฝั่งคอร์โรมันเดแล้วจะได้
 เอาทองแดงกับคิบกขึ้นจากเรือ เพราะทองแดงกับคิบกนี้ต้องซื้อขายกัน
 เป็นเงินสดและคงจะได้กำไรไม่น้อยกว่า ๒๐ เปอเซน เมื่อเรือได้ถ่าย
 ทองแดงกับคิบกออกแล้ว ก็ให้ขึ้นบกผ้าต่อไป และให้เรือจาก
 ฝั่งคอร์โรมันเด ในต้นเดือนกุมภาพันธ์ไปเมืองฝรั่งเศสที่เกี่ยว
 ประโยชน์ที่จะได้แก่บริษัทนั้นก็พอจะเห็นได้ง่าย เพราะคงจะได้
 กำไรในการขายผ้าเมืองฝรั่งเศสไม่ใช่น้อย และบางทีในเที่ยวเที่ยวก็
 อาจจะได้กำไรจากผ้า ทองแดงและคิบกถึง ๕๐—๕๐ ยังการที่จะ
 ขึ้นบกกินประสิ่วนั้นก็จะเป็นประโยชน์อีก เพราะจะได้เอากินประสิ่วขึ้นบก
 แทนอันเดิมดีกว่าที่จะไปเอาหินจากฝั่งคอร์โรมันเดมาเป็นอันเดิม ถึงแม้

ว่ารัชชโศกจะไปตั้งทางอยู่ที่เมืองเบงกอล ก็คงจะหาคืนประสิวให้มากพอ
 ยันทกแทนอัยเฉาไม้ไ้ และถ้ายังมีเรือหลายลำแล้วก็จะหาคืนประสิว
 ไ้ไม่พอที่เคียว เพราะพวกอังกฤษและฮอลันดาก็คงจะหาคืนประสิวไม้ไ้
 ครึ่งจำนวนที่เขาต้องการ ข้าพเจ้าหวังใจว่าท่านจะได้ตอบข้าพเจ้าให้
 ทราบว่า ท่านมีความคิดอย่างไรตามความเห็นของข้าพเจ้าที่กล่าวมานี้
 และขอทราบว่าท่านจะต้องการให้ข้าพเจ้าผูกกับไทยในเรื่องนี้ด้วยหรือไม่

ท่านสังฆราชเกลโอโปลิคไ้เชิญพระราชสาสนพระเจ้าหลุยที่ ๑๕
 ถวายต่อสมเด็จพระนารายณ์แล้ว ไทยได้จัดรับพระราชสาสนโดยพิธี
 อย่างเกียวกัยที่รับพระราชสาสนคราวก่อน รุ่งขึ้นท่านสังฆราชไ้เข้าเฝ้า
 สมเด็จพระนารายณ์ ในการเฝ้าคราวนั้นแต่ท่านสังฆราชก็ขาดหลวง
 เกลยอนเฝ้า ๒ คนเท่านั้น

เจ้าพระยาพระคลังไ้บอกข้าพเจ้านานแล้วว่า ก่อนที่พระเจ้ากรุง
 สยามจะเสด็จขึ้นไปประทับที่เมืองลพบุรี มีพระราชประสงค์จะทรงแสดง
 ให้ข้าพเจ้าเห็นว่า ทรงรักใคร่ประเทศของเราและทรงโปรดปรานใน
 ตัวข้าพเจ้าด้วย ครั้นภายหลังไ้มีเจ้าพนักงานมาบอกให้ข้าพเจ้าไป
 คอยเฝ้าพระเจ้ากรุงสยามในพระราชวังในวันที่ ๑๓ เดือนตุลาคม ในวัน
 นั้นจะเสด็จออกแขกเมืองให้ทูตเมืองย่ำเขาเฝ้าเหมือนกัน

ครั้นเวลาเช้าวันที่ ๑๓ ตุลาคมข้าพเจ้าไ้ไปยังพระราชวัง ไ้ผ่าน
 ซลาหลายซลาจนถึงซลาแห่ง ๑ ซึ่งตรงกับที่ประทับและมีทหารถือ
 อาวุธอยู่ในที่นั้นมาก เจ้าพนักงานไ้จัดให้ข้าพเจ้านั่งลงกับพนัก และไ้
 ให้ทูตเมืองย่ำ ยี่ข้างหลังข้าพเจ้าห่าง ๑๒ หรือ ๑๕ ก้าว ก็คือว่าข้าพเจ้า
 นั่งใกล้กับที่ประทับมากกว่าทูตเมืองย่ำ ๑๕ ก้าว

ในทันใดนั้นเจ้าพนักงานโรงโตเข้าแตรสังข์ เจ้าพนักงานโรงโตรับพระ
 วิสูตรอนงค์งามซึ่งบังพระโทรนอยู่ จึงได้เห็นพระเจ้ากรุงสยามประทับอยู่
 บนพระโทรน พระโทรนนั่งงามอย่างที่สุด และองค์พระเจ้าแผ่นดิน
 ก็งามด้วยประทับพระองค์ด้วยเพชรพลอยต่าง ๆ เต็มทั้งพระองค์ เมื่อ
 สกเสียดแตรสังข์แล้ว เจ้าพระยาพระยากดงไค้กราบบังคมทูลว่า ความ
 ที่ได้มีพระราชโองการไว้นั้น บัดนี้เจ้าพระยาพระคลังได้นำข้าพเจ้า
 มาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทแล้ว สมเด็จพระนารายณ์จึงโอรบสั่งให้
 ทานข้าพเจ้าลงข้าวคราวพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส และรับสั่งถามว่าเหตุใด
 จึงไม่เห็นมีเรือเข้ามาเลย ครั้นข้าพเจ้าได้กราบทูลตอบตามข้อรับสั่ง
 แล้วเจ้าพนักงานโรงโตเชิญพานเงินมาวางค่อนหน้าข้าพเจ้า ๓ พาน ในพาน
 เงินนั้นมีเสื่อทำด้วยแพรดอกเงินแลทอง ๓ เสื่อ กีบคายเมืองอินทโยม
 ลวกทอง ๓ คาย แพรที่ทำเสื่อนั้นเป็นแพรที่ข้าพเจ้าได้ถวายเมื่อมาถง
 เมืองไทยนั่นเอง ข้าพเจ้าจึงได้ยกพานเงินทั้งเสื่อและคายขึ้นชยขึ้นด้วย
 ๓ ครั้ง เจ้าพนักงานโรงโตเอาเสื่อมาสวมตัวข้าพเจ้า แล้วข้าพเจ้าก็
 ลงกราบอย่างแบบธรรมเนียมของบ้านเมือง เมื่อเสร็จพิธีรับพระราชทาน
 เสื่อแล้ว สมเด็จพระนารายณ์จึงรับสั่งกับราชทูตเมืองย้าบิ ๒-๓ องค์
 เจ้าพนักงานโรงโตเอาเสื่อพระราชทานมาสวมให้ราชทูต เสื่อที่พระราชทาน
 ราชทูตนั้นไม่มีใครมีราคาเท่าไรนัก พอเสร็จเจ้าพนักงานโรงโตเข้าแตรสังข์
 ขึ้นอีก และพระวิสูตรก็รับกับพระโทรนจนมิด การที่พระเจ้ากรุงสยาม
 โต้ทรงพระกรุณาแก่ข้าพเจ้าเช่นนี้ ทำให้คนทั้งหลายปลาบปลื้มใจมาก และ

พวกอังกฤษก็ขอกุศโลบายก็พยายามเข้าแย่งนัก ฝ่ายหัวหน้าพวกชอลันก็
 ถึงจะเป็นมิตรกับหัวหน้าพวกฝรั่งเศสก็จริงอยู่ แต่มีความพยายามเข้า
 แย่งนักจนถึงกับขอกแสกงให้เห็นไม่ได้ แต่ตัวข้าพเจ้าเองก็ต้องสำรวจภาพ
 ว่ามีความปลาดใจเหมือนกัน และที่พระเจ้ากรุงสยามได้ทรงพระกรุณา
 ให้เกียรติยศแก่ข้าพเจ้าเช่นนี้ ก็คงถือว่าเพราะพระองค์ทรงโปรดปราน
 ประเทศของเรามาก ข้าพเจ้าหวังใจว่าการที่ข้าพเจ้าได้รบเกียรติยศ
 เช่นนี้ คงจะทำให้ท่านมีความยินดีและพอใจเป็นอันมาก และข้าพเจ้า
 หวังใจว่าท่านคงจะได้ ให้เครื่องหมายอย่างใดอย่างหนึ่ง ในการที่ข้าพเจ้า
 ได้รบพระมหากษัตริย์จากพระเจ้ากรุงสยามเช่นนี้ เพื่อเป็นพยานในวันหน้า
 ค่อยไปว่าในระหว่างที่ข้าพเจ้าได้มาอยู่ในเมืองนี้ ข้าพเจ้าได้พยายาม
 รักษาชื่อเสียงและเกียรติยศของบริษัทยุโรปและของประเทศฝรั่งเศสเพียงไร

ท่านสังฆราชได้ทราบนานแล้ว ว่าพระเจ้ากรุงสยามทรงพระราช
 คำวิหังสร้างวัดพระราชทานให้แก่คณะบาทหลวง มงเซนเยอเคลดีโอ
 โปลิคได้ ก็ก่อกวนหาโอกาสที่จะเคื่อนในเรื่องนี้จึงได้ ไปพบกับมงซิเออร์
 คอนชกันตินฟอลคอน ๆ ได้ รับรองว่าในเรื่องนี้ไม่ต้องให้สังฆราชเคลดีโอ
 โปลิคขอร้องอย่างใด แต่มงซิเออร์คอนชกันตินฟอลคอนจะจัดการให้
 พระเจ้ากรุงสยามได้ทรงเป็นพระธุระให้เอง ในเรื่องนี้เพื่อนของเราคนนั้นคือ
 คอนชกันตินฟอลคอนได้จัดการตามที่ไว้รับปากไว้ จนถึงกับพระเจ้ากรุง
 สยามได้มีรับสั่งให้มาขอแบบโบสถ์จากสังฆราช ท่านสังฆราชได้ถวาย
 แบบไปจึงได้มีรับสั่งให้สร้างวัดตามแบบของสังฆราชซึ่งเป็นวัดใหญ่และ

งามมาก ถ้าเจ้าพนักงานได้มีน้ำใจช่วยเหมือนกับสมเด็จพระนารายณ์
แล้วไม่ช้าวันนักก็จะก่อสร้างเสร็จได้ โดยเร็ว

สมเด็จพระนารายณ์ก็ได้มีรับสั่งให้สร้างบ้านขึ้นหลัง ๑ สำหรับคอย
รับราชทูตฝรั่งเศส เพราะทรงหวังว่าพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ คงจะแต่งราชทูต
มาแน่นอน ข้าพเจ้าได้ส่งแขกบ้านเข้าไปถวายแล้ว และถ้าได้สร้าง
ตามแบบนั้นแล้ว บ้านนี้จะเปนบ้านที่งามมากและข้างที่พวกเราเองก็จะได้
อาศัยได้บ้าง พระเจ้ากรุงสยามก็ได้มีรับสั่งให้ทำเครื่องเงินสำหรับให้
ราชทูตฝรั่งเศสใช้ด้วย และข้าพเจ้าเชื่อว่าถ้าราชทูตฝรั่งเศสได้มาจริง
สมเด็จพระนารายณ์คงจะทรงต้อนรับอย่างใหญ่โตที่สุดเปนแน่ อนึ่งได้มี
รับสั่งให้ไปทำของแปลก ๆ ที่หายากในเมืองยุบุนสำหรับจะพระราชทาน
ไปยังเมืองฝรั่งเศส และได้รับสั่งว่าถึงจะไม่ทรงแต่งตั้งทูตไปฝรั่งเศส
ก็จะให้ส่งของไปถวายพระเจ้าแผ่นดินของเราเนือง ๆ

ข้าพเจ้าขอท่านได้โปรดส่งม้ามาให้ข้าพเจ้า ๓ ม้าให้มีอานพร้อมด้วย
ซึ่งเป็นของจำเป็นที่สุด เพราะในอาทิตย์ ๓ ข้าพเจ้าต้องไปหาเจ้าพระยา
พระคลังอยู่ใน ๓-๔ ครั้งทุกอาทิตย์และต้องไปกำลังเที่ยงด้วย ทั้งบ้าน
เจ้าพระยาพระคลังก็ไกลจากบ้านเราหนทางครึ่งไมล์ นอกจากนั้นข้าพเจ้า
คาดคะเนว่าข้าพเจ้าจะต้องขึ้นไปเมืองลพบุรีบ้าง เพราะในปี ๓ พระเจ้า
กรุงสยามเสด็จขึ้นไปประทับที่เมืองลพบุรีพร้อมด้วยขุนนางข้าราชการราว
๘ หรือ ๙ เกือนทุก ๆ ปี เพราะฉะนั้นถ้าท่านไม่กรุณาส่งม้ามาให้ข้าพเจ้า
แล้ว ข้าพเจ้าก็จำเป็นจะต้องหาซื้อในเมืองนี้และราคาม้าก็ ๆ ในเมืองนี้
ก็แพงมาก

สินค้าของเรายังเหลืออยู่ ซึ่งเป็นสินค้าไม่มีราคาอันใดแลไม่
 สมควรสำหรับจะขายในเมืองนั้น ข้าพเจ้าได้ขายให้แก่มองซีเออร์คอน
 ซกันกินฟอลคอนไปหมดแล้ว สินค้าที่มาจากเมืองสุหรัคั้น ข้าพเจ้าได้
 ขายมีกำไร ๓๕ เปอเซนต์ก็ตามราคาซื้อขายกันในอินเดียบ และผ้าไหมทอง
 ซึ่งได้ส่งมาจากเมืองบันด้าและซึ่งราคาตกถึง ๒๕ เปอเซนต์มาได้ ๓๐ ปี
 แล้วนั้น ข้าพเจ้าได้แลกเปลี่ยนกับทุก ๆ ปีจะต้องส่งให้ข้าพเจ้าในเวลาที่เรา
 ได้มาถึงจากเมืองสุหรัคคิดเป็นราคา บาทละ ๓๐๐ รูเบีย ข้าพเจ้าเชื่อว่า
 ข้าพเจ้าได้ทำการจำหน่ายสินค้าเหล่านี้โดยมีกำไรมาก เพราะการที่จะ
 เก็บสินค้าเหล่านี้ไว้หรือจะส่งสินค้าเหล่านี้กลับไปก็มิได้เป็นประโยชน์
 อะไรเลย พี่ชายข้าพเจ้าได้มีหนังสือมาจากเมืองบันด้าออกมาให้ชายผ้า
 ไหมทอง โดยซากทูน ๔๐ หรือ ๕๐ เปอเซนต์ก็ว่าที่จะส่งกลับไป
 เมืองสุหรัค เพราะถ้าส่งกลับไปเมืองสุหรัคก็จะต้องขาดทุนยิ่งกว่านี้ไปอีก
 ข้าพเจ้าได้ขายสินค้าให้แก่คลังหลวงคิดเป็นราคาเงิน ๔๐๐๐ รูเบีย
 แต่แลกเปลี่ยนกันกับทองแดง คือว่าเมื่อเรือมาจากเมืองบันด้าแล้วคลัง
 หลวงจะต้องส่งทองแดงให้ข้าพเจ้าคิดราคาหีบละ ๒๐ บาท ในการแลกเปลี่ยน
 สินค้าสองอย่างนี้ ข้าพเจ้าคงจะได้กำไรราว ๔๕๐ ถึง ๕๐๐ ทาย
 และคงจะได้ทองแดงในราว ๓๐๐ หีบ คิดราคาหีบละ ๕๐ หรือ ๖๐ บาท
 ก็บูกกับทองแดงนี้ข้าพเจ้าจะไ้พยายามจำหน่ายก่อนที่เรือจะไ้มา
 จากเมืองสุหรัค ซึ่งเป็นการทุนโสหุขของเรือที่ท่านบอกข้าพเจ้าว่าเรือจะไ้ส่ง
 มาในคราวมรสุมหน้า

สินค้าที่ส่งมาจากเมืองสุพรรณครุฑราคาทั้งหมด และผ้ออื่นเคี้ยกับ
 ด้กอกำหน้ายไมใครไต่เลย ข้าพเจ้าจะไต่ทำบายชีสินค้าที่จะส่งมา
 กำหน้ายในเมืองนคคท่ายจกหมายลขยนี้ สินค้าทมองซีเออร์ดำย้ของ
 ไต่พามาณันคงจะซาคทนเปอนันมาก การทสินค้ากำหน้ายผกเคองนั้นเปอน
 ด้ก้วยเหตุทมเรอยขนแวะเข้ามาในเมืองนหลายดำและเก็คชัวยากหมาก
 แพงจนค้วย อาหารการกินในเวลานั้นแพงอย่างท่สค จะหาช้อไก่ หมู ไค
 และปลาเก็คจะไมไต่ ชัวเปล็อกซนราคาแดงเก้วยนละ ๑๕ บาท
 เก็คก่อนเก้วยน ๓ ราคา ๓๐-๓๕ บาทเท่านั้น แต่มาเค็ยวชัวไคลค
 ราคาแดงย้งเล็กนอย พอจะหาช้อตามท้องตลาดไคย้งแล้ว ในระหว่าง
 ๖ เก็คนทลวงมาแล้วตามตลาดไมมีชัวชวยเลย

ถ้าแม้วาท่านจะส่งเรือและของฝากมาย้งเมืองนแล้ว ควรท่านจะ
 มีกหมายถววยพระเจ้าแผ่นดินลขย ๓ มีมาถงเจ้าพระยาพระคลังลขย ๓
 ก้วย หนึ่งลือททานจะมีมานันต้องเค็ยนบนกระคาคทองและต้องใส่ถง
 ท้าก้วยฝ้ออย่างคี่สองถง ถงท่ใส่หนึ่งลือสำหรับถววยพระเจ้าแผ่นดินน
 ต้องเปอนถงใหญ่กว่าและท้าก้วยฝ้อคี่กว่าถงท่ใส่หนึ่งลือถงเจ้าพระยาพระ
 คลัง เพราะการชนคันนเปอนช้อถ้อของไทยย้งนค

เมื่อเค็คนมิถุนายนเราไต่ทรวายชัวมาว่าพวกช้อลันคาไต่ ยคเมือง
 ยันท้าไว้ไคแล้ว และว่าจะมีเจ้าพนักงานอังกฤษมาย้งเมืองไทยหลายคน
 เพื่อจะมาท้าท่สำหรับตั้งการค้าชวยในทะเลไคนี้สยไป ความท่ไค้ชัว
 มาเช่นนี้ ท้าให้ข้าพเจ้าเกรงไปว่าพวกอังกฤษท่จะมาเมืองนี้ คงจะมาช้อ
 ช้อพริกไทยจากพระเจ้ากรุงสยาม เพราะมีพริกไทยปลุกกันนในพระราช

อาณาเขตมาก และถ้าหากว่าจะไม่พระราชทานให้แก่พวกอังกฤษ
 ก็เลยไม่พระราชทานเราบ้างกระมัง หรืออย่างต่ำที่สุดถ้ามีประเทศ
 ๒ ประเทศมาประมูลราคากันเช่นนั้น ก็จะทำให้ราคาพริกไทยแพงขึ้นผิด
 กว่าที่ชอชายกันคามอรรคมหา ครั้นข้าพเจ้าได้รบบนหนังสือของท่านที่ท่านได้
 มีมาในชน ข้าพเจ้าก็ไต่เลยไปพุกกัยเจ้าพระยาพระคลังในเรื่องพริกไทย
 ตามที่ข้าพเจ้าวิตกนั้น และขอให้เจ้าพระยาพระคลังได้นำความกราบทูล
 พระเจ้ากรุงสยามด้วย ในหนังสือของท่านฉบับนี้มีใจความว่า ในเวลานี้
 ท่านยังไม่ต้องการทำสัญญาด้วยพระเจ้ากรุงสยามก็จริงอยู่ แต่ข้าพเจ้า
 เห็นว่าเรื่องนี้เป็นเรื่องสำคัญนัก และการที่พวกฮอลันดาได้ยกเมืองขึ้นตัว
 เป็นเรื่องทรอนนัก ข้าพเจ้าจึงไต่เลยพุกกัยเจ้าพระยาพระคลังในเรื่อง
 พริกไทยเสียทีเกือบ ในเรื่องนั้นได้ไต่ค้อยกันอยู่ถึง ๕ เดือนจึงได้ตกลง
 ตามความต้องการของข้าพเจ้า คือพระเจ้ากรุงสยามได้ทรงตกลงว่า
 พริกไทยนั้นจะได้ชักไว้เป็นของหลวง ๓๐ ชัก ๑ และเมื่อได้หักจำนวน
 พริกไทยสำหรับใช้ ในพณบ้านเมืองมากน้อยเท่าไรแล้ว เหลือพริกไทย
 อยู่เท่าไรเป็นของบริษัทยกทั้งสิ้น โดยคิดราคาบาทละ ๓๖ บาท ซึ่งเป็นราคา
 ชอชายกันในเมืองขึ้นตัว การที่ไต่ตกลงกันเช่นนั้นนี้ข้าพเจ้าเปรียบกว่า
 ชาวต่างประเทศอื่น ๆ อยู่แล้ว แต่ข้าพเจ้ายังหาได้ รบบนหนังสือสำคัญ
 รบบนในเรื่องนี้ไม่ แต่เจ้าพระยาพระคลังก็รับว่าจะทำหนังสือสำคัญให้ตาม
 แขนงที่ข้าพเจ้าได้ทำให้ไว้ และถึงแม้ว่าเรื่องนี้จะยังไม่ตรงกับความต้องการ
 ของข้าพเจ้าทุกอย่างก็จริงอยู่ แต่ข้าพเจ้าเห็นว่าเมื่อได้ไต่อย่างไครก็ควร
 จะเอาอย่างนั้นดีกว่า เพราะต่อไปภายหลังเมื่อเราเห็นแน่แล้วที่เราจะต้อง
 การอย่างไร ข้าพเจ้าเชื่อว่าพอจะพุกกาชอรับสั่งให้เพิ่มจำนวนให้มากขึ้นก็ได้

ข้าพเจ้าได้รับหนังสือสำคัญฉบับ^๑ ซึ่งเป็นพระราชโองการของพระเจ้า
กรุงสยาม พระราชทานพระราชานุญาตให้ข้าพเจ้าซื้อทองแดงและสินค้า
อื่น ๆ ซึ่งมาจากนอกพระราชอาณาเขตได้ตามชอบใจทุกอย่าง ขอท่าน
ได้โปรดพิจารณาในเรื่องพริกไทยนั้นให้ละเอียดกว่า เพราะจะเป็นสินค้าใหญ่
และบริษัทจะได้ประโยชน์มากที่สุดในฝ่ายอินเดีย และถ้าบริษัทได้ซื้อ
พริกไทยในเมืองนี้ได้เท่ากับจำนวนพริกไทยในเมืองยันท่าแล้ว ก็ให้เห็น
ได้ง่ายว่าสินค้าพริกไทยนี้จะเป็สินค้าใหญ่และให้ประโยชน์แก่บริษัทสัก
ปานใด เพราะพริกไทยได้ซื้อเพียงราคาบาทละ ๑๖ บาทเท่านั้น นอกจาก
พริกไทยก็ยังมีสินค้าอื่นเช่นขนแกะไปประเทศฝรั่งเศสได้
อีกหลายอย่าง พริกไทยนั้นจะส่งไปจำหน่ายที่เมืองยันท่า เมืองจีน
เมืองกัมพูชา ผังคอโรมันคเล เมืองเบงกอล เมืองโมกะ เมืองสุหรัค
และเมืองเปอเซียโดยมีกำไรมากทุกแห่ง และถ้าบริษัทได้ตั้งเป็น
หลักฐานแล้วก็พอจะค้าขายพริกไทยได้ โดยสะดวก เจ้าพระยาพระคลัง
ได้บอกกับข้าพเจ้าว่าภายใน ๒ หรือ ๓ ปีก็พอจะเก็บพริกไทยได้มาก แต่
อีก ๔ หรือ ๕ ปีก็ได้พริกไทยมากยิ่งขึ้นไปอีก ขอท่านได้โปรดชี้แจง
ให้ข้าพเจ้าทราบว่า ในเรื่องนี้ท่านจะต้องการให้ข้าพเจ้าทำประการใด
และเมื่อถึงระบูกที่เก็บพริกไทยแล้ว ท่านจะส่งเงินมาให้ข้าพเจ้าซื้อพริกไทย
หรือไม่

เมื่อวันที่ ๑๕ เดือนธันวาคม มองซีเออร์ร็องแรง เสมียนเรือ เซนส์
โบเซฟ ได้มาหาข้าพเจ้าในเวลากลางวันและได้มายกข้อว่าเรือเซนส์
โบเซฟได้มาถึงแล้ว ซึ่งเป็นการทำให้ข้าพเจ้าปลื้มใจมาก เพราะ

มองซีเออร์ขี้ตูดโคยบอกข้าพเจ้าไว้ว่า ถ้าเขาไม่โคพาเรือมาถึงเมืองไทย
 ในเดือนพฤศจิกายนแล้ว ก็อย่าให้ข้าพเจ้าคอยเขาเลย เพราะฉะนั้น
 ข้าพเจ้าจึงไม่โคเตรียมหาสินค้าไว้สำหรับขันทกเรือถ่าน ถ้าข้าพเจ้า
 โคทราบว่าเรือจะกลับมา ข้าพเจ้าก็จะพอหาสินค้าเตรียมไว้ได้ง่าย แต่
 เมื่อข้าพเจ้าคาดว่าเรือเซนต์โยเซฟจะไม่มา ข้าพเจ้าจึงโคเอาสินค้า
 ขันทกลงเรือ มองซีเออร์ลำปัดทอง คือ งาช้าง ๓๘๐ กิ่ง กำยาน ๒๐ หีบ
 โคยคิกคำระวางให้ ๘ เปอเซนครึ่ง แต่เพื่อนเรือของมองซีเออร์ลำปัดทอง
 ยังหาโคออกไปไม่ ยังคงทอดสมออยู่ในท่าเรือ มองซีเออร์ลำปัดทอง
 จึงโคส่งนายเรือของเขาให้มอขของเหล่าน ให้แก่เสมียนเรือ เซนต์โยเซฟ
 และข้าพเจ้าโคส่งเสมียนเรือให้คอยรับของไว้แล้ว ก็กับข้าพเจ้าโคส่ง
 เสมียนเรือด้วยว่า ถ้าท้องเรือว่างอยู่ก็ให้รับเอาไม้ฝางขันทกให้เต็มลำ
 แต่เมื่อโคขันทกไม้ฝางลงเรือโคได้มากน้อยเท่าโค เสมียนเรือจะโคแจ้ง
 ให้ท่านทราบ เพราะข้าพเจ้าเองจะลงไปตรวจไม้ฝางที่ริมคลังไม้โค
 เพราะโคเจ็บมาถึง ๒ คราวติด ๆ กัน จนบัดนี้ก็ยังไม่วายเป็นปรกติเลย
 ข้าพเจ้าโคให้มองซีเออร์ชายนเคีย หมอประจำเรือเซนต์โยเซฟ
 อยู่กับข้าพเจ้าโคไปไม้โคไปกับเรือ และโคชี้แจงให้มองซีเออร์ชายนเคีย
 ฟังว่า การที่ข้าพเจ้าเอาเขาเอาไว้เช่นนี้ไม่ว่าใช้สำหรับทำการหน้าที่หมอ
 อย่างเคียว แต่ให้เขาทำการทุก ๆ อย่างที่เขาจะทำได้ มองซีเออร์
 ชายนเคียก็ขันทก เพราะเขาเป็นคนเขื่อนหนั่งสึดติและโคก็เป็นคนฉลาด
 ทั้งอยากทำการต่าง ๆ นอกจากหน้าที่หมอดด้วย
 หนั่งสึดต่าง ๆ ที่ข้าพเจ้าโคเขียนในขันทก ข้าพเจ้าโคคิกค้ำเนาหมอ
 ให้มองซีเออร์เดอเฟฟ ก็กับหนั่งสึดที่เจ้าพระยาพระคลังโคได้มมาถึงท่าน

ข้าพเจ้าได้ศึกษานามอยมากับมองซีเออร์เลอเฟฟเหมือนกัน ถ้าท่าน
 หนึ่งสั่งถึงเจ้าพระยาพระคลังแล้ว ขอท่านได้ใช้นามยศของเจ้าพระยา
 พระคลังให้ดู ได้มีคนเล่าให้ข้าพเจ้าฟังว่าเจ้าเมืองขาคาเวียได้มี
 หนึ่งสั่งถวายพระเจ้ากรุงสยามทุก ๆ ปี แต่หนึ่งสั่งนั้นไม่ได้แต่งเป็น
 ล้วนจกหมายแต่เป็นสำนวนคล้ายเรื่องราว เพราะพระเจ้ากรุงสยาม
 ไม่ทรงรับหนึ่งสั่งจากใครเลยนอกจากเป็นราชสาส์นมาจากพระเจ้าแผ่นดิน
 เท่านั้น และที่พระเจ้ากรุงสยามทรงรับหนึ่งสั่งที่ท่านฝากมาให้ข้าพเจ้า
 ถวายนั้น ก็เพราะเหตุว่าเป็นหนึ่งสั่งฉบับแรกที่ท่านได้มีมา ถ้าท่านคิด
 หนึ่งสั่งของมาถวายซึ่งข้าพเจ้าเห็นว่าจะคงเสียไม่ไถ่นั้น ก็ควรจะส่งของ
 แปลก ๆ จากประเทศยุโรป และของที่เป็นเครื่องลงยา ถ้าจะหาของ
 เหล่านี้ไม่ได้แล้วก็ควรส่งผ้าขาวอย่างดีที่สุด ผ้าแพรแดงอย่างดี
 อย่างอื่น ๆ ซึ่งเป็นผ้าขาว ๆ เนื้อดี พรหมทอด้วยไหมสี ๓-๕ ผืน
 พรหมมาจากเมืองเขมรอย่างดี ส่งมาถวายก็ได้ และถ้าจะส่งของชนิดนี้
 ฝากมาให้เจ้าพระยาพระคลังบ้างก็ควร

เมื่อเดือนก่อนข้าพเจ้าได้มีจดหมายมาถึงท่านฉบับ ๓ ฝากมาทาง
 เมืองมาชูลีปาก้า แต่ในจดหมายฉบับนั้นท่านมีข้อความอย่างใดที่แปลก
 กว่าจดหมายฉบับอื่นไม่ เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจึงมีได้ศึกษานามส่งมา

ในวันที่เรือเซนต์โยเซฟมาถึงนั้น รุ่งขึ้นก็เกิดเพลิงไหม้ที่อังกฤษ
 ฝั่งซ้ายของพวกอังกฤษที่ไค้ใหม่ ไฟในคราวนี้คิดเป็นราคาไม่ต่ำกว่า

ข้าพเจ้าก็เห็นว่าถ้าท่านคิดจะค้าขาย ก็นับเมืองตังเกี๋ย คุ้มไปแล้ว
 ทางที่ที่สักก็ควรท่านจะส่งเรือเซนต์โยเซฟมาประจำอยู่ที่เมืองนี้ เราจะได้
 เป็นอะให้เรือเซนต์โยเซฟไปคอยอยู่ที่ปากน้ำในปลายเดือนมิถุนายนเพื่อ
 คอยรับสินค้าที่จะส่งไปยังเมืองตังเกี๋ย เพราะข้าพเจ้าเข้าใจว่า
 บริษัทจะได้ส่งเรือมายังเมืองไทยทุก ๆ ปี เรือลำนอกจะกลับมากัน
 ยันทุกของที่จะส่งไปเมืองสทรท สิ้นค้าเหล่านี้เป็นของอย่างที่ดีจะรับมา
 จากเมืองตังเกี๋ยสำหรับส่งไปเมืองฝรั่งเศส และในเวลาที่เราพอเข้ามา
 จากขยูน เรือของเราจะรับสินค้าอย่างอื่นได้ที่จะทำให้เรามีกำไร
 รว ๓๐ หรือ ๔๐ เปอเซน ในระหว่างนั้นเราก็จะใช้เรือเซนต์โยเซฟ
 สำหรับไปค้าขายทางฝั่งแหลมมลายู ซึ่งจะทำให้เรามีประโยชน์และทำ
 ให้เรารู้จักคนกว้างขวางออกไปด้วย

พระเป็นเจ้าได้โปรดเอาตัวมองซีเออร์ บัวตูปไปจากโลกนี้เสียแล้ว
 และมองซีเออร์ คาลเว ก็ยังค้ำ การ อยู่ ในเรือเซนต์โยเซฟแต่คนเดียว
 ข้าพเจ้าจึงได้จัดให้มองซีเออร์ ครุยาคนนำร่องลงไปช่วยอีกคน ๑ ข้าพเจ้า
 ได้สัญญาว่าจะค้ำเงินก้อนให้เขาก้อนละ ๕๐ แฟรง ซึ่งเป็นจำนวนก้อน
 เท่ากับที่เขาได้รับจาก มองซีเออร์ ฟรังซ์มาแดง ในเวลาที่เขาจะลงไป
 ประจำในเรือไวคอร์ทที่เมืองปอนคิเซวี

ข้าพเจ้าได้จัดให้มองซีเออร์มาโกตาเป็นคนช่างทำขึ้น ออกบ้านขาย
 สินค้าของบริษัทและภายหลังก็ได้เลยมาอยู่ในบ้านของเรา บัดนี้มองซีเออร์
 มาโกตา จะเก็บสารเรือเซนต์โยเซฟกลับไปแล้ว มองซีเออร์มาโกตา
 ผู้นี้ได้ทำการทุกอย่างตามคำสั่งของข้าพเจ้า และได้ตั้งใจทำการให้แก่
 บริษัทด้วย

มองซิเออร์คอนซตันตินฟอลคอน ซึ่งข้าพเจ้าได้ขอขามาใน
 ครั้งก่อนหลายครั้งแล้วนั้น ได้มีหนังสือมาถึงท่านด้วย ๑ และได้
 ส่งเงินมากับมองซิเออร์ลอร์ดองเพื่อนำส่งให้ท่านเป็นเงิน ๒๐๐๐ รูเบีย
 แต่มองซิเออร์คอนซตันตินฟอลคอนไม่กล้ามีหนังสือบอกท่านว่าเขาจะ
 ประสงค์ให้ท่านทำอะไรกับเงินรายนี้จึงได้ขอให้ข้าพเจ้าบอกท่านให้ทราบ
 แทนเขา คือ มองซิเออร์ฟอลคอนต้องการให้ท่านซื้อไข่มุก ๕๐๐ เมล็ด
 ราคาเมล็ดละ ๓ รูเบีย และให้เลือกเมล็ดให้โตขนาดเท่า ๆ กันที่สุด
 ที่เลือกหาได้ ไข่มุกทั้งหมดคงเป็นราคาเงินราว ๑๕๐๐ รูเบีย เงินที่
 เหลืออยู่เท่าไรนั้นขอให้ท่านไปซื้อผ้าคอกเมืองอามาตย์อย่างสีเขียว
 สีขาว และสีแสด ก็ขอให้ซื้อผ้าแสดมีลายทองด้วย ผ้าต่าง ๆ เหล่านี้
 ขอให้ไปเป็นผ้าอย่างเนื้อนุ่มที่สุดที่จะหาได้ ข้าพเจ้าหวังใจว่าท่านคงจะได้สั่ง
 สั่งผู้ใดให้จัดหาของตามความต้องการของมองซิเออร์ฟอลคอนนี้ และ
 ท่านจะมีเหลืออย่างใดที่มองซิเออร์ลอร์ดองจะไม่ได้นำเงินรายนี้ให้แก่ท่านแล้ว
 ข้าพเจ้าหวังใจว่าท่านคงจะได้ตัดรองเงินซื้อของเหล่านี้ให้ก่อน และ
 มองซิเออร์ฟอลคอนจะได้ใช้เงินให้ท่านโดยครบ

เมื่อเวลาวิษัที่จะซื้อสินค้าจะต้องส่งเงินสภมาซื้อซึ่งเป็นการอาจทำ
 ได้ยากจนได้เสมอ เพราะฉะนั้นมองซิเออร์คอนซตันตินฟอลคอนจึงขอให้
 ข้าพเจ้าสั่งของต่าง ๆ ก็จะได้ยกจำนวนต่อไป สำหรับเอามาใช้ใน
 การของพระเจ้ากรุงสยาม และเมื่อของมาถึงแล้ว มองซิเออร์
 ฟอลคอนจะได้ชำระเงินตามราคาซื้อขายกันที่เมืองสุหรัท ของที่จะต้อง
 หารนั้น คือ

สมอเรือหนัก ๓๘๐๐ ท้าย ๓ สมอ

สมอเรือหนัก ๓๕๐๐ ท้าย ๓ สมอ

สมอเรือหนัก ๓๒๐๐ ท้าย ๓ สมอ

สมอเรือหนัก ๓๐๐ ท้าย ๓ สมอ

สายสมอทำที่ประเทศยุโรป ๒ สายให้โคพอสำหรับจะใช้กับสมอใหญ่
ทั้งสองอันได้

ผ้าใบอย่างหนา ๖ พับ

น้ำมันกิน ๖ ถัง

ไม้เทียบ ๖ ขดถ้าหาในเมืองสุทรศักดิ์

เชือกปอต่าง ๆ ทุกชนิดที่จำเป็นจะต้องใช้ ในเรือขนาด ๓๐๐ ตัน

พระเจ้ากรุงสยามได้ มีรับสั่งให้ มองซิเออร์คอนซตันตินฟอลคอน
มีหนังสือมาถึงท่าน เพื่อขอให้ท่านจัดหาของต่าง ๆ ซึ่งพระราชประสงค์
จากเมืองฝรั่งเศส ข้าพเจ้าได้ขอกับมองซิเออร์คอนซตันตินฟอลคอน
แล้วว่า ของที่จะต้องพระราชประสงค์นั้นมีหลายอย่างที่จะทำไม่ได้ และ
มีหลายอย่างที่จะส่งจากฝรั่งเศสมาเมืองไทยได้ โดยยาก แต่อย่างไร
ก็ข้าพเจ้าเห็นว่าวิธีทศวรรษหาของที่จะทำได้ส่งเข้ามาถวาย เพราะ
พวกซอลันคาได้รับทำของตามพระราชประสงค์ทุกอย่าง และของเหล่านี้
พระเจ้ากรุงสยามก็สั่งจากพวกซอลันคาเกือบจะทุกวัน

มองซิเออร์แวกัวริก ชาวซอลันคาซึ่งแต่เดิมเคยเป็นนายเรือของ
แขกมัวร์ และขี้กันไค้มาทำราชการของพระเจ้ากรุงสยามแล้วนั้น ได้มา
ขออนุญาตเอาที่ขุดขึ้นทุกลงเรือเซนต์โยเซฟ & ยาหา เพื่อส่งไปให้

กรรยาทเมืองสุพรรณ ข้าพเจ้าได้อนุญาตให้เขายืนทุกคืบกลงเรือได้ โดย
ไม่ต้องเสียค่าระวาง เพราะมองซิเออร์แวกทริกคนนเมื่อยังอยู่ที่เมืองสุพรรณ
ได้เรือเพื่อช่วยเหลือบริษัท ในระหว่างเวลาที่เกิดสงครามกัน และต่อไป
เมื่อมีโอกาสก็คงจะได้อาศัยเขาได้ อีกข้าง

เมื่อข้าพเจ้าจะขบคณกรรมาขยขบขบขบแล้ว พระเจ้ากรุงสยาม
ได้มรับสั่งให้เอาคืบขบ
มองซิเออร์คอนชตันตินฟอลคอนได้มรับสั่งให้แจ่มมายังท่านแล้ว เพราะ
ฉันไม่จำเป็นที่ข้าพเจ้าจะต้องอธิบายเพิ่มเติมต่อไป

ขอท่านได้โปรดกรุณาข้าพเจ้าเสมอ และข้าพเจ้าก็มีความนอบน้อม
ท่านอย่างยิ่ง

ก.ศ. ๑๖๘๔ (พ.ศ. ๒๒๒๗)

ท่านสังฆราชเดอเมเตโลโปลิส

กรุงศรีอยุธยา วันที่ ๑๕ เดือนมกราคมก.ศ. ๑๖๘๔ (พ.ศ. ๒๒๒๖)

ครั้นสมเด็จพระนารายณ์พระเจ้ากรุงสยามได้ทรงทราบว่า ไม่มี
ใครทราบเลยว่า ราชทูตที่ทรงแต่งตั้งไปประเทศฝรั่งเศสจะหายไปข้างไหน
จึงทรงพระราชดำริที่จะแต่งตั้งทูตเป็นครั้งที่ ๒ ให้ไปกับเรืออังกฤษ แต่
เสนาบดีบางคนได้กราบทูลคัดค้านว่า บางทีเรือที่พาราชทูตไปจะยังไม่
กลับก็จะเป็นได้ ถ้าหากว่าราชทูตที่ราชทูตไปพบกับที่ประเทศฝรั่งเศส
พร้อมกันเข้าก็จะเกิดความลำบากจน สมเด็จพระนารายณ์จึงทรงกใน
การที่จะแต่งตั้งทูตออกไปอีก เป็นแต่มีรับสั่งให้อัครมหาเสนาบดีคนหนึ่งถือ

ถึงสังฆราช ขอให้สังฆราชนำความกราบทูลพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ว่าสมเด็จพระ
พระนารายณ์มีพระราชประสงค์จะเป็นพระราชไมตรีกับพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔
ยิ่งนัก และให้ทูตมกุฎราชกุมารฝรั่งเศสด้วย ว่าการที่ท่าน
คุกเคอชวุกอยน์ได้ประสูติแล้วนั้น พระเจ้ากรุงสยามทรงยินดีด้วยเป็นอัน
มาก และให้ทูตด้วยว่าพระเจ้ากรุงสยามมีพระราชประสงค์จะเป็นพระราช
ไมตรีชั่วนิรันดร์ และขอให้ให้มีพระราชสาสน์โต้ตอบกันให้เสมอด้วย

เมื่อเดือนกรกฎาคม มงซิเออร์เคล็โอ โปเลียสก็ออกจากกรุงศรี
อยุธยาไปเมืองจีน แต่พวกปอตุเกศคอยกันไม่ให้มงซิเออร์เคล็โอ โปเลียส
ไปเมืองจีนได้ และอ้างว่ามีคำสั่งให้พวกปอตุเกศคอยจับตัวมงซิเออร์
เคล็โอ โปเลียสส่งไปยังเมืองปอตุเกศ

ถ้าพวกปอตุเกศจับตัวมงซิเออร์เคล็โอ โปเลียสส่งไปยังเมืองปอตุเกศ
จริงทั้งนี้ ก็คงจะทำการโดยไม่ให้สนใจ เพราะเขาทราบอยู่ว่าพลเมือง ๆ
มาแก่ทุกคนมีความรักใคร่พวกมิชชันนารีมาก พวกมาแก่คงจะคิดอ่าน
ช่วยพวกมิชชันนารีให้เข้าไปในเมืองมาแก่ และคงจะยินดีเลี้ยงดูพวก
มิชชันนารีด้วย ถ้าหากว่าพวกปอตุเกศจับมงซิเออร์เคล็โอ โปเลียสจริง
อย่างว่าแล้ว มงซิเออร์เคล็โอ โปเลียสหวังว่าฝรั่งเศสคงจะใช้อำนาจให้
มงซิเออร์เคล็โอ โปเลียสไต่พันจากความกดขี่ของพวกปอตุเกศเป็นแน่

โคลงของ คีอหีบเล็กหีบ ๓ ไปพร้อมกันจากหมายของ มงซิเออร์
มอเรล ผู้อำนวยการบริษัทยาอินเคีย ลงวันที่ ๒๐ เดือนกรกฎาคม
ค.ศ. ๑๖๘๕ (พ.ศ. ๒๒๒๘)

จดหมายมองซิเออร์เดแลนค็ูโร มีไปเมืองสุทรัด

เมื่อวันที่ ๓๑ เดือนมีนาคม ค.ศ. ๑๖๘๔ (พ.ศ. ๒๒๒๖)

ด้วยพระเจ้ากรุงสยามไม่ทรงทราบเลยว่า ราชทูตที่ทรงแต่งตั้งให้ไปเฝ้าพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส โดยเรือโซเลย์ก็อวียงจะหายสูญไปไหน จึงเกรงถึงว่ามีพระราชประสงค์จะให้มองซิเออร์เดแลนค็ูโรไปยังเมืองสุทรัด เพื่อไปสืบข่าวเรื่องราชทูต และเพื่อไปชี้แจงในเรื่องที่เสนาบดีของพระเจ้ากรุงสยามได้ทำสัญญาฉบับมองซิเออร์เดแลนค็ูโรด้วย

ในสัญญาฉบับนั้น พระเจ้ากรุงสยามได้พระราชทานพริกไทยซึ่งเพาะปลูกกันในพระราชอาณาเขต ให้แก่บริษัทคิรคาบายาหาระ ๑๖ แฟรงก์อาทา ๓ นั้นคิดเท่านั้น ๓๖๐ ปอนด์ฝรั่งเศส ถ้าพริกไทยโค้งงอมากถึงภาคแล้ว ก็จะเป็นประโยชน์ต่อบริษัทเป็นอันมาก เพราะเวลานี้เมืองขึ้นกำลังตกไปอยู่ในอำนาจของพวกฮอลันดาแล้ว และสินค้าพริกไทยนี้จำหน่ายได้ดีในประเทศยุโรป ประเทศจีน เมืองตังเกี๋ย เมืองเบงกอล และเมืองสุทรัด

ใน ๓ หรือ ๔ ปีครั้งจะเก็บพริกไทยได้มีจำนวนพอยันทุกเรือได้ ๒ ล้านมองซิเออร์มาแตงร็อบรองจะส่งตำแหน่งที่สถิตย์อยู่ และถ้าจะมีข้อหนึ่งข้อใดซึ่งจะเป็นข้อเสียหายแก่บริษัทแล้วก็พอจะแก้ไขได้ง่าย

การที่พระเจ้ากรุงสยามทรงไปรบกวนประเทศฝรั่งเศสอย่าง ๑ การกับบริษัทจะแก้ไขประโยชน์จากสัญญาฉบับนี้อย่าง ๑ และการที่จะให้มีโอกาสค้าขายในระหว่างฝั่งคอรอมันเดล เมืองสุทรัด เมืองไทยและเมืองตังเกี๋ยอย่าง ๓ นั้น ควรจะเป็นเครื่องประกอบสำหรับให้บริษัทตั้งห้างในเมืองไทยต่อไปได้

หนังสือสัญญาว่าด้วยเรื่องพริกไทย ซึ่งพระเจ้ากรุงสยามได้
พระราชทานให้แก่บริษัทฝรั่งเศสฝ่ายอินเดียนั้นออก

ถ้าเนาหนังสือสัญญาซึ่งออกชนพิพจน์ผู้ช่วยเจ้าพระยาพระคลังไว้
ทำในพระนามของพระเจ้ากรุงสยาม ให้ไว้แก่มองซีเออร์เคลอานก์บูโร
ซึ่งพระราชทานพริกไทยและสินค้าอย่างอื่นให้แก่บริษัทฝรั่งเศส

ณวันพฤหัสบดี แรม ๘ ค่ำ เดือน ๓๒ ปีชวดเบญจศก ๑๐๔๕ มองซีเออร์
เคลอานก์หัวหน้าของบริษัทฝรั่งเศส ได้เขียนและมอบหนังสือสัญญาไว้
ฉบับ ๓ ตามคำขอร้องทูลมองซีเออร์เคลอานก์ได้ ยื่นต่อท่านออกญาศรีธรรม
ราชาเทโวชาติอำมาตยานุชิต พิพิธรัตนราชโกษาธิบดี ปริยพาหนะ ออกญา
พระคลัง ขอให้ให้นำความกราบทูลแด่พระเจ้ากรุงสยามให้ทรงทราบว่า
มองซีเออร์เคลอานก์ได้รับหนังสือจากมองซีเออร์ฟรังซ์ช่วยบารอง ผู้อำนวยการ
ของบริษัทฝรั่งเศสประจำอยู่ที่เมืองสุหรัท ส่งมาให้มองซีเออร์เคลอานก์
กราบทูลพระเจ้ากรุงสยาม ขอให้ทั้งคนต่างทำสัญญากันทั้งสองฝ่าย
ให้เป็นหลักฐานว่า ค่อยไปในภายภาคหน้า บริษัทจะมีอำนาจซื้อทองแดง
และสินค้าอย่างอื่น ๆ ซึ่งจะมาจากนอกพระราชอาณาเขตสยาม และ
อีก ๓ ปีนับตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป บริษัทมีอำนาจที่จะซื้อพริกไทยได้ทั้ง
หมกอันได้เพาะปลูกไว้ในกรุงเทพมหานครบรรพรัตนราชธานีศรีอยุธยา
ซึ่งหมายความว่าทั่วพระราชอาณาจักรสยาม ทั้งฝ่ายเหนือและฝ่ายใต้
ตั้งแต่เมืองนครศรีธรรมราชตลอดถึงกรุงศรีอยุธยา คีตกาศาษาหาละ
๑๖ ปาทาก ถ้ากิจการเงินสยามเป็นราคา ๖ คำสั่ง ๒ บาท พริกไทย

ให้บริษัทซื้อไคแต่ผู้เคียว พ่อค้าต่างประเทศชาติอื่นจะมาซื้อพริกไทย
ไม่ได้เป็นอันขาด

ท่านออกญาพระคลังไค้นำความทงนชนกรวยทลพระกรณาทรราชผู้
ของฮอลันดาแล้ว จึงมีพระราชโองการดำรัสสั่งให้ปลัดทูลฉลอง
(Balat Tun Sanong) ไคทำสัญญากับหัวหน้าของบริษัทฝรั่งเศส เพอ
ให้เป็นหลักฐานและถาวรสำหรับการภายนอกไป แต่จะต้องให้

“ไคคลัง” ซอทองแดงและสินค้าอย่างอื่น ๆ อันมาแต่คนอกพระราชอาณา
เขตให้เพียงพอเสียก่อน เหลือมากน้อยเท่าใดจึงให้หัวหน้าบริษัทซื้อ
ทองแดงและสินค้าอย่างอื่น ๆ โดยมีให้เจ้าพนักงานของพระเจ้ากรุงสยาม
ทำการชั่งชั่งอย่างใด อีกประการ ๓ ไคมีพระราชโองการดำรัสสั่งว่า
บรรดาพริกไทยทั้งปวงอันไคมีรับสั่งให้เพาะปลูกทั่วพระราชอาณาเขต ทั้ง
ฝ่ายเหนือและฝ่ายใต้พระนคร ตั้งแต่นครศรีธรรมราชตลอดขึ้นมาถึง
กรุงศรีอยุธยา นั้น จะไคเป็นของบริษัทยังสิ้น และราคาพริกไทยนั้น
พวกพ่อค้าทั้งหลายจะซื้อขายกันเป็นราคาขึ้นลงอย่างไรก็ตาม แต่
บริษัทยะไคซื้อจากเจ้าคลัง โดยราคายืนไม่ขึ้นไม่ลงคิดเป็นเงิน ๑๖ ปาดาก
และเจ้าพนักงานจะไคห้ามมิให้พ่อค้าชาวต่างประเทศซื้อหรือบริษัทยะไค
ไคปลูกในตำบลเหล่านั้นเป็นอันขาด ถ้าพ่อค้าคนหนึ่งคนใดฝ่าฝืน
ซื้อหรือลักลอบพริกไทยไปจากตำบลอันไคพระราชทานพระราชานุญาต ให้
แก่บริษัทยะไคแล้วนั้น เมื่อไคสวนไคความจริงก็ให้บริษัทยะไคเป็นของ
หลวง และให้ปรับผู้กระทำความผิดตามจำนวนพริกไทยที่ขโมยไคฆ่าทะเล

๑๖ ปาดากให้แก่บริษัทยะไค

อนึ่งหว่านขายวิธีที่จะคงทำขายชยันต่อเจ้าคลังยกจำนวนพริกไทย
 ที่วิธีทโกชอไว้ และในพริกไทย ๑๐๐ บาทนั้น ให้เจ้าคลังชกเอาไว้
 ๑๐ บาทสำหรับใช้ ในราชการ ถ้าแม้ว่าพริกไทยที่ชกไว้ ๑๐๐ ละ ๓๐
 นั้นจะยังไม่เพียงพอแก่ราชการ ก็ให้เจ้าคลังชกไว้ ๑๐๐ ละ ๒๐ ก็ได้ แต่
 เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้ว ก็ให้เจ้าพนักงานของพระเจ้ากรุงสยามและเจ้าพนักงาน
 ของบริษัท พริกษาหารอกันว่าจะทำอย่างไรจึงจะเป็นการสะดวกด้วยกัน
 ทั้งสองฝ่าย ถ้าหากว่าเจ้าพนักงานของเจ้าคลังจะไม่ต้องการพริกไทยแล้ว
 ก็ให้บริษัทชอไปโดยทั้งหมด ส่วนเงินค่าพริกไทยซึ่งบริษัทใครชอไป
 นั้น ให้บริษัทชำระเป็นเงินปลาตากเมืองมณีลา และต้องเลือกเนื้อเงินที่
 บริสุทธิ์แท้ ถ้าหากว่าจะหาเงินปลาตากเมืองมณีลาไม่ทันแล้ว และบริษัท
 มีความประสงค์จะชำระเงินเป็นปลาตากอย่างอื่น หรือจะชำระเป็นเงินต่าง
 ประเทศซึ่งเนื้อเงินไม่เหมือนกันแล้ว บริษัทจะได้ชำระเงินนั้นให้ครบโดย
 เอาเงินเมืองมณีลาเป็นเกณฑ์

อนึ่งส่วนพริกไทยในเมืองนครศรีธรรมราชนั้น บริษัทจะได้จัดคน
 ให้ไปประจำอยู่ที่เมืองนครศรีธรรมราช และให้คชชอพริกไทยตาม
 ราคาที่พ่อค้าในเมืองนั้นได้ ชอขายกัน เหมือนกับที่พวกชอลันคาได้ปฏิบัติ
 ในเวลาที่ชอคชกๆเดียวกัน และพวกฝรั่งที่ประจำอยู่ในเมืองนคร
 ศรีธรรมราช จะได้ทำขายพริกไทยที่ได้ออไว้นั้นยื่นต่อออกพระ
 สุรินทสงคราม ผู้เก็บภาษีอากรของพระเจ้ากรุงสยาม เพื่อจะได้ส่ง
 ขายชยันนี้ ๆ เข้ามายังเจ้าคลังทุก ๆ ปี

อนึ่งถ้าจะมีพ้อคำมาแต่เมืองอินนอกเขตเมืองนครศรีธรรมราช นำ
พริกไทยมาแต่เมืองอินเพื่อมาขายในเมืองไทยแล้ว เจ้าพนักงานซึ่ง
แก้คลังจะไต่ถามขอนุญาตให้ตรวจตราในเรื่องพริกไทยนี้ จะไต่ ช้อพริก
ไทยจากพ้อคำเหล่านี้เพื่อจำหน่ายให้ราษฎรและพ้อคำต่างประเทศสำหรับ
เอาไปช้อขายกันต่อไป และเจ้าพนักงานผู้นั้นจะไต่ทำขอนุญาตพริกไทย
ที่ไต่ ช้อไว้จากพ้อคำยื่นต่อหัวหน้าบริษัทให้ทราบว่า เจ้าพนักงานไต่ ช้อ
พริกไทยไว้เป็นจำนวนมากน้อยเท่าไร อนึ่งถ้าจะมีพ้อคำต่างประเทศ
ประสงค์จะช้อพริกไทยจากเจ้าพนักงาน เพื่อพาเป็นสินค้าออกไปนอก
พระราชอาณาเขตแล้ว พ้อคำนั้นๆ จะต้องทำขอนุญาตจำนวนพริกไทยที่
ไต่ ช้อไว้ยื่นต่อกรมท่า และกรมท่าจะไต่ส่งขอนุญาตนั้นไปให้หัวหน้า
ของบริษัททราบทุกครั้ง ว่าครั้งไต่พ้อคำชาวประเทศใดไต่ ช้อพริกไทยไป
มีจำนวนมากน้อยเท่าไร อนึ่งถ้าเจ้าคลังจะมีความประสงค์ส่งพริกไทย
ออกไปนอกพระราชอาณาเขต จะเป็นพริกไทยในงบที้ช้กไว้ ๓๐๐ ตระ ๓๐
หรือ ๒๐ บาทาก็ดี หรือจะเป็นพริกไทยที่เจ้าพนักงานไต่ ช้อไว้จากพ้อคำ
ซึ่งนำมาจากนอกพระราชอาณาเขตก็ดี เจ้าคลังจะต้องทำขอนุญาตจำนวน
พริกไทยที่ส่งออกไปนอกพระราชอาณาเขต ยื่นต่อหัวหน้าของบริษัท
ทุกคราวที่ส่งออกไป เพื่อหัวหน้าบริษัทจะไต่ทราบว่าพริกไทยไต่ส่งไป
เมืองใด คราวใดมีจำนวนมากน้อยเท่าใด อนึ่งถ้าจำนวนพริกไทยที่
ไต่ ช้อไว้ในพระราชอาณาเขตทั้งฝ่ายเหนือและฝ่ายใต้ และตั้งแต่เมือง
นครศรีธรรมราชตลอดขึ้นมาถึงกรุงศรีอยุธยา จะเป็นจำนวนมากเกิน
ความต้องการของบริษัทแล้ว หัวหน้าบริษัทจะต้องบอกให้กรมท่าทราบ

ล่วงหน้า ๒ ปี ว่าต่อไปบริษัทจะต้องการพริกไทยแต่เพียงจำนวนเท่า
นั้น ๆ เมื่อได้ทราบจำนวนแน่นอนแล้วเจ้าคลังจะได้กักพริกไทยไว้แต่
พอความต้องการของบริษัท เท่านั้น

อนึ่งเมื่อหนังสือสัญญาเรื่องพริกไทย และสินค้าอย่างอื่นขึ้นมาแต่
นอกพระราชอาณาเขตได้เป็นอันตกลงใช้กันแล้ว มอญซีเฮอร์ เกลานต์
หัวหน้าของบริษัทจะไต่แจ้งความไปให้บริษัททราบ และถ้าหากว่าเจ้า
พนักงานและข้าราชการของพระเจ้ากรุงสยามจะไปรับราชการในที่แห่งใด
ซึ่งมีเจ้าพนักงานของบริษัทประจำอยู่ในที่นั้น และเจ้าพนักงานข้าราชการ
การนั้น ๆ จะต้องการสิ่งใด ๆ แล้ว บริษัทจะไต่เป็นธุระจัดหาให้ตาม
ความประสงค์ของเจ้าพนักงานและข้าราชการเหล่านั้น ถ้าแม้ว่าบริษัทจะ
ไต่ให้เจ้าพนักงานและข้าราชการนั้น ๆ ยืมเงินไปมากน้อยเท่าใด บริษัทจะ
ต้องแจ้งความมายังผู้ที่เป็นหัวหน้าของบริษัทอันประจำอยู่ในกรุงศรีอยุธยา
ให้ทราบ เจ้าคลังจะไต่ส่งสินค้าต่างเงินใช้หนี้ให้แก่บริษัทต่อไป

ปลัดทูลฉลอง เจ้าพนักงานสำหรับรับเรื่องราว ไต่รับคำสั่งให้ทำ
หนังสือสัญญากับมอญซีเฮอร์ เกลานต์ หัวหน้าบริษัท ตามข้อความซึ่งไต่
กล่าวมาข้างบนนี้แล้ว ถ้าหากว่าปลัดทูลฉลองไม่ได้ปฏิบัติตามข้อความ
ที่ไต่กล่าวมาข้างบนนี้แล้ว หัวหน้าบริษัทก็ไม่จำเป็นต้องปฏิบัติตามข้อ
สัญญานี้เหมือนกัน

หัวหน้าบริษัทไต่ขอให้คัดหนังสือสัญญานี้เป็น ๒ ฉบับความต้องกัน
คือฉบับ ๑ ให้เขียนเป็นภาษาและอักษรสยามประทับตราของพระยาพระคลัง
มอญไว้กับมอญซีเฮอร์ เกลานต์ เพื่อให้เป็นหลักฐานมั่นคงต่อไป

สำเนาหนังสือสัญญากรุงไทยซึ่งได้แปลออกจากต้นฉบับซึ่ง
 ตั้งไว้ที่ห้างในกรุงศรีอยุธยา และมองซีเออร์เปเรกียาคหลวงมิชชันนารี
 จากปอตุเกศได้แปลจากภาษาไทยเป็นภาษาปอตุเกศ แล้วภายหลัง
 ข้าพเจ้าผู้มชอชางทำยันได้แปลจากภาษาปอตุเกศเป็นภาษาฝรั่งเศส เมื่อ
 วันที่ ๓ ธันวาคม ค.ศ. ๑๖๘๔ (พ.ศ. ๒๒๒๗)

(เซ็น) เคลานด์ยูโร

วันที่ ๓ ธันวาคม ค.ศ. ๑๖๘๔ (พ.ศ. ๒๒๒๗)

ห้างฝ่ายตะวันออก ณกรุงศรีอยุธยา

หนังสือสัญญาว่าด้วยเรื่องพริกไทยซึ่งได้ทำกันระหว่าง ออกขุน
 พลเรือนโกยาราชาพิทักษ์กับ มองซีเออร์เคลานด์
 กับมองซีเออร์เคลานด์ได้ยื่นเรื่องราวต่อออกญาศรีธรรมราชเคโษ
 ราชอำมาตยานุชิตพิพิรัตนราชโกษาธิบดีอภัยพิริยพาหะ ออกญาพระ
 คลัง ขอนำความขึ้นกราบทูลพระกรุณาว่า มองซีเออร์เคลานด์
 ตรีบทหนังสือจากมองซีเออร์ฟรังซัวบารอง ผู้อำนวยการบริษัทฝรั่งเศสที่
 เมืองสุทรีต์ส่งมาให้มองซีเออร์เคลานด์กราบทูลพระเจ้ากรุงสยาม ขอ
 พระมหากรุณาให้ทำหนังสือสัญญาให้เป็นหลักฐานมั่นคง อนุญาตให้
 บริษัทฝรั่งเศสมีอำนาจอย่างเด็ดขาดที่จะซื้อทองแดงและสินค้าอย่างอื่นอัน
 มาจากเมืองต่างประเทศ และให้บริษัทฝรั่งเศสได้ซื้อพริกไทยทั้งหมด
 ที่เกาะปลุกไว้ในพระราชอาณาเขตสยาม กล่าวคือพริกไทยซึ่งมีอยู่
 ณหัวเมืองและดินแดนอันขึ้นแก่กรุงสยาม ตั้งแต่เหนือคลองลงไป

จนถึงเมืองนครศรีธรรมราช พริกไทยขึ้นบริษัทฝรั่งเศสจะไต้ ซ้อเป็น
 ราคายาหาละ ๑๖ ปาทากเงินเมืองสเปน หรือคิกเป็นเงินไทย ๖ ตำลึง
 ๒ บาท และห้ามมิให้ชาวต่างประเทศไม่ว่าชนชาติใดภาษาใดค้าขาย
 พริกไทยเป็นอันขาด เว้นแต่เป็นคนของบริษัทเท่านั้น

ข้อความทั้งนี้ออกญาพระคลังไต้ นำความขึ้นกราบทูลพระเจ้ากรุง
 สยามทรงทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทแล้ว จึงไต้มีพระราชโองการดำรัส
 สั่งให้ผู้ช่วยของออกญาพระคลัง ไต้ทำสัญญากับมองซิเออร์เคลานคัท
 หน้าของบริษัทฝรั่งเศสในเมืองไทย และสัญญาให้ใช้เป็นกฎหมาย
 ไต้ต่อไป

ในสัญญาฉบับนี้มีใจความอนุญาตให้บริษัทฝรั่งเศสซื้อทองแดงและ
 สีนก้าอย่างอื่น ซึ่งชาวต่างประเทศจะไต้ นำเข้ามาในพระราชอาณาเขต
 ไทยผู้หนึ่งผู้ใดจะซึ้กขวางกักกันมิไต้ และอนุญาตให้บริษัทฝรั่งเศส
 ไต้ซื้อพริกไทยอันมีอยู่ในพระราชอาณาเขต ทั้งแต่เห็นออกตลอดจนถึง
 เมืองนครศรีธรรมราช พริกไทยขึ้นบริษัทฝรั่งเศสจะไต้รับซื้อเป็นราคา
 ยาหาละ ๖ ตำลึง ๒ บาท และถ้าราคาพริกไทยจะขึ้นลงอย่างใด บริษัท
 ฝรั่งเศสก็ควรจะซื้อของราคาไม่เกินหรือไม่ต่ำกว่า ๖ ตำลึง ๒ บาทหรือ
 ๑๖ ปาทาก ห้ามมิให้พ่อค้าอื่น ๆ เว้นแต่พนักงานของบริษัทค้าขายพริก
 ไทยเป็นอันขาด ถ้าหากว่าผู้ใดผู้หนึ่งไม่ว่าคนชนใดชาติใดภาษาใดไต้
 ซ้อขายพริกไทยไทยทางตรงก็ตาม หรือทางอ้อมก็ตาม เมื่อรับพริก
 ไทยไต้จากผู้นั้นแล้ว เจ้าพนักงานจะรับพริกไทยเสีย และเมื่อพิจารณา
 เป็นสัตย์แล้วจะปรับผู้กระทำผิดเป็นเงินตามจำนวนพริกไทยมากหรือน้อย

คือค่าค่าปรึษาหาละ ๑๖ ปาทาก หรือ ๖ ตำลึง ๒ บาท

ถ้าหัวหน้าบริษัทฝรั่งเศสซื้อพริกไทยไว้มากน้อยเท่าใด หัวหน้า
บริษัทจะต้องทำบัญชียื่นต่อเจ้าพนักงานพระคลังหลวง และให้เจ้า
พนักงานพระคลังหลวงชั่งพริกไทยไว้ ใช้ ในราชการ ๑๐๐ ละ ๓๐ จาก
จำนวนพริกไทยที่บริษัทได้ซื้อไว้ ถ้าหากว่าในทางราชการต้องการ
พริกไทยเพิ่มขึ้น จะต้องชั่งไว้ถึง ๑๐๐ ละ ๒๐ แล้ว ก็ให้พนักงาน
ของบริษัทเกลี้ยกล่าบให้เป็นทีคกลงพอใจด้วยกันทั้ง ๒ ฝ่าย เมื่อได้
ชั่งภาคหลวงไว้ ๑๐๐ ละ ๓๐ หรือ ๑๐๐ ละ ๒๐ แล้ว พริกไทยที่บริษัท
ได้ซื้อไว้มากน้อยเท่าใด บริษัทฝรั่งเศสจะต้องชำระเงินตามราคาพริก
ไทยที่ว่าไว้เป็นเงินปาทากเมืองสะเปน เพราะเงินเมืองสะเปนนี้เป็นเงิน
ที่ใช้ได้ ถ้าจะแลกเปลี่ยนกันก็ขาดทุนน้อยกว่าเงินอย่างอื่น ถ้าแม่
ของบริษัทไม่มีเงินเมืองสะเปนจะให้แล้ว บริษัทจะต้องเพิ่มจำนวนเงินให้
ชดเชยเนื้อเงินที่ขาดไป และคิดเป็นเงินบาท

ส่วนการที่จะซื้อขายพริกไทยที่เมืองนครศรีธรรมราชนั้น บริษัท
จะต้องไปตั้งห้างในที่แห่งใดแห่งหนึ่งในเมืองนครศรีธรรมราช แล้วแต่
เป็นที่เหมาะสำหรับการค้าขายของบริษัท เหมือนกับที่พวกฮอลันดา
ไปตั้งห้างสำหรับซื้อขายคิงกอนั้น เมื่อพนักงานของบริษัทได้ซื้อ
พริกไทยที่เมืองนครศรีธรรมราชได้มากน้อยเท่าใด บริษัทจะต้องยื่น
บัญชีต่อออกพระ (Soaj) เจ้าพนักงานพระคลังหลวงเสมอไป ถ้า
เมื่อต่อค้าคนไคน่าพริกไทยมาจำหน่าย ซึ่งมีใช้พริกไทยเกิดในเมือง
นครศรีธรรมราชหรือหัวเมืองอันอยู่ในเขตสัญญาแล้ว เจ้าพนักงาน

คลังหลวงหรือพ่อค้าคนโคจรวยซื้อพริกไทยนั้นไว้ก็ได้ แต่พ่อค้าผู้นำ
 พริกไทยมาจำหน่าย จะต้องทำบัญชีออกจำนวนพริกไทยยื่นต่ออธิบดี
 และถ้าจะมีพ่อค้าคนโคจรวยจะนำพริกไทยนี้ ไปจำหน่ายนอกพระราช
 อาณาเขตแล้ว พ่อค้าผู้นั้นจะต้องทำบัญชียื่นต่อเจ้าพนักงานราชซึ่งทวชน
 อยู่ และเจ้าพนักงานผู้นั้นจะได้ทำบัญชียื่นต่อหัวหน้าวิเทศตามแบบ
 ที่ให้ตัวอย่างไว้ นั้น คือ

พ่อค้าคนนั้น ๆ ได้ซื้อพริกไทยจำนวนเท่านั้น ๆ จากพ่อค้าคน
 นั้น ๆ พริกไทยนี้ได้มาจากเมืองนั้น ๆ และจะส่งไปจำหน่ายที่เมือง
 นั้น ๆ

ทั้งนี้สำหรับให้วิเทศได้ทราบว่า ได้มีคนนำพริกไทยเข้ามาเท่า
 ไร และได้ นำออกไปเท่าไร ซึ่งเป็นพริกไทยนอกจากจำนวนที่วิเทศ
 ได้ รวยซื้อไว้

ถ้าหากว่าเจ้าพนักงานคลังหลวง มีความประสงค์จะส่งพริกไทย
 อันเป็นพริกไทยที่ซัดไว้เป็นภาคหลวง ๓๐๐ ละ ๓๐ หรือ ๓๐๐ ละ ๒๐ ก็ก็
 หรือเป็นพริกไทยที่ได้ซื้อไว้จากพ่อค้า อันได้นำมาจากที่อื่นนอกเขตที่
 อนุญาตไว้แก่วิเทศฝรั่งเศสก็ เมื่อจะส่งพริกไทยนั้น ๆ ไปยังเมือง
 ไทก็ตาม เจ้าพนักงานคลังหลวงจะต้องทำบัญชีออกจำนวนพริกไทย
 ที่จะส่งออกไปนอกพระราชอาณาเขต ยื่นต่อหัวหน้าวิเทศให้ทราบ ถ้า
 หากว่าจำนวนพริกไทยจะมีมากกว่าความต้องการของวิเทศแล้ว หัวหน้า
 วิเทศจะต้องแจ้งความให้เสนาบดีของพระเจ้ากรุงสยามทราบล่วงหน้า ๒ ปี
 ว่าต่อไปวิเทศจะต้องการพริกไทยจำนวนเท่าใด เพื่อเจ้าพนักงานจะได้
 จัดการมิให้ ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินได้ขาดทุนในเรื่องพริกไทยนี้ก็ได้

หัวหน้าบริษัทยาจะได้นำข้อความในหนังสือสัญญาฉบับนี้ ไปแจ้งให้ผู้
 หน่วยงานบริษัทยาทราบ ทั้งในเมืองฝรั่งเศสและเมืองอื่นๆในอินเดีย เพื่อ
 ให้นำไป ถ้าจะมีเจ้าพนักงานของพระเจ้ากรุงสยามอยู่ในที่แห่งใด ๆ
 บริษัทยาใดตั้งห้างอยู่นั้น เมื่อบริษัทยาได้ช่วยเหลือราชการเหล่านั้น
 ราชการของพระเจ้ากรุงสยามแล้ว ถ้าเป็นเงินที่บริษัทยาได้ทรงขอให้
 ราชการนั้น ๆ แล้ว ก็ให้บริษัทยาส่งมาถวายหน้าของห้าง
 กรุงศรีอยุธยา และหัวหน้าของบริษัทยาใด รับผิดชอบไปแทนเงินที่
 บริษัทยาใดร้องจ่ายไปนั้น

เมื่อออกขุนพิพัฒน์ โภชาราชาทักษกษัตริย์หัวหน้าของบริษัทยาฝรั่งเศสได้
 นำหนังสือสัญญาฉบับนี้แล้ว ก็ให้สัญญาฉบับนี้เป็นสัญญาอันมั่นคงใช้ได้
 ตลอดกาลนาน หัวหน้าบริษัทยาใดก็คัดหนังสือสัญญาเป็นภาษาไทยฉบับ
 หนึ่ง ภาษาฝรั่งเศสฉบับหนึ่ง มอบไว้แก่ออกขุนพิพัฒน์ และฝ่าย
 ออกขุนพิพัฒน์ก็จะไปทำหนังสือให้แก่หัวหน้าบริษัทยาเหล่านั้น
 คำแปลเป็นภาษาฝรั่งเศส แปลที่กรุงศรีอยุธยาเมื่อวันที่ ๓ ธันวาคม

ค.ศ. ๑๖๘๕ (พ.ศ. ๒๒๒๘)

(เซ็น) ฟอลคอน

ท่านบาดหลวง เดอร์ซีวีซ

ค.ศ. ๑๖๘๕ (พ.ศ. ๒๒๒๘)

ด้วยเกล้าพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ไก่แดงทุกไปเส้า และส่งเครื่องราช
 บรรณาการไปถวายสมเด็จพระนารายณ์นั้น ไม่ได้มีพระราชประสงค์

อย่างไร นอกจากจะให้เป็นผู้เป็นประโยชน์แก่ศาสนาเท่านั้น เพราะ
 ฉะนั้นจึงควรถวายทุกให้ทรงทราบข้อความทุก ๆ อย่าง ที่จะให้พระราช
 คำวิ้นเป็นผลสำเร็จ เพราะความกึกกั่นใหญ่ยิ่งที่จะชักชวนให้พระเจ้า
 แผ่นดินอันมีชื่อเสียง ไถ่กู้คงโคเจ้าวิค และจัดการให้ประเทศอันใหญ่
 โคนยี่ถ้อศาสนาคริสต์เดียนั้น เป็นความกึกกั้พระเป็นเจ้าและคนทั้งหลาย
 ย่อมต้องสรรเสริญอยู่เอง

ถ้าท่านเซอวาเลียเคอไซมอง ให้ออกจากเมืองฝรั่งเศสในเดือน
 มกราคม ค.ศ. ๑๖๗๕ (พ.ศ. ๒๒๑๘) คงจะไปถึงเมืองไทยราวเดือน
 ตุลาคม และทำเป็นจะต้องออกจากเมืองไทยในเดือนธันวาคม จึงจะ
 ทันทรมุจะไต่พาเรือฝรั่งเศสกลับมาพร้อมด้วยราชทูตสยาม ซึ่งสมเด็จพระ
 พระนารายณ์คงจะแต่งตั้งมาให้เฝ้าพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔. เป็นแน่ เพราะฉะนั้น
 เซอวาเลียเคอไซมอง คงจะมีเวลาอยู่ในเมืองไทยราวสองหรือสามเดือน
 เท่านั้น และในเวลาน้อยเช่นนั้นยากที่เซอวาเลียเคอไซมองจะจัดการ
 สำเร็จทุกอย่างได้ และถ้าสมเด็จพระนารายณ์จะยังไม่ปลงพระทัยที่
 จะเข้าวิค เราจะทอทังไว้เช่นนั้นไต่ละหรือ และถ้าไต่มีข้าราชการ
 ของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสประจำอยู่ในเมืองไทย จะไม่เป็นการช่วยให้
 สมเด็จพระนารายณ์ปลงพระทัยง่ายขึ้นหรือ เพราะคั้งนี้ว่าเวลานั้นเป็น
 เวลาที่ศาสนาคริสต์เดียนพึงจะกึกกั่น แต่ชอนพอจะแก้ไต่ ค็ือยาก
 หลวงเคอชวิชีวิธาสาจะไปพร้อมกั้เซอวาเลียเคอไซมอง โดยไม่มี
 ตำแหน่งหน้าที่อย่างใด แต่ในเวลาทีเซอวาเลียเคอไซมองจะกลับไป
 ประเทศฝรั่งเศสนั้น ยากหลวงเคอชวิชีจะไม่กลับ แต่จะชออยู่ใน

ไทยจะไปในตำแหน่งหน้าท้าวสามัญ การที่บาทหลวงเคอชวซ์
 อยู่ในเมืองไทยนั้น จะขอแต่หมายตั้งอย่างเดิวนั้น และบาท
 หลวงเคอชวซ์จะทำการมิให้เสียชื่อท้าวไกรยตำแหน่งราชทศ ถึงพระ
 กักรุงฝรั่งเศสจะพระราชทานผลประโยชน์อย่างอื่นที่สักก็พอจะทำการ
 ได้ เพราะบาทหลวงเคอชวซ์ มีเงินค่าเช่าที่ไกรยราชทานไว้ถึง ๔ หมื่น
 สกแล้ว เงินนี้จะเอาไปใช้อย่างอื่นคงจะไม่ก็เท่ากับใช้ในราชการ
 ของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส และใช้ในกิจของพระเป็นเจ้า เพราะฉะนั้นถึง
 ด้ว่าบาทหลวงเคอชวซ์จะไม่ได้รับความสะดวกหนุอย่างใด ก็พอจะมีเงิน
 ใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือยได้ เพราะเมืองไทยเป็นเมืองที่เช่าของทุกอย่างถูก
 แล บาทหลวงเคอชวซ์ได้ลองปรึกษากับมองซีเออร์วาเชกแล้ว และ
 มองซีเออร์วาเชกก็บอกว่า ถ้ามีเงินใช้ในเมืองไทย ๒๕,๐๐๐ แฟรงก์
 ก็เท่ากับมีเงินใช้ที่กรุงปารีส ๑๕,๐๐๐ แฟรงก์ และไม่ต้องสงสัยเลย
 ในระหว่างเวลาที่อยู่ในเมืองไทยนั้น ไทยก็คงจะเอื้อเฟื้อออกหนุ
 แล บาทหลวงทุกอย่าง เพราะราชทศสยามกำลังอยู่ในประเทศฝรั่งเศส
 ก็เท่ากับเป็นประกันอยู่ในตัว และเมื่อเรือไกรยราชทศสยามกลับมา
 ก็ได้รับบาทหลวงเคอชวซ์กลับไปฝรั่งเศสที่เคียว เมื่อไกรยทำการตั้ง
 ด้ว่าบาทหลวงเคอชวซ์ก็คงต้องอยู่ในเมืองไทยราว ๒ ปี ซึ่งเป็นเวลา
 ของที่รู้หน้าพระทัยของพระเจ้ากรุงสยามได้ และบาทหลวงเคอชวซ์
 จะไกรยไปเป็นพยานในการที่สมเด็จพระนารายณ์เจ้าราชทศไกรย แต่จะอย่างไร
 ก็ตาม เมื่อไกรยทำการตั้งที่กล่าวมาแล้ว ถึงที่สถลสมเด็จพระนารายณ์
 ก็มิยอมเจ้าราชทศก็ แต่ทั้งหมดก็ขอที่เราจะเสียใจได้ เพราะไกรยพยายาม

ทุกอย่างแล้ว และอย่างต่ำที่สุดก็จะเป็นการงามแก่ตาโลก ที่ใดเห็น
ว่าพระเจ้าหลุยส์ ๑๔ โต้แย้งทุกให้ ไปอยู่ซีกสนธิกับพระเจ้ากรุงสยามถึง
๒ ปี โดยมีความหวังแก่จะแผ่อาณาเขตของพระเยซูอย่างเกี่ยวเท่านั้น
ความคิดก่อนนั้นสมเป็นพระราชดำริที่ของพระเจ้าแผ่นดินใด

ถ้าแม้ว่าเซอวาเลียเคอ โซมองไค้ ไปเฝ้าสมเด็จพระนารายณ์ และ
ไค้แน่นแก่ใจว่า ทำอย่างไรสมแก่พระนารายณ์ ก็จะไม่เข้าวัดถือศาสนา
คริสต์เคียนแล้ว หรือในที่สุดสมแก่พระนารายณ์จะไม่ทรงแต่งตั้งทุกและสั่ง
เครื่องบรรณาการไปถวายให้สมพระเกียรติยศแล้ว ถ้าฉนั้นขาดหลวง
เคอชวีซจะไค้กลับมายังประเทศฝรั่งเศสโดยไม่ค้องใช้หมายทั้ง และ
โดยไม่ให้เสียพระเกียรติยศของพระเจ้าหลุยส์ ๑๔ อย่างใด คือว่าการ
ที่ขาดหลวงเคอชวีซจะออกหน้าเป็นราชทูตนั้น จะต้องได้รัยคำแนะนำ
ของเซอวาเลียเคอ โซมองและสังฆราชฝรั่งเศสเสียก่อน

ถึงอย่างไร ๆ ขาดหลวงเคอชวีซหวังใจว่า เมื่อไค้กลับมาถึง
ประเทศฝรั่งเศสแล้ว ก็คงจะไค้มีความรู้อย่างค้ถึงบ้านเมืองต่างๆ ใน
ฝ่ายทิศตะวันออก เพราะกรุงศรีอยุธยาเป็นที่ชุมนุมของชนต่างภาษา
กว่า ๒๐ ชาติ ซึ่งไปตั้งบ้านเรือนอยู่ในกรุงศรีอยุธยา และต่างชาติ
ก็มิค้ายอยู่เป็นหมวดหมู่แยกกันทุก ๆ ชาติ เพราะฉนั้นขาดหลวง
เคอชวีซจะไค้ มีโอกาสสนทนากับชาวเมืองจีน เมืองยูน เมืองญวน
เมืองตังเกี๋ย เมืองมอญ และเมืองอื่น ๆ และจะไค้จักจำทำค้หมายเทศ
อย่างเน้ถึงวิธีการปกครองบ้านเมือง ถึงกำลังทหารฝ่ายบกและฝ่าย
ทะเล ถึงการค้าขาย และถึงเรื่องพงศาวดารของประเทศเหล่านั้น

หากหลวงเทศาภิบาลจะยังแปลหนังสือศักดิ์ของประเทศไทยเป็นภาษา
 ฝรั่งไม่ได้ แต่ที่พอจะทำได้ และคงจะทำคหหมายเทศ
 ชาติให้พลิกดูได้ง่าย ในเวลาที่ต้องการทราบถึงการของเมืองเหล่านั้น หาก
 หลวงเทศาภิบาลยังทขานใจอยู่ว่า ในเวลาที่หากหลวงอยู่ในเมืองไทยนั้น
 พระราชโองการทำให้สมเด็จพระนารายณ์ไปรคปรานไค้เป็นแน่ เพราะ
 สมเด็จพระนารายณ์มีพระนิสัยเสาะแสวงหาความรู้ ในการต่างๆหากหลวง
 ของชาวเข้าใจว่า ควรจะหาช่างเขียนถวายสมเด็จพระนารายณ์สักคน ๓
 คนสำหรับเขียนพระรูปพระเจ้าแผ่นดินกับพร้อมด้วยขุนนางข้าราชการ และ
 ข้าราชการเมือง เขียนรูปพระราชวัง เขียนรูปวัดต่างๆ และเขียน
 รูปเครื่องแต่งตัวทั้งผู้หญิงผู้ชายของชนชาววันออกทุก ๆ ชาติด้วย กับ
 พระสั่งเอนบั้นเนี้ยสักคนหนึ่ง คนชำนาญการราคาศครสักคนหนึ่งมา
 ้วยด้วย การที่หากหลวงคณะเขชีวิต ไค้ส่งมิชชันนารีผู้ชำนาญการ
 งานนั้นเป็นการค้นึกหนา

ถ้าหากว่าไค้ค้นชำนาญวิชาต่าง ๆ อย่างว่านแล้ว หากหลวง
 ของชาวจะไค้พยายามเอาพวกนี้เป็นสายสำหรับหาหนทางทำความคุ้นเคย
 กับพระเ้ากรุงสยาม และในระหว่างเคียรทาง ๘ หรือ ๘ เดือนนั้น หาก
 หลวงเทศาภิบาลจะไค้พยายามเรียนภาษาปอตุเกศ เพื่อจะไค้พูดกับ
 ชาวสยามที่ไทย ไทยไม่ค้องใช้ตามไค้ เพราะสยามที่ไทยเข้าไรและ
 ภาษาปอตุเกศเป็นทุกคน ด้วยเหตุว่าภาษาปอตุเกศเป็นภาษากลาง
 ทั่วกันทั่วไปตลอดทั้งอินเดี

ความเห็นของข้าหลวงเทศาภิบาล เห็นว่าตัวคงจะทำการให้เป็น
ประโยชน์แก่ศาสนา ก็ขอร้องให้ไปเป็นพระภิกษุที่กรุงเทพฯ พระเจ้ากรุงฝรั่งเศส
ก็ ซึ่งเชื่อว่าเสียใจเมื่อมองจะทำไม่ได้ เพราะอยู่ในเมืองไทยเพียง
๒ เดือนเท่านั้น

ถ้าจะเพิ่มเติมความอีกข้อ ๑ ก็คือ คือว่าสมเด็จพระนารายณ์ได้
มีรับสั่งแก่ข้าราชการว่า ถ้าพระเจ้าหลุยส์ ๑๔ จะแต่งทูตมายังเมืองไทย
แล้ว ก็ขอให้เลือกเจ้าพนักงานพรตเป็นราชทูตมา การที่สมเด็จพระ
นารายณ์ได้รับสั่งเช่นนั้น ก็เชื่อได้แน่ว่าคงเป็นด้วยคำแนะนำของพวก
สังฆราชฝรั่งเศส แต่เมื่อสังฆราชได้แนะนำดังนั้น ก็เพราะเห็นว่า คง
ย่อมจะเห็นประโยชน์สำหรับการศาสนาแล้ว เพราะฉะนั้นเมื่อได้ จักการ
ตามที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น หน้าที่ของเชื่อว่าเสียใจเมื่อมองซึ่งเป็นเอก
อัครราชทูตจะต้องทำการให้ พลเมืองฝ่ายตะวันออกเห็นภิกษุภิกษุ
คุณของประเทศไทยฝรั่งเศส และหน้าที่ของข้าหลวงเทศาภิบาลจะได้พยายาม
จักการให้ศาสนาได้แพร่หลายออกไป

ในที่สุดนั้นข้าหลวงเทศาภิบาลไม่ไปก็ ขออะไรนอกจากขอเที่ยวทาง ๓๒๐๐๐
หรือ ๓๕๐๐๐ ไมล์ และขอตาบในระหว่างทำการก็เช่นนั้น และมีไปขอ
อย่างอื่น นอกจากขอไปให้พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสก็ทรงใช้ข้าหลวงเทศาภิบาล
เท่านั้น

บาทหลวงเดอซัวซี

ค.ศ. ๑๖๘๕ (พ.ศ. ๒๒๒๘)

ด้วยพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสได้ทรงพระกรุณาฯ สั่งให้ข้าพเจ้าไปยังเมือง
ไทย เพราะฉะนั้นจำเป็นต้องขรรยายถึงการต่าง ๆ ที่ข้าพเจ้าควร
ทำประโยชน์ใด ๆ เป็นข้อ ๆ กล่าวคือ การศาสนา ๑ การสินค้า ๑ การ
เบ็ดเตล็ด ๑

ท่านเซอวาเลียเคอโซมองจะได้อรรถาธิบายพระเจ้ากรุงสยามรัชระใน
พระราชไมตรีของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส และจะได้อธิบายต่อไปว่าหนทาง
อย่างใดจะทำให้พระราชไมตรีอันนี้ดำเนินมั่นคงแนบแน่นไม่มีเวลาขาดได้ ก็
โดยให้ทรงถือศาสนาด้วยกันและให้นับถือพระเป็นเจ้าองค์เดียวกัน เพราะ
พระเป็นเจ้าองค์นี้เป็นพระเจ้าที่แท้จริง และเป็นพระเจ้าของพวกคริสตเคียน
อาจทำให้มนุษย์ทั่วไปได้รับความสุขสำราญทั่วทุกฝ่ายได้ การที่
จะร่ายทูลเช่นนั้นซึ่งนับว่าเท่ากับเป็นรัชระของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส อาจ
จะทำให้พระทัยของพระเจ้ากรุงสยามอ่อนลงได้ เพราะพระองค์ได้โปรด
ฟังถึงการศาสนาอยู่บ้างแล้ว และได้ทรงเตรียมพระองค์ในเรื่องนี้มาช้านานแล้ว
จนถึงกับได้มีรัชระแก่มงซิเออร์วาเซว่า ถ้ามีมงซิเออร์
วาเซได้กลับมาจากเมืองฝรั่งเศสเมื่อใด จะได้รับสั่งอธิบายถึงข้อที่ทรง
พระราชดำริไว้ อันจะเป็นสิ่งซึ่งจะทำให้พวกมิชชันนารีมีความยินดีเป็น
อันมาก และฝ่ายสังฆราชก็ได้กรรทูลอธิบายมากแล้ว ว่าการที่ทรง
ถือต่าง ๆ ตามลัทธิของไทยนั้นเป็นการไม่สมควรเลย สมเด็จพระ
นารายณ์จึงได้รับสั่งให้ บัณฑิตวาอารามมาได้ ๒ ปีแล้ว และถ้าในเวลา

นวควาอารามเหล่านั้นโคเชกอย่างเดิมอีก ก็เป็นเพราะเหตุที่ สมเด็จพระ
 พระนารายณ์ไม่แน่ว่าพระองค์ควรจะนับถือศาสนาโคเชก แต่การ
 ที่สมเด็จพระนารายณ์ทรงยกย่องศาสนาพุทธมคธนั้น เป็นเรื่องที่ไม่ต้อง
 วิพากษ์แล้ว และตั้งแต่เสนาบดีว่าการต่างประเทศโคไปเข้าวัดกับยาค
 หลวงคณะเยซูวิตนั้น สมเด็จพระนารายณ์ก็ได้ดัดยกรบฏผู้ว่าราชการ
 เมืองอนันต์ดิสศาสนาพุทธมคธโคมาก และตำแหน่งเจ้าเมืองภูเก็
 ญนั้นโคไปรท ๑ ให้คนเข้าวัดไปเช่น สมเด็จพระนารายณ์โคทรงแสดง
 ความไปรทปรานต่อพวกเข้าวัดเป็นอันมาก จนถึงกับไปรท ๑ ให้สร้าง
 วัดเข้าวัดใหญ่ในกรุงศรีอยุธยา ๓ กษไปรท ๑ ให้สร้างวัดเข้าวัด
 ที่เมืองลพบุรีหรือกวท ๓ เพื่อพวกมิชชันนารีจะโคอยู่ใกล้กับพระองค์
 เสมอ แต่ในเรื่องข้อศกขกทเป็นข้อสำคัญที่ศกกคทพระองค์
 พระมหัยและพระสนมมมากนัก แต่พระชนมายุได้ถึง ๕๔ ปีแล้ว
 บากทีพระเป็นเจ้าอนันต์นารทกคคคทจะปลดพระทัยเพื่อพระเจ้าหลุยท๓๔ จะ
 โคมีพระเกษรคคคคและข้อเสียงอันยิ่งใหญ่ ที่โคช่วยจัดการกวีญญาณ
 ของมนุษย์นับกวขจำนวนล้านคน ซึ่งระโคเข้าวัดตามเสด็จสมเด็จพระ
 นารายณ์บางกรมมิง

แต่จะอย่างไรก็ตามเชื่อว่าเสอเสอไซมองระโคจัดการทำทางไว้ก่อน
 และข้าพเจ้าระโคค่านเริมตามทางที่เชื่อว่าเสอเสอไซมองโคทำได้ ฝ่าย
 สัจนราชฝรั่งเศสเมื่อโครู้ศกกว่าพระเจ้ากรุง ฝรั่งเศสทรงหนนอยู่ข้างหลัง
 แล้ว ก็ระโคทำการสอนศาสนาแข่งแรงคคคค

ข้าพเจ้ายังระกถาวรรับรองค่อไปอีกว่า ข้าพเจ้าอาจะจัดการให้พวก
 มิชชันนารีและพวกคณะเยซูวิตโคไปรทคองกันโคค่อไป เพราะพวกมิชชัน

นารีก็มีความไว้ใจข้าพเจ้า โดยเหตุที่ข้าพเจ้าได้เคยไปอยู่ร่วมกับเขา
 แล้ว และบาทหลวงแวยหัวหน้าพวกเยซูอิตในตวันออกก็เป็นเพื่อนกับ
 ข้าพเจ้าและมีความไว้ใจข้าพเจ้าด้วย คณะบาทหลวงทั้งสองคณะนี้ก็มี
 ความมุ่งหมายอย่างเดียวกัน แต่จะทำให้เกียรติยศของพระเป็นเจ้าได้
 แพร่หลายออกไปเท่านั้น เพราะฉะนั้นเมื่อเกิดความเข้าใจผิดกันขึ้นและ
 มีคนมาอธิบายชักโยงเข้าแล้ว ก็อาจจะปรองคองกันได้ต่อไป เพราะ
 ทั้งสองฝ่ายก็คงจะเห็นได้ว่าข้าพเจ้ามีแค่เจตนาที่ดี และข้าพเจ้าก็จะได้
 พยายามตั้งตัวเป็นกลางไม่ลำเอียงเข้าข้างฝ่ายใด แต่จะถือความจริง
 เป็นหลักอยู่เท่านั้น

ในระหว่างที่ข้าพเจ้าเดินทางอยู่ในราวอย่างน้อย ๘ เดือนนั้น ข้าพเจ้า
 ได้พยายามเรียนภาษาปอกเกต เพื่อจะได้พูดจาสนทนากับเสนาบดี
 ของสมเด็จพระนารายณ์โดยไม่ต้องใช้ล่าม เพราะเสนาบดีไทยพูดภาษา
 ปอกเกตเป็นทุกคน ด้วยภาษานี้เป็นภาษาสามัญที่ใช้กันทั่วไปในฝ่าย
 ที่กลางวันออก

ในส่วนที่เกี่ยวด้วยการค้าขายนั้น ข้าพเจ้าหวังใจว่าคงจะได้ทำประ
 โยชน์ให้ยิ่งเหมือนกัน เพราะบริษัทฝรั่งเศสในอินเดียจะส่งคนแทนไป
 อยู่ที่กรุงศรีอยุธยาแล้ว คนของบริษัทนั้นจะได้ตรวจตราพิจารณาเห็นว่า
 ควรทำการค้าขายในประเทศสยามอย่างไร สินค้าในเมืองนั้นมีอะไร
 และต้องคอยระวังในเวลาที่เรือพ่อค้าจะมาจากเมืองจีนและยูน
 กัน และเรามีเข้ามาทุก ๆ ปี ผู้แทนของบริษัทกับข้าพเจ้าจะได้ทำการร่วม
 กัน และเราจะได้พยายามขอสื่อต่าง ๆ จากพระเจ้ากรุงสยามสำหรับ
 บริษัทเป็นต้นว่า ขออนุญาตรับซื้อสินค้าที่มาจากเมืองจีนและยูนกัน โดย

ข้อตามราคาต้นทุน หรือขอซื้อให้ ได้ราคาต่ำกว่าพ่อค้าอื่น ๆ เพราะ
 เราควรระมัดระวังค้าขายโดยอยู่ในความปกครองของพระเจ้ากรุงสยาม ซึ่ง
 จะทำให้เราซื้อสินค้าได้ถูกกว่าและมีกำไรมากกว่าที่บริษัทจะส่งเรือออกไป
 ค้าขายตามลำพังของตัวเอง ข้าพเจ้าเชื่อว่าเมื่อสมเด็จพระนารายณ์ได้
 ทรงเห็นว่า พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ได้ทำการสำหรับให้ลูกพระทัยเพียงไร
 พระองค์ก็จะพยายามที่จะทำการค้าขายให้ติดต่อกับประเทศฝรั่งเศสให้จง
 ได้ และคงจะพระราชทานสิทธิต่าง ๆ ให้แก่ฝรั่งเศส ซึ่งจะไม่พระ
 ราชทานแก่ชนประเทศอื่นเป็นแน่

ในข้อที่จะหาเรื่องแปลก ๆ นั้นเป็นเรื่องที่คงจะไม่มีที่สนสนุก แต่
 ถ้าจะสรุปรวมความแล้วก็คือ ข้าพเจ้าหวังใจว่าข้าพเจ้าคงจะมีความรู้
 อย่างแน่นอนของการในประเทศสยาม เพราะในเวลาที่ข้าพเจ้าจะได้
 อยู่ในเมืองไทยถึง ๒ ปี เมื่อได้พยายามจนสุดกำลังโดยไม่ต้องคิดถึงการ
 ใช้จ่ายและโดยมีอำนาจอยู่บ้างเล็กน้อย ก็ยากอยู่ที่ข้าพเจ้าจะไม่รู้ใน
 เรื่องของประเทศสยามเท่าที่ข้าพเจ้ามีความรู้ในเรื่องของประเทศฝรั่งเศส
 ข้าพเจ้ายังเชื่อใจว่าความรู้อื่นจะไม่ใช้แต่มีความรู้ในเรื่องของ
 เมืองไทยแห่งเดียว แต่คงจะมีความรู้ถึงเรื่องเมืองใกล้เคียงด้วย เพราะ
 ในกรุงศรีอยุธยาข้าพเจ้าคงจะได้พบกับพวกจีน, ยี่ปุ่น, ลาว, ญวนและชาว
 เมืองอื่น ๆ อีกเป็นอันมาก ข้าพเจ้าจะได้สนทนากับคนเหล่านั้นและจะได้
 สืบถึงกำรบ้านในเวลาที่ยุขนั้น สืบถึงวิถีปกครองของบ้านเมืองเหล่านั้น
 สืบถึงกำลังทหารทั้งทางบกและทางทะเล สืบถึงการค้าขายของเมือง
 นั้น ๆ และสืบถึงเรื่องพงศาวดารของเมืองเหล่านั้นด้วย ถ้าในข้อ
 ได้ที่คนเหล่านั้นจะตอบข้าพเจ้าไม่ได้ ข้าพเจ้าก็จะได้ขอให้เขามั่นใจ

ตามไป โดยข้าพเจ้าจะไต่ถามความเป็นข้อ ๆ และถามอย่างง่าย ๆ ซึ่ง
 คนไม่ฉลาดที่สักก็อาจจะตอบได้ แล้วข้าพเจ้าจะไต่ถามให้พวกนพวง
 ศึกษาศึกษาเกี่ยวกับคุณและอำนาจของพระเจ้าแผ่นดินของฝรั่งเศส และ
 ข้าพเจ้าจะไต่ถามพระรูปพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ให้พวกนพวง

ท่านเซอร์วาเลียวเคอโซมอง ไต่ถามหาหลวงคณะเยซิวิตมาด้วย
 เคน สำหรับให้ไปประจำอยู่ที่เมืองจีน ข้าพเจ้าจะไต่ถามหนังสือที่ตอบ
 ไต่ถามหลวง ๔ คนนอกระยะ และจะไต่ถามข้อถามสำหรับให้ข้ากหลวง
 ๔ คนสืบในเมืองจีน เมื่อเรือของพระเจ้ากรุงสยามกลับจากเมืองจีน
 ออกหลวงก็จะฝากคำตอบมากับเรือหลวงไต่ เพราะเรือหลวงเหล่านี้ไต่
 ไปเมืองจีนทุก ๆ ปี การที่ข้าพเจ้าให้ข้ากหลวงเยซิวิต ๔ คนสืบเรื่อง
 เมืองจีนนั้นเขาคงจะไม่รังเกียจ เพราะเขาคงทราบว่าเป็นเรื่องที่พอพระทัย
 ของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส ทั้งเป็นหนทางที่เขาจะได้ข่าวในประเทศยุโรป
 จากข้าพเจ้าด้วย

ข้าพเจ้าจะไต่ถามช่างเขียนคน ๓ ผู้ชำนาญวิชาดาราศาสตร์ คน ๓
 หมอคน ๓ และผู้ชำนาญการแปรอากาศคน ๓ ไปกับข้าพเจ้าด้วย ข้าพเจ้า
 จะไต่ถามให้คนใดคนหนึ่งของคน ๔ คนนี้ ไปตามบ้านเมืองที่ใกล้เคียงกับ
 เมืองไทย และขอข้อความที่จะให้เขาไปเที่ยวสืบตามเมืองเหล่านั้น เพื่อ
 ให้รู้ความจริงของการในเมืองตังเกี๋ย เมืองญวนและเมืองอื่น ๆ ด้วย
 เพราะข้าพเจ้าได้สนทนากับมอริเชียสเฟเนโรต์ ถึงเรื่องความลำบาก
 และความซุกซนของที่มีอยู่กึ่งเมืองต่าง ๆ ฝ่ายตะวันออกแล้ว และถ้าข้าพเจ้า
 ไต่ถามคำถามของมอริเชียสเฟเนโรต์ ๓๐ ข้อ ตอบไต่เพียงข้อเดียว ก็
 จะให้เห็นว่าข้าพเจ้าไม่ได้ไปเสียเวลาเปล่า ๆ เลย

ข้าพเจ้าจะไต่เอาหมอและผู้ชำนาญการแปรธาตุ ไว้กับข้าพเจ้าที่
กรุงศรีอยุธยา และข้าพเจ้าจะไต่พยายามให้คนทั้ง ๒ นี้ไต่ไปประโยชน์
แก่พลเมืองที่อยู่ในเมืองไทย วิถีที่จะเขาไปตามบ้านไต่ง่ายไม่มีอะไร
จะดีกว่าการรักษาไข้เจ็บ และถ้าการรักษาอื่นไต่ทำกันโดยไม่ไต่ศึกษา
ผลประโยชน์แล้ว การเข้าไปในบ้านต่างๆ ก็กล้งง่ายจนอีก เพราะฉะนั้น
ข้าพเจ้าจะไต่จัดให้คนทั้งสองนี้ไปตามบ้าน พร้อมกับพวกมิชชันนารี และ
เมื่อหมอไต่ทำการรักษาร่างกายแล้ว มิชชันนารีจะไต่ทำการรักษา
วิญญาณต่อไป ข้าพเจ้าไต่เอาตำรายาสำหรับรักษาโรคต่างๆ ไปด้วย
และไต่เอาน้ำมันใส่แผลกับยาแก้ โรคต่างๆ ไปด้วยถึง ๒ หีบใหญ่ๆ

ส่วนช่างเขียนนั้น จะไต่เขียนพระรูปพระเจ้ากรุงสยาม เขียนรูป
เจ้านายและข้าราชการผู้ใหญ่ เขียนรูปบ้านเมืองอันมีทำเลงามๆ เขียน
รูปบ้านงามๆ รูปวัดและรูปการแต่งกายของผู้ชายและผู้หญิงด้วย นอก
จากนี้ช่างเขียนจะไต่ไปทำแผนที่ทำเรือต่างๆ วิมชายทะเลทั่วพระราช
อาณาจักรสยาม และข้าพเจ้าจะไต่พยายามตรวจดูว่า ที่แห่งใดจะเป็น
ที่เหมาะสมและง่ายสำหรับการสร้างข้อมไต่

ส่วนผู้ที่ชำนาญการศาสตร์นั้น ก็คงจะทำประโยชน์ไต่เพิ่มเติมกัน
เพราะในเมืองไทยนี้วิชาเลขกันมาก

นอกจากการที่ข้าพเจ้าไต่บรรยายมานี้ ข้าพเจ้าจะไต่เสาะแสวงหา
เงินและเหรียญต่างๆ ทั้งเก่าและใหม่ ซึ่งจะมีอยู่ตามเมืองเหล่านั้นและจะ
หาทั้งเงินและเหรียญทอง เงินกบ்தองแดงทุกอย่างที่จะหาได้ กบ்த
จะไต่พยายามหาหนังสือต่างๆ ไม่ว่าจะเป็หนังสือภาษาไทย เมื่อมี

โอกาสก็จะได้แปลหนังสือเหล่านั้นไว้ และจะไ้รวบรวมสรรพเครื่อง
 คณิตศาสตร์ ซึ่งใช้กันในฝ่ายทิศตะวันออก และถ้าข้าพเจ้าได้รวบรวม
 ของเหล่านั้นไว้แล้ว ก็จะเป็นของแปลกสำหรับประเทศยุโรป ยางที่
 พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสจะทรงเอาของแปลก ๆ เหล่านี้ไว้ดูเล่นที่พระราชวัง
 เวชชาย่างกระมัง

จดหมายบันทึกว่าด้วยการค้าขายในประเทศสยาม

ทำเมื่อวันที่ ๒๒ เดือนมกราคม ค.ศ. ๑๖๘๕ (พ.ศ. ๒๒๒๗)

บริษัทฝรั่งเศสควรจะต้องถือว่าการค้าขายในเมืองไทยเป็นสิ่งที่จะเป็น
 ประโยชน์แก่บริษัทอย่าง ยิ่งในเวลาต่อไปภายหน้าด้วยเหตุ ๒ ประการ
 คือ ๑ เพราะบริษัทจะได้รับความอุดหนุนและความปกครองของพระ
 เจ้ากรุงสยาม ซึ่งได้มีรับสั่งแก่มองซิเออร์เกลาดันต์หลายครั้งหลายหน
 ว่าถ้าบริษัทได้มาตั้งการค้าขายในพระราชอาณาเขต แล้วจะเป็นที่พอ
 พระราชหฤทัยมาก และจะไ้ทรงอุดหนุนบริษัทให้ ได้ทำการค้าขาย
 อย่างสะดวกที่สุด ๒ ตั้งแต่เมืองบันด้าได้ตั้งไปอยู่ในอำนาจของพวก
 ฮอลันดา สินค้าเมืองจีน เมืองยูน เมืองมาเก๊า และเมืองอื่น ๆ อีกเป็น
 จำนวน ซึ่งได้เคยผ่านไ้ทางเมืองบันด้าก็มารวมอยู่ที่เมืองไทยหมดแล้ว
 การที่พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสจะส่งเรือไปนั้น เป็นการเหมาะสำหรับตั้ง
 คนที่ชำนาญและที่มีไหวพริบให้ ไปตรวจตราดูการต่าง ๆ ให้ค้ำมา
 และให้ทักตองสินค้าทุก ๆ อย่างที่จะสมควรส่งไปยังเมืองฝรั่งเศสไว้ สินค้า
 ที่อันสำคัญที่ควรจะให้ใคร่หาให้ละเอียดยิ่ง ก็คือสินค้าที่มาจากเมือง

เงินแลเมืองขยันทัน ซึ่งพวกอังกฤษและฮอลันดาค้าขายอยู่เสมอ แต่
ซึ่งบริษัทยังไม่เคยได้ทดลองเลย ผู้ที่จะไปตรวจตราสินค้านั้น ควร
จะต้องตรวจอย่างละเอียด คือสินค้าทุกอย่างทุกชนิดโดยไม่ต้องยก
เว้นอย่างใดเลย และของต่าง ๆ เช่นผ้านั้นควรตรวจจนถึงขนาดกว้าง
ยาวลวดลายที่ผ้าและสี นอกจากผ้านั้นยังมีของอื่นที่ควรจะต้องตรวจ
อย่างละเอียด เช่นเครื่องเงินเครื่องทองและของอื่น ๆ อันนับจำนวน
ไม่ถ้วน ซึ่งล้วนแต่เป็นสินค้าที่ควรส่งไปเมืองฝรั่งเศสได้ทั้งสิ้น

แต่สินค้าอันสำคัญซึ่งจะทำเป็นหลักฐานในเมืองไทยได้ต่อไปนั้นก็
คือสินค้าพริกไทย เพราะตามที่มีมองซิเออร์เกลาดันต์ได้บอกมาก็คงได้
ความว่าพระเจ้ากรุงสยามทรงขายให้แก่บริษัทโดยราคาอย่างถูก เพราะ
ฉะนั้นเป็นเรื่องที่บริษัทควรจะค้าไว้ต่อไป

ตามปรกติเรือที่มาจากเมืองเงินและขยันทันได้ ไปถึงกรุงศรีอยุธยาใน
ราวเดือนมกราคมและเดือนกุมภาพันธ์ เรือเหล่านั้นล้วนแต่ขึ้นทักสินค้า
อย่างอื่นมีราคาแพง เมื่อเรือเงินและขยันทันได้มาถึงกรุงศรีอยุธยาแล้ว
พระเจ้ากรุงสยามก็โปรดให้ข้าราชการลงไปเลือกของที่พอพระทัยไว้ก่อน
เมื่อทรงเลือกไว้แล้วยังเหลืออยู่มากนักก็เอาไป พืชพันธุ์หลายที่
ซื้อไว้บ้าง แลยกเปลี่ยนกับสินค้าอื่นบ้าง ยังมีเรือเงินและขยันทันไป
เมืองมาเก๊าอีกหลายลำ แต่สินค้าที่ส่งไปเมืองมาเก๊านั้นก็ต้องยกขึ้น
มาเมืองไทยอีก เพราะฉะนั้นในเมืองไทยคงจะมีสินค้าเงินและขยันทัน
เข้ามาเสมอ สินค้าที่มีมากที่สุดก็นักคือผ้าและแพรต่าง ๆ เช่นผ้าดอก
สีต่าง ๆ ผ้าทาสีหลายอย่างหลายชนิด แลแพรขาวมีทั้งดอกเล็กและ

กอกใหญ่ แพรน ๒๐ พับเป็นเงิน ๒๓๐ แพรงกั ของเหล่านี้จะต้องหาตัว
 อย่าวัว และจะต้องยกทำเป็นขบวนชั้ยอกให้รู้ขนาดกว้างยาวและสีด้วย

ในเมืองไทยก็มีผ้าสีต่าง ๆ ลายทองและเงินซึ่งเขาวางกันเป็นราคา
 หลา ๓ เพียง ๕๐-๖๐ อัฐิฝรั่งเศสเท่านั้น ผ่านกว้างอยู่ในครึ่งหลาเท่านั้น
 ถ้ามีผาชนคนจริงก็ควรจะชื้อส่งไปเมืองฝรั่งเศสสัก ๒๐๐-๓๐๐ ผืน และ
 ควรจะเลือกสีอย่างงามที่สุด ทั้งเลือกลายต่าง ๆ ทั้งเล็กและใหญ่ด้วย
 ผาทุกและงามนั้นควรจะชื้อไว้ทุกอย่างทุกชนิด และผาที่เนื้อไม่สู้ดี
 และลายไม่ใคร่งามนั้นก็คงจะมีย่างเหมือนกัน ในการที่จะชื้อผานี้ถ้า
 เป็นราคาถูกแล้วก็ควรจะชื้อไว้ทั้งหมด แต่ผาที่เป็นผาลายทองซึ่งเอา
 ใหมทองข้อมีลายทั้งสองข้างต้องระวัง เพราะคล้ายคลึงกับผาที่มาจาก
 เมืองจีน แต่ผาที่มาจากเมืองจีนนั้นผกกันที่ไม่ได้เอาใหมทองข้อม แต่
 เอาแผ่นทองข้อมย่นผ้าเป็นลายช้อคอกไม้และลายอย่างอื่นอีกหลายอย่าง
 ผาชนิดที่มาจากเมืองจีนจะขายในเมืองฝรั่งเศสไม่ได้ แต่การที่จะชื้อผา
 และของต่าง ๆ นั้นต้องแล้วแต่ความไหวพริบของผู้ชื้อที่รู้จักเลือกหา
 งามและดีที่สุด

ผาอย่างอื่นยังมีอยู่อีกหลายอย่างซึ่งไม่ใช่ผาอย่างคินักแต่ราคาถูก
 พอจะชื้อขายในเมืองฝรั่งเศสได้กำไรงาม แต่อย่างไรก็ตาม ควรจะหา
 ผาทุก ๆ อย่าง ๆ ละ ๒๐ ผืนสำหรับส่งไปเป็นตัวอย่างที่เมืองฝรั่งเศส
 แพรขาวอันมาจากเมืองจีนนี้เป็นสินค้าอย่างดีที่สุดสำหรับประเทศ
 ฝรั่งเศส แพรชนิดนี้ชื้อเอาในเมืองไทยได้ เป็นราคาพับละ ๓๖๐ ถึง
 ๔๘๐ แพรงกั พับ ๓ มีน้ำหนัก ๒๐ ปอนด์ฝรั่งเศสตกปอนด์ละ ๕ แพรงกัถึง

๔ แฟรงก์ ๓๐ (อัฐิฝรั่งเศส) และผาทว่านเป็นผาอย่างงามและอย่างดีด้วย
พวกซอลันกาได้ค้าขายผ้าชนิดนี้เป็นอันมาก เพราะเป็นผาที่ใช้ได้มี
ประโยชน์เสมอ

ยังมีของมาจากเมืองจีนและเมืองขียนอีกเป็นอันมากซึ่งเรียกกันว่า
ของลงรัก เมื่อไ้ลงรักแล้วก็ยัดลายทอง ลายทองนั้นก็มีทุกอย่างทุก
ชนิดเหมือนกัน เครื่องภาชนะลงรักยัดทองชนิดนี้ทำกันที่ฮอนเหมอนกัน
แต่ไม้ดีและไม่งามเท่าที่ขของที่มาจากเมืองจีนและเมืองขียน และของ
ที่มาจากเมืองจีนเป็นของที่หายากมีคนต้องการกันมาก ยิ่งดีหรือหยา
บก็เสลยมีก็เป็นสินค้าที่มากำโรงามเหมือนกัน หีบเสลยมีชนิดนี้มทั้ง
ใหญ่และเล็กทุกขนาด ถ้าจะซื้อส่งไปเป็นตัวอย่างที่เมืองฝรั่งเศส
อย่างละ ๒ หีบก็พอ

แต่เมื่อจะซื้อหีบชนิดนี้ต้องระวังเลือกดูให้ดีทำอย่างประณีต ยังมี
หีบเล็ก ๆ อย่างอื่น ๆ อีกเป็นอันมาก ขนาดต่าง ๆ กันและลวดลายก็
ต่างกันทั้งนั้น และหีบสำหรับใส่ใบชาหรือเครื่องพร้อมเป็นของแปลกที่จะ
ขายในเมืองฝรั่งเศสได้ก็ และถ้ารู้จักเลือกแล้วก็จะหากำไรได้งามมาก
ยังมีฉากรอกกระเชมีชอบสำหรับใส่ถ้วยกาแฟหรือถ้วยน้ำชา ยาว ๓๔ หรือ
๓๕ นิ้ว กว้าง ๓๐ หรือ ๓๒ นิ้ว กระเชอย่างนี้ต้องซื้อไว้ให้มาก เพราะ
เป็นของที่จะขายได้ก็

ยังมีหีบรูปร่างคล้ายหีบสำหรับใส่เสื้อผ้า ลงรักยัดทองเหมือนกัน
แต่หีบชนิดนี้จะขายในเมืองฝรั่งเศสไม่ได้ ยกเว้นแต่หีบชนิดนี้แล้ว ของ

อย่างอันซ่งเป็นของลงรักบักทองจะเป็นสินค้าขายในเมืองฝรั่งเศสก็ค
กอย่าง

สินค้าที่มาจากเมืองจีนนยงมของที่ท้าววยเงินอีกเป็นอันมาก ของ
เหล่านี้ทำโดยฝีมืออย่างละเอียดจะใช้สำหรับทำอะไรก็ได้ทุกอย่าง และเป็น
ของที่ขายในเมืองฝรั่งเศสก็เหมือนกัน แต่เครื่องเงินเหล่านี้ต้อง
เลือกหาที่งามที่สุดและที่เป็นลายคนและต้องระวังว่าเป็นเงินแท้ จึงจะใช้
ได้ เพราะของเหล่านี้ท้าววยเงินไม่แท้ก็มีมาก เขาพูดกันว่าเครื่องเงิน
จีนคนขายกันหนักค้อหนัก มีใครเอาลวกลายเป็นเกณฑ์สำหรับช้อขาย
กันเลย เพราะณันเวลาที่เราจะช้อเครื่องเงินเหล่านี้ต้องคึกค้อช้อโดย
ราคาถูกที่สุดที่จะช้อได้ แต่เครื่องเงินที่ทำเป็นลายไปรงนั้นใช้ไม่ได้

เครื่องลายครามอย่างงามซึ่งเรียกกันว่าของแก่นัน ก็มาจากเมือง
จีนเหมือนกัน และเครื่องลายครามใหม่ ๆ ก็มีมาจากเมืองยูน แต่
เป็นของไม้ดีและไม่มืราคาเหมือนกัยเครื่องลายครามที่มาจากเมืองจีน
เครื่องลายครามที่ขยถอกันว่าอย่างคั้นนี้ต้องเป็นสีน้ำเงินกัยขาว และของ
เหล่านี้ทำเป็นรูปต่าง ๆ เป็นต้นว่าทำเป็นแจกัน กระบอก ถ้วย โถ
และชวค ต้องสังเกตก้วยว่าของคั้นนี้ถอกันว่าเป็นของอย่างคั้นนี้สังเพียง
นิ้วถึง ๑๒ นิ้ว แต่เมื่อจะช้อต้องสังและใหญ่กว่านย่างกัไคพอจะไคคองคละ
ปนกันไปได้ เวลาจะเลือกเครื่องลายครามนั้ ต้องตรวจกัสีน้ำเงินนั้
ต้องเป็นน้ำเงินจริง ไม่พรวาและสีไม้ซึก กอกไม้หรือลายอื่น ๆ ต้องซึก

กระ้าง ถ้าเลือกได้^๕อย่าง^๕นี้^๕จะเป็น^๕ของ^๕ดี^๕และ^๕ขาย^๕ได้^๕มี^๕ราคา^๕ ไม่^๕จำ^๕เป็น^๕
ต้อง^๕เลือก^๕แต่^๕ผล^๕เพราะ^๕หลาย^๕ละ^๕เฮีย^๕ก

ส่วน^๕ด้วย^๕น้ำ^๕ชา^๕นั้น^๕จะ^๕ได้^๕จับ^๕ส่ง^๕ตัว^๕อย่าง^๕ขนา^๕ค^๕ออก^๕ไป^๕ให้^๕ เพราะ^๕ด้วย^๕
น้ำ^๕ชา^๕จะ^๕หา^๕ซื้อ^๕ได้^๕เป็น^๕อัน^๕มาก^๕ทั้ง^๕ด้วย^๕สน่า^๕เงิน^๕และ^๕สี^๕ขาว^๕ และ^๕ยังมี^๕ด้วย^๕
พิน^๕ขาว^๕ลาย^๕เป็น^๕สี^๕ต่าง^๕ๆ^๕ อีก^๕หลาย^๕อย่าง^๕หลาย^๕ชนิด^๕ แต่^๕ต้อง^๕ระวัง^๕เวลา^๕
ซื้อ^๕ด้วย^๕อย่า^๕ให้^๕ด้วย^๕นม^๕มี^๕ขอย^๕หรือ^๕กระ^๕้าง^๕ ด้วย^๕อย่าง^๕อื่น^๕ๆ^๕ สำหรับ^๕ใช้^๕น้ำ^๕
ยัง^๕จะ^๕หา^๕ซื้อ^๕ได้^๕อีก^๕มาก^๕ ด้วย^๕น้ำ^๕ชา^๕นี้^๕คน^๕มัก^๕ส่ง^๕อยู่^๕ใน^๕ราว^๕ ๔^๕ นว^๕ มี^๕ทั้ง^๕สี^๕
น้ำ^๕เงิน^๕สี^๕ขาว^๕ และ^๕ระบาย^๕สี^๕เหมือน^๕กับ^๕ด้วย^๕น้ำ^๕ชา^๕ที่^๕โค^๕ อธิ^๕บาย^๕มา^๕ข้าง^๕บน^๕นั้น^๕แล้ว^๕
แต่^๕ต้อง^๕เลือก^๕ทั้ง^๕ด้วย^๕น้ำ^๕ชา^๕และ^๕ด้วย^๕น้ำ^๕เย็น^๕ อย่า^๕เอา^๕ชนิด^๕ที่^๕เขียน^๕สี^๕ที่^๕บน^๕
แต่^๕ต้น^๕นั้น^๕ต้อง^๕อยู่^๕ใน^๕เนอ^๕ครา^๕ม^๕เหมือน^๕กับ^๕สน่า^๕เงิน^๕และ^๕สี^๕ขาว^๕เป็น^๕เนอ^๕เค^๕ย^๕ว^๕ก^๕นี้^๕จึง^๕
จะ^๕ใช้^๕ได้^๕ ของ^๕นี้^๕พอ^๕เลือก^๕คว^๕ว^๕ได้^๕ง่าย^๕ เพราะ^๕ชนิด^๕ที่^๕เอา^๕ส^๕ระ^๕บาย^๕ที่^๕บน^๕นี้^๕ ถ้า^๕
เอา^๕มี^๕ก^๕ข^๕ค^๕สี^๕นั้น^๕ก็^๕ล^๕อก^๕ออก^๕ แต่^๕ถ้า^๕เป็น^๕สี^๕ที่^๕เป็น^๕เนอ^๕เค^๕ย^๕ว^๕ก^๕นี้^๕ครา^๕ม^๕แล้ว^๕ ทำ^๕
อย่าง^๕ไร^๕สี^๕นั้น^๕ก็^๕ไม่^๕ออก^๕ เมื่อ^๕จะ^๕ซื้อ^๕ด้วย^๕น้ำ^๕ชา^๕และ^๕ด้วย^๕น้ำ^๕เย็น^๕ทั้ง^๕ที่^๕กล่าว^๕มา^๕
แล้ว^๕นั้น^๕ ต้อง^๕ซื้อ^๕จ^๕าน^๕รอง^๕ด้วย^๕ทั้ง^๕สน่า^๕เงิน^๕สี^๕ขาว^๕และ^๕สี^๕ต่าง^๕ๆ^๕ ด้วย^๕ และ^๕
เพื่อ^๕จะ^๕ไม่^๕ให้^๕ผล^๕ขนา^๕ค^๕ไป^๕ได้^๕นั้น^๕ จะ^๕ได้^๕ส่ง^๕ตัว^๕อย่าง^๕ออก^๕ไป^๕ให้^๕ดี^๕เหมือน^๕กัน

คน^๕ที่^๕จะ^๕ไป^๕อยู่^๕เมือ^๕ง^๕ไทย^๕แทน^๕บริ^๕ษ^๕ท^๕นั้น^๕จะ^๕ต้อง^๕เป็น^๕คน^๕ที่^๕ช่า^๕นา^๕ญ^๕ค^๕เพ็^๕ชร^๕
ทุก^๕ชนิด^๕ และ^๕ช่า^๕นา^๕ญ^๕ค^๕ที่^๕มี^๕ก^๕ับ^๕พล^๕อย^๕สี^๕ต่าง^๕ๆ^๕ ทั้ง^๕ที่^๕ใช้^๕มี^๕ก^๕ก็^๕เป็น^๕ด้วย^๕ และ^๕
ถึง^๕หาก^๕ว่า^๕บริ^๕ษ^๕ท^๕จะ^๕ยัง^๕ไม่^๕ได้^๕กำ^๕พล^๕อย^๕ก็^๕ตาม^๕ แต่^๕ผู้^๕แทน^๕จะ^๕ต้อง^๕ไป^๕ต^๕ร^๕ว^๕จ^๕ตรา^๕
ส^๕ย^๕ส^๕ว^๕น^๕ถึง^๕สี^๕น^๕ค้ำ^๕ช^๕น^๕ก^๕น^๕อย่าง^๕ละ^๕เฮีย^๕ก^๕ว่า^๕ใน^๕เมือ^๕ง^๕ไทย^๕จะ^๕มี^๕เพ็^๕ชร^๕พล^๕อย^๕อย่าง^๕ใด^๕
ที่^๕จะ^๕เป็น^๕สี^๕น^๕ค้ำ^๕ส่ง^๕ไป^๕จำ^๕หน่า^๕ย^๕ยัง^๕เมือ^๕ง^๕ฝ^๕ร^๕ง^๕เศ^๕ส^๕ได้^๕ข้าง^๕ ชนิด^๕ใด^๕จะ^๕มี^๕กำ^๕ไร^๕อย่าง^๕
ไร^๕ เพื่อ^๕เป็น^๕ข้อ^๕กำ^๕ร^๕ี^๕ห^๕ี^๕สำหรับ^๕การ^๕ค้ำ^๕ขาย^๕ใน^๕กาย^๕หน่า^๕ค้อ^๕ไป^๕ และ^๕ถึง^๕ใน

เวลานับบริษัทจะยังไม่ค้าพลอยก็จริง แต่ถ้ามีโอกาสที่จะซื้อเพื่อพลอย
ได้ โดยเห็นแน่ว่าจะมีกำไรแล้วก็ควรจะซื้อไว้อย่าง หนึ่งต้องแล้วแต่
ความไหวพริบของผู้แทนบริษัท ไม่เฉพาะแต่เพื่อพลอยอย่างเดียว แต่
ในสินค้าอย่างอื่นทั่วไปด้วย

ยังมีของอื่น ๆ อีกซึ่งเป็นของแปลก ๆ และจะขายได้ในเมืองฝรั่ง
เศส คือของที่ทำด้วยหยกและโมรา ซึ่งทำเป็นรูปขวดก็มี เป็นรูป
ถ้วยก็มี ถ้วยของเหล่านี้ทำรูปดี ๆ และสวยงาม ๆ แล้วก็ขายในเมือง
ฝรั่งเศสได้ราคาแพงมาก แต่หยกนั้นถึงยังไม่ได้ทำเป็นรูปพรรณ ถ้า
เป็นหยกที่คดและซื้อได้ราคาถูกก็ควรซื้อไว้เหมือนกัน โมรานั้นเป็นของ
ที่แปลกและมีคนต้องการกันมาก ยังมีหินชนวนที่จะเอามาทำเป็นของ
รูปพรรณอย่างอื่นได้ เช่นทำกำม่มัก กำมกรับ หวีไม้เท้า เป็นต้น หิน
ชนิดนี้ถ้าก็ขายในเมืองฝรั่งเศสได้ เพราะเป็นของที่มีราคาถูก และ
หินสำหรับทำกำม่มัก และหวีไม้เท้านี้จะขายในเมืองฝรั่งเศสได้ โดยมี
กำไร ๓๕๐ ถึง ๒๐๐ เปอร์เซ็นต์ การทงนี้ก็ต้องแล้วแต่ความไหวพริบของ
ผู้แทนบริษัท และในเวลานับบริษัทก็ยังไม่ได้ค้าราคาขายของเหล่านี้
เพราะฉะนั้นผู้แทนบริษัทจะต้องคอยดูเมื่อเห็นเป็นโอกาสที่จะหากำไรได้มาก
ก็ควรซื้อของชนิดนี้ไว้

เพื่อเป็นการสวดและเจริญของบริษัเป็นการจำเป็นที่ผู้แทนของบริษัท
ซึ่งจะไปอยู่ในเมืองไทยนั้น จะต้องทำการติดต่ออยู่กับเสมียนพนักงาน
ที่อยู่ในเมืองนั้น และจะต้องรู้การทงปวงโดยละเอียดเพื่อจะได้ทำ
การค้าขายกับคนพื้นเมืองได้ และผู้แทนบริษัทจะต้องศึกษาถึงวิธีการ

ค้าขายของคนในเมือง เพื่อจะไ้ทำการโดยไม่ต้องเสียเปรียบหรือถูก
 หลอกหลวงอย่างใด แต่พวกแขกมวันนั้นจะต้องระวังให้มากเพราะเป็นคน
 ที่จะไว้ใจไม่ได้เลย และหน้าที่ของผู้แทนบริษัทจะต้องทำการอย่างลุ่ม
 ลุ่มและโดยซื่อตรง ก็ยต้องหาเพื่อนมิตรไว้ให้มาก ๆ ด้วย สรปรวม
 ความก็จะต้องทำการก็โดยอย่าให้ประ โยชน์และเกียรติยศของ บริษัทเสีย
 ไปได้

ในเวลาที่จะส่งสินค้าต่างๆ ไปเมืองฝรั่งเศสนั้นต้องระวังที่ มห่อและ
 บัญชีให้ดี และขึงของที่ละเอียดต้องระวังให้มาก เพื่อจะไม่เสียตามทาง
 เพราะในเรือมักชนและถูกน้ำทะเลอยู่เสมอ เครื่องลงรักและทาน้ำมัน
 เจานนั้นต้องห่อและขันหุ้บอย่างประณีต เพื่อไม่ให้ถูกความร้อนไ้ ของ
 สินค้าพวกอังกฤยและฮอลันดาส่งไปนั้นไ้รักษาไปอย่างดีมาก

ผู้แทนบริษัทจะต้องทำบัญชีอย่างละเอียดและที่เข้าใจไ้ง่ายที่สุดว่า
 ไ้ส่งสินค้าอะไรไปบ้าง และจะต้องทำรายการอย่างละเอียดถึงสินค้า
 ต่าง ๆ ในเมืองไทย เช่นว่ามีสินค้าชนิดไ้ย่าง กว้างยาวหนักและ
 ราคาอย่างไร สินค้าชนิดนี้กับสินค้าชนิดนั้นต่างกันอย่างไร เป็นต้น คือว่า
 ต้องรายการไปให้ละเอียดสำหรับเป็นทาง คำวิห้ของบริษัทในเวลาจะไปตั้ง
 การค้าขายให้เป็นหลักฐานไ้

นอกจากการที่ไ้อธิบายมาข้างบนนั้นผู้แทนบริษัทยังจะต้องตรวจตรา
 พิเคราะห์ไ้ดูว่าสินค้าฝรั่งเศสซึ่งจะจำหน่ายมีกำไรในเมืองไทย จะมีอะไร
 บ้าง และในชั้นนี้จะต้องทำรายการบอกมาอย่างละเอียด เพราะของ
 ต่าง ๆ ที่ควรจะขายไ้ก็มีเครื่องแต่งตัวทำด้วยทอง เช่นแหวน ต่างหู

สายสร้อย ทำที่ประเทศเยอรมันหลายพันอย่าง ล้วนแต่เป็นของงาม ๆ
ก็เครื่องเหล็กทำที่เมืองฝรั่งเศสก็เป็นสินค้าที่ควรจะจำหน่ายได้ง่าย ผู้
แทนบริษัทจะต้องพิจารณาที่ในเรื่องนี้อย่างถาวร จะถือแต่เฉพาะขาย
ของหรือคำสั่งเป็นเกณฑ์ไม่ได้ แต่จะต้องพิจารณาที่ด้วยตัวของตัวเอง
ที่จะเป็นทางที่หากำไรได้มาก ในเรื่องนี้พวกอังกฤษและฮอลันดาได้
ทำตัวอย่างอย่างดี ให้เราเห็นอยู่แล้ว

ในเวลานั้นข่าว่าฟงจะตั้งตนทดลองทำการค้าขายในเมืองไทย กล่าว
คือค้าขายสินค้าที่พวกจีนและยูนนานมาจากเมืองกวางตุ้งเมืองมาเก๊าแล
เมืองฮั่น เพราะฉนั้นเมื่อเรือกำปั่นฝรั่งเศสเข้ามาถึงเมืองไทยเมื่อไร
ผู้แทนบริษัทจะต้องคอยเป็นอะ เพื่อหาโอกาสเอาสินค้าที่จะหาไว้ ได้
ขึ้นทุกเรือในเวลาที่กำลังฝรั่งเศสจะกลับออกไป และต้องทำบัญชีส่ง
ไปพร้อมกันของกำปั่น

ฝ่ายท่านเซอวาเลียเคอโซมองก็คงมีใจช่วยในการของบริษัทอยู่แล้ว
แต่ถึงคั้งนั้นผู้แทนบริษัทก็ควรจะเป็นมิตรไว้กับเซอวาเลีย เคอโซมองใน
เวลาที่เคอวาเลียอยู่ด้วยกัน เพื่อเป็นหนทางที่จะทำการต่างๆ ได้โดยสะดวก
ทั้งเป็นการสมควรที่จะต้องทำการอย่างซื่อตรง และโดยอิच्छณาสัยอันดีกับ
คนทั่วไปโดยไม่ต้องเลือกว่าใคร

ยังมีสินค้าที่มาจากเมืองจีนอีกชนิด ๓ คือ ลับแลทำมาเป็นแผ่น ๆ
หรือกลีบ ลับแลที่จะขายได้ในเมืองฝรั่งเศสต้องเป็นลึบลับชนิดที่มี ๖
หรือ ๘ แผ่น ลับแลเหล่านี้โดยปรกติทำด้วยกระดาษอย่างเหนียวหรือ
แพรบางอย่างมัน และระบายสีเป็นรูปบ้านเมือง หรือรูปแปลก ๆ ต่าง ๆ

หลายอย่าง ผู้แทนบริษัทรถยนต์อังกฤษเลือกเอาแต่เฉพาะที่คและที่งาม
เท่านั้น ลีแลเหล่านทำขนาดสูงหลายขนาด เพราะถนนจะตองรถ
ว่าลีแลที่จะขายได้ในเมืองฝรั่งเศสตองเป็นขนาดเพียงสูง ๔ หรือ ๕ ฟุต
เท่านั้น ถ้าจะส่งลีแลมาเป็นตัวอย่างแล้วรถ ๕ หรือ ๖ อันก็จะพอ ยัง
มีลีแลที่ทำด้วยไม้สลักเป็นลวดลายก็มี แต่ลีแลไม้สลักชนิดนี้จะ
ขายในเมืองฝรั่งเศสไม่ได้ ถึงของอื่น ๆ เช่นตู้หรือหีบที่ทำด้วยไม้สลัก
เป็นลวดลายก็ใช้ไม่ได้เหมือนกัน

ในจดหมายมองซีเออร์เคลานด์ลีย์ ๓ มีความว่า บริษัทรถยนต์
ทำสัญญาแก่พระเจ้ากรุงสยาม บริษัทรถยนต์จะส่งเรือไปเมืองไทยลำ ๓
ทุก ๆ ปี เรือหนึ่งให้ โตขนาด ๕๐๐ หรือ ๕๐๐ ตัน และให้ขึ้นทุกสินค้า
ไปด้วยมีราคาแสนแปรงก์ กล่าวคือเป็นผ้าต่าง ๆ ชนิดที่พระเจ้ากรุง
สยามจะตองพระราชประสงค์ ๕๐,๐๐๐ แปรงก์ และอีก ๕๐,๐๐๐ แปรงก์
นั้นให้ขึ้นทุกเป็นเงินออกไป พระเจ้ากรุงสยามจะไต่รับซื้อผ้าเหล่านี้โดย
ให้กำไรแก่บริษัท ๒๐ หรือ ๒๕ เปอร์เซ็นต์ ส่วนเงินนั้นพระเจ้ากรุงสยาม
จะไต่รับซื้อตามราคาที่แลกเปลี่ยนเงินกันในเวลานั้น ถ้าเรือลำใดออก
จากเมืองฝรั่งเศสในเดือนมกราคม ก็คงจะตองถึงกรุงสยามในราวเดือน
กรกฎาคม สิงหาคมหรือกันยายน ฝ่ายพระเจ้ากรุงสยามจะไต่พระ
ราชทานคืนประสิวสำหรับขึ้นทุกลงเรือ เพราะตามที่ว่ากันคืนประสิวไทย
ก็กว่าคืนประสิวเมืองเบง กอลมาก และราคาก็เพียง ๓๐ รูเปเยต่อหน่วย
หรือคิดตามน้ำหนักฝรั่งเศสหาย ๓ ก็เท่ากับ ๓๒๐ ปอนด์ฝรั่งเศส นอก
จากคืนประสิวนี้บริษัทรถยนต์จะไต่ซื้อทองแดงและตะกั่ว ทองแดงนั้นราคาหีบ

ละ ๒๐ แฟรังก์ และคียุกนั้นราคาบาทละ ๕๐ หรือ ๕๒ แฟรังก์ ส่วน
 ทองแดงที่พระเจ้ากรุงสยามเคยคิดเอากำไร ๓๐ เปอร์เซนต์นั้น จะคียุก
 พระราชทานให้แก่บริษัท เรือนั้นจะคียุกออกจากเมืองไทยในปลายเดือน
 กันยายน เพื่อจะคียุกไปถึงฝั่งคอรอมันเกลในเดือนธันวาคม เมื่อเรือคียุก
 ไปฝั่งคอรอมันเกลแล้วจะคียุกเอาทองแดงและคียุกขึ้นจากเรือ เพราะ
 ขอรสองอย่างนี้เป็นสินค้าที่ซื้อขายกันเป็นเงินสด และบริษัทคงจะมีกำไร
 ในสินค้า ๒ อย่างนี้ ๒๕ เปอร์เซนต์ แล้วเรือจะคียุกขึ้นทุกผ้าและสินค้า
 อย่างอื่น และจะคียุกออกจากฝั่งคอรอมันเกลในต้นเดือนกุมภาพันธ์ ตรงไป
 ประเทศฝรั่งเศสที่เคียว นอกจากของที่กล่าวมาแล้วนั้นยังจะคียุกขึ้นทุก
 พริกไทยอีกตามสัญญาที่คียุกทำไว้กับพระเจ้ากรุงสยาม การที่จะคียุกเรือ
 ค้าขายเช่นนี้กำไรของบริษัทจะคียุกจากผ้าที่เขาไปขายในเมืองไทยซึ่งจะคียุก
 กำไรไม่ต่ำกว่า ๒๕ เปอร์เซนต์ และทองแดงก็คียุกก็คียุกกำไรเท่ากัน
 ทั้งกันประสัวิกจะคียุกขึ้นทุกเป็นอียเฉาเรือ แทนที่คียุกขึ้นทุกเป็นอียเฉา
 จากฝั่งคอรอมันเกล

ข้อที่จะคียุกคำวิหในเรือที่จะคียุกขึ้นทุกสินค้าจากเมืองไทยนั้น ก็คือใน
 เวลาที่คียุกไปทำการค้าขายยังไม่มีความรู้แน่ว่าสินค้าชนิดใดจึงจะสมควร
 เขาไปขายในเมืองฝรั่งเศสได้ แต่ก็เป็นการเชื่อใจไว้ว่าเราคงจะคียุก
 สินค้าอย่างอื่นคียุกนอกจากทองแดงและคียุก เพราะในคลังของพระเจ้า
 กรุงสยามก็เต็มไปคียุกด้วยสินค้าต่าง ๆ ทุกอย่างทุกชนิด เพราะฉะนั้นคียุก
 จะพอเลือกสินค้าที่จะเหมาะคียุกกับเมืองฝรั่งเศสขึ้นทุกลงเรือคียุกอย่าง แต่
 สินค้าเหล่านี้จะเป็นสินค้าอะไรอย่างนั้นต้องรอให้เรือฝรั่งเศสกลับไปถึงฝรั่งเศส

เคลือบเสียก่อนจึงจะรู้ได้แน่ โดยตรวจดูตัวอย่างที่ผู้แทนบริษัทจะโก้ส่งมา ทั้งดูรายการซึ่งผู้แทนบริษัทจะโก้บอกมาอย่างละเอียดเพราะโก้ไปสืบและตรวจตราสินค้ามาแล้ว บริษัทจะโก้เอารายการนั้นมาเป็นข้อสำหรับคำวิพากษ์ที่จะทำการค้าขายต่อไป และบางทีก็จะทำตามแนะนำของผู้แทนในเมืองไทยบ้างก็โก้ เพราะฉะนั้นจึงต้องเป็นข้อที่ผู้แทนบริษัทจะโก้ต้องระวังอย่างที่สุดในเวลาแต่งรายการเพื่อบริษัทจะโก้ ไม่เข้าใจผิด

คนไปรษณีย์ของพระเจ้ากรุงสยาม ซึ่งเรียกกันว่าพระคลังที่ ๒ หรือเสนาบดีคนนั้น เป็นคนชาติกรีกชื่อคอนซตันตินฟอลคอน ซึ่งเราจะต้องพยายามทำไมตรีด้วยให้จงได้ คอนซตันตินฟอลคอนได้รับราชการในตำแหน่งสูงก็โดยความฉลาดเฉลียวไหวพริบของตัวเอง และในสิ่งที่เกี่ยวกับราชการค้าขายทั้งปวง เป็นคนที่พระเจ้ากรุงสยามไว้วางพระราชหฤทัยมาก

ในจดหมายมองซีเออร์เตลันก็มีข้อความว่า คนสำคัญ ๆ ในเมืองมาเก๊าหลายคนได้มีหนังสือถามมองซีเออร์เตลันว่าหลายครั้งว่าจะทำการค้าขายกับเมืองมาเก๊าหรือไม่ เพราะการค้านั้นจะทำให้บริษัทโก้ประโยชน์มาก โดยเหตุที่ชาวมาเก๊าจะโก้ช่วยเหลือทุกอย่าง

ไม่ต้องสงสัยเลยว่าการที่จะค้าขายติดต่อกับเมืองมาเก๊า นั้น คงจะเป็นประโยชน์มาก เพราะเหตุว่าสินค้าต่าง ๆ ทุกอย่างทุกชนิดโก้ไปรวมอยู่ที่เมืองมาเก๊าทั้งสิ้น เช่นผ้าต่าง ๆ ของเมืองจีนก็ส่งไปจำหน่ายที่เมืองมาเก๊าเหมือนกัน และพวกฮอลันดาก็พวกอังกฤษก็รับผ้าจากเมืองมาเก๊าเหมือนกัน เพราะฉะนั้นในเรื่องนี้ควรจะหมั่นมีหนังสือถึงพวกเขา

เก๋ย้อย ๆ ตามความเห็นข้าง ขอความแนะนำข้าง ขอตัวอย่างสินค้า
ข้าง เพื่อเป็นความรู้สำหรับให้บริษัทได้คำวิหิตต่อไป

แต่ถ้านั้นถ้าเป็นสีแปลกเป็นอันใช้ไม่ได้ เช่น สีเขียวทะเล สี
กหลายแห่ง สีเทา สีน้ำเงินชด สีม่วงคล้ายสีมदनกพิราข สีโคลนเช่น
นี้เป็นต้น เป็นสีที่ใช้ไม่ได้ และผ้าต่าง ๆ ที่ยอมสีชนิดนี้มีเป็นอันมาก
สีผ้าที่คทศกสีขาว สีแดงเข้ม สีแดงเหมือนไฟ สีแดงขานเย็น
สีเขียวซึ่งเป็นสีที่หายากในเมืองไทย เพราะผ้าที่ส่งไปขายนั้นโดยมาก
มักเป็นสีเหลือง สีน้ำเงินแก่และสีม่วงแก่

ชมคเซียงอย่างคทศกก็มาจากเมืองไทย ซึ่งเป็นชมคเซียงทค
และที่เลือกแล้วราคาหนัก ๓ ออนซ์เพียง ๕ แฟรงก์ ๓๐ อีจิว (ฝรั่งเศส) หรือ
๕ แฟรงก์เท่านั้น ซึ่งควรผู้แทนบริษัทจะซื้อไว้เป็นราคาสัก ๕๐๐๐ แฟรงก์
หรือถ้าราคาถูกก็ควรจะซื้อให้มากกว่านั้นโตกยิ่งก็ แต่ต้องระวังเลือก
ชมคเซียงทคแท้ เพราะชมคเซียงราคาถูกหาได้ง่าย จึงต้องระวัง
ซื้อแต่ชมคเซียงทคแท้และไม่ใช้ชมคเซียงปน การซื้อชมคเซียงนั้นต้อง
ระวังอย่างที่สุด เพราะของชนิดนี้เป็นสินค้าที่หลอกขายกันได้ง่ายด้วย
เอาของอื่นปนเช่นเอามदनกพิราขหรือของอื่นปนเป็นต้น และต้องดูหน้า
คนขายด้วยว่าเป็นคนที่จะเชื่อใจได้หรือไม่

ในส่วนเครื่องลายครามนั้นจะต้องระวังอย่าให้หีบสำหรับบัญชีเครื่อง
ลายครามนั้นเป็นหีบใหญ่เกินไปจะได้ยกได้ง่าย ๆ แต่ควรจะให้เป็นหีบ
ขนาดเดียวกัน ชนิดเดียวกัน และราคาก็ให้เหมือนกันทั้งหมด อนึ่งควร

จะชักเอาตัวอย่างออกจากหีบทุกอย่าง และต้องจกน้ำเขอร์ทตัวอย่างให้
ตรงกับของในหีบ ตัวอย่างต่าง ๆ นั้นควรจะมีจำนวนลงหีบเสียหีบ ๓ ต่าง
หาก คือว่าเมื่อเราเขี่ยตัวอย่างแล้วก็อาจจะรู้ได้ว่าในหีบอื่น ๆ มีของ
อะไรชนิดไบบ้าง เพราะมีน้ำเขอร์ทากก็อยู่ทุกสิ่งแล้ว และเมื่อจะขาย
หรือจะทำบุญซีกก็เอาตัวอย่างนั้นเองเป็นตัวอย่างสำหรับขายและทำบุญซีก
โดยไม่ต้องเขี่ยหีบใหญ่ก็ได้

อนึ่งผู้แทนบริษัทจะต้องสืบคว้าในเมืองไทยจะมีเครื่องเทศชนิดไร
บ้าง เช่น กานพลู กระวาน จันทน์เทศ เป็นต้น และสืบว่าของเหล่านี้
ซื้อขายราคาอย่างไร ถ้าจะพูดอย่างสั้นแล้วก็คือผู้แทนบริษัทจะต้องสืบ
หาความรู้ในของทุก ๆ อย่าง